
AKTINES

ΟΡΓΑΝΟΝ ΤΗΣ "ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗΣ ΕΝΩΣΕΩΣ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΩΝ.,

ΕΤΟΣ Ζ'

ΝΟΕΜΒΡΙΟΣ 1944

ΑΡΙΘ. 45.

Ο ΥΜΝΟΣ ΤΩΝ ΛΥΤΡΩΜΕΝΩΝ

Κι' ἦτανε μαύρα τὰ πέλαγα καὶ τὰ βουνὰ ἀνταριασμένα,
μαῦρος ὁ πόντος, χαμέν' ἢ στεριά, τὰ λιμάνια κλεισιμένα!
"Ὅλα τὰ σκέπαζε τότε ἡ νυχτιὰ καὶ τὸ μαῦρο σκοτάδι.
"Ε, πῶς ἐζήσαμε, Θέ μου, οἱ φτωχοὶ μπρὸς τὸ στόμα τοῦ "Αδῆ;
Γύρω μᾶς κύκλωναν ταῦροι πολλοί, πεινασμένα λιοντάρια,
ὄρνια ἀνθρωπόμορφα, σάρκες νὰ φᾶν, νὰ σπαράξουν κουφάρια.
Σκίζουσι τὸ σῆμα μας, σκίζουσι τίς σάρκες μας, πίνουν τὰ αἷματα!
Θέ μου, ποιά κόλαση ἐξέθρασε πάνω μας τ' ἄγρια τῆς θρέματα;
Εἶν' ἡ ζωὴ μας σὰν κίτρινο πιά ἐτοιμοθάνατο φύλλο,
μόνη, γυμνή, σὰ στὴν ἄκρη ἐνὸς βράχου ἀνεμιόδαρτο ξύλο.
Πᾶν οἱ χαρές μας, τὸ γέλιοι μας ἔσβυσε κι' ἡ δύναμή μας,
σκέλεθρο τῶκαμε ἢ πείνα, ὁ καῦμός, ὁ δαρμός, τὸ κορμί μας.
Λίγο φωμί, κι' ἂν τὸ βροῦμε, τὸ τρώμε βρεγμένο στὸ δάκρυ,
σὰν τὸ σκυλὶ μᾶς κυττοῦν καὶ περνοῦν, πού φωφᾶ σὲ μιὰ ἄκρη.

Μὰ ἔφτασε κάποτε ὡς τ' ἅγιο θρονί σου, Πατέρα, ἡ κραυγὴ μας,
κι' ἔσκυψες πᾶν' ἀπ' τὰ σύννεφα ἐδῶ στὴν πολυπαθὴ γῆ μας.
"Ἐσκυψες πᾶν' ἀπ' τὰ οὐράνια νὰ ἰδῆς τὴν Ἑλλάδα μας, Θέ μου!
Μάτι ὀργισμένο καρφώνει μεμιᾶς στοὺς ὀχτροὺς μας καὶ τρέμουν.
Φεύγουν καὶ χάνονται. Πάνω τους ἔπεσε φόβος καὶ τρόμος.
Σχότος καὶ γλύστηρημα κι' ἄλεθρος γίνγηκε μπρὸς τοὺς ὁ δρόμος.

Φεύγουν και πύρινος τρέχει ξοπίσω τους αρχάγγελός σου,
ἀπ' τὴν ὀργή Σου ποιοὶ τάχα Ἐκσφόροι μποροῦν νὰ τοὺς σώσουν;
Φεύγουν και φεύγουν: Χρυσάκτινη πίσω τους λάμπει πιά ἡ Μέρα,
κι' ἡ Λευτεριά, γαλανόλευκη, ὀλόφωτη, ἀπλώνεται ὡς πέρα!

Πῶς λουλουδίζουν Ἑλλάδα μου οἱ κάμποι σου, ἀνθίζουν τὰ βράχια!
Κρίνα γεμίζουν και ρόδα ὡς κι' αὐτὰ τὰ ξερά καταράχια!
Ἦχους ἀπόκοσμοις στέλνουν τὰ πέλαγα, στέλνουν τὰ δάση,
μῦθο, τραγοῦδι, ὕμνολόγημα ὑφώνεται ἀπ' ὅλη τὴν πλάση.
Εὐλογημέν' ἡ στιγμή! ἄς τὴ δοξάσουν ἀμέτρητα στόματα Ἑλλήνων.
Δόξα ἐν ὑψίστοις! Τὸν ὕμνο οἱ ψυχές ἄς προσφέρουν, σ' Ἐκεῖνον!
Δόξα ἐν ὑψίστοις! Χαρὰ στὶς καρδιές, πανηγῦρι στὴν κτίση.
Δόξα ἐν ὑψίστοις! σὰν ἦχος βροντῆς τὸν αἰθέρα ἄς δονήσῃ.

Δοξολογήστε μαζί μας τὸν Κύριον ἥλιοι κι' ἀστέρια,
δοξολογήστε τον, ἀχραντα ἑσεῖς τῆς Ἐδῆμ περιστέρια.
Ψάλλετε ὠδές, χερουβαίμ, σεραφείμ, στὸν Ἐλευθεριότη μας,
ὕμνους καινούργιους ἀρχάγγελοι κι' ἄγγελοι στὸ Λυτρωτή μας.
Ἦρωες πού κοιτέστε σ' ἔριμα βουνά, σὲ γκρεμούς, σὲ λαγκαδία,
πνεύματα ἀγνά μέσ' στῆς δόξας τὸ φῶς πού νικᾷ τὰ σκοτάδια,
λαῖτε κι' ἑσεῖς, λυτρωμένοι ἀδελφοί, στὴν ἐλεύθερη γῆ μας,
σιμῆτε τὸν ὕμνο σας, ἅγιες ψυχές, στὴ νικήτρα κραυγὴ μας.
Σιμῆτε τὸν ὕμνο, μεγάλοι νεκροί, τιμημένα παιδιὰ μας,
στ' ἅγια σας κόκαλα βλάστησε πάλι ξανά ἡ Λευτεριά μας.
Κι' ὄλα, και πλάσιματα, κι' ἄψυχα κι' ἔμψυχα κι' ἦρωες κι' ἀνθρώποι,
λόγγοι, ραχοῦλες, βρυσοῦλες, θεντρά, ματοπότιστοι τόποι,
νέοι και νέες, λυτρωμένος λαός, και μικροὶ και μεγάλοι,
ὕμνο στὸν Ἰψιστο, πᾶσα πνοή, γιὰ τὴ λύτρωση ἄς ψάλλῃ!
Μὲ τὴν ἀνίκητη χάρη Του ἡ Ἑλλάδα μας πάλι ἐδοξάστη.
Δόξα σοι Κύριε! Δόξα σοι Ἄγιε! Δόξα σοι Πλάστη!

Η ΔΟΚΙΜΑΣΙΑ

Εἰς τὴν πανηγυρίαν τοῦ ἔθνους πού ἀνακτᾷ τὴν ἐλευθερίαν του τὸ περιοδικὸν τοῦτο καλεῖται νὰ συμμετάσχη, ὅπως συμμετέσχε καὶ εἰς τὸν πόνον τριῶν καὶ πλέον ἐτῶν. Καὶ ὁ πανηγυρισμὸς πρέπει νὰ εἶναι ὀλόφυγος καὶ ὀλόκαρδος διότι καὶ ἡ λύτρωσις εἶναι κάτι πού ἀφορᾷ καὶ περιλαμβάνει ὄχι μόνον ὅλους τοὺς Ἕλληνας, ἀλλὰ καὶ ὀλόκληρον τὴν προσωπικότητα τοῦ κάθε Ἕλληνος. Τὸ τελευταῖον τοῦτο ἀποτελεῖ τὸ κύριον καὶ ἰδιαίτον σύνθημα τῆς προσπάθειάς τὴν ὅποιαν διεξάγουν αἱ «Ἀκτίνες» καὶ δὲν θὰ παραξενεύσῃ τοὺς ἀναγνώστας, ἐὰν ὁ πανηγυρισμὸς τῆς παρουσίας στήλης ἀποτελῇ καὶ πάλιν μίαν προσπάθειαν καὶ μίαν συμβολὴν διὰ νὰ κατανοηθῇ ὁ λυτρωμὸς αὐτὸς μετὰ τὴν καθολικὴν καὶ μόνην γνησίαν του ἔνοιαν.

*

Τριάμισον χρόνια πόνου, τριάμισον χρόνια κατὰ τὰ ὅποια βαρβαρότης κτηνώδης, ἀδικία πρωτοφανῶς γιμνῆ ἀπὸ κάθε ἐπιφρασιν δικαιολογίας, ἐξέσπασε θηριώδης ἐπάνω εἰς ἕνα λαὸν τὸν ὅποιον διὰ κάθε ἄλλο ἠμπορεῖτε ἴσως νὰ τὸν κατηγορήσετε, ὄχι ὅμως ὅτι ἐπροκάλεσε ὅπωςδήποτε τὰς τίγρεις πού τοῦ ἐπετέθησαν.

Τριάμισον χρόνια πόνου καὶ σποταδιοῦ! Τριάμισον χρόνια φρίκης. Ἄλλὰ συγχρόνως καὶ χρόνια ἀγώνος καὶ νικῶν καὶ ἐλπίδος. Καὶ ἀκριβῶς αὐτὸς ὁ ἀγὼν καὶ αὐταὶ αἱ νίκαι καὶ αὐτὴ ἡ ἐλπίς ἔκαμαν ὥστε νὰ μὴ ἔχη, ἀπὸ ἀπόψεως τῶν ἐξωτερικῶν προϋποθέσεων, ἡ μαύρη αὐτὴ περίοδος τὸν χαρακτηριστὴρα δουλείας, ὅπως παραδείγματός χάριν ἐπὶ Τουρκοκρατίας. Τῆς Τουρκοκρατίας οἱ τέσσαρες αἰῶνες ἦσαν αἰῶνες δουλείας. Τὰ τριάμισον χρόνια πού μόλις ἐπεράσαμεν δὲν ἦσαν χρόνια δουλείας. Δὲν εἶναι δοῦλος ἐκεῖνος πού γυρίζει πέντε φο-

ρὲς τὴν ἡμέρα τὸ κομπι τοῦ ραδιοφώνου διὰ νὰ παρακολουθῇ τὴν προόδον τοῦ θριάμβου πού εἶναι καὶ ἰδικὸς του θριάμβος. Ὑπήρξαμεν αἰχμάλωτοι κατὰ τὰ τριάμισον χρόνια, φυλακισμένοι, τυραννημένοι, ἀλλὰ δοῦλοι δὲν ὑπήρξαμεν.

Ἐνῶ ὅμως ἀπὸ ἀπόψεως ἐξωτερικῶν συνθηκῶν δὲν ὑπήρξαμεν δοῦλοι, δὲν ἠμπορεῖ δυστυχῶς νὰ λεχθῇ ὅτι δὲν ἐνεφανίσθησαν εἰς τὴν ζωὴν μας ὡς λαοῦ, ὡς κοινωνίας σημεῖα τοιαῦτα πού εἶναι χαρακτηριστικὰ τῆς δουλείας. Ἄς μᾶς ἐπιτραπῇ, εἰς μίαν εἰλικρινῆ αὐτοκριτικὴν—καὶ δὲν εἶναι αὕτη ὁ καλύτερος τρόπος πανηγυρισμοῦ;—νὰ τὸ ποῦμε καθαρά: Παρὰ τὴν λαμπρότητα τῆς ἐθνικῆς ἀντιστάσεως, ἐν τούτοις εἰς πολλὰ σημεῖα ἐξήσασαμεν καὶ ἡμεῖς τὸ «δοῦλειον ἡμᾶς». Ἡ δουλεία δὲν ἔμεινεν ἐντελὸς ξένη ἀπὸ τὴν κοινωνικὴν μας ζωὴν—ἰδίως τὴν ζωὴν τῆς λεγομένης «ἡγετίδος τάξεως»—τὸ στίγμα τῆς δουλείας διεφάνη ἐπάνω εἰς τὸν ἐθνικὸν μας ὄργανισμὸν. Ἄς τὸ παρακολουθήσωμεν τὸ στίγμα αὐτό, ἄς τὸ παρακολουθήσωμεν ὅπως ἐξεδηλώθη ἐπάνω εἰς τὴν κοινωνικὴν μας ζωὴν: Εἶναι τοῦτο ἀπαραίτητος προϋπόθεσις διὰ τὴν κάθαρσιν καὶ εἶναι ἡ κάθαρσις ἀπαραίτητος προϋπόθεσις διὰ τὸν ὀλοκληρωμένον λυτρωμὸν, διὰ τὴν ἀναγέννησιν τοῦ ἔθνους.

*

Ποῖος ἀπὸ ἡμᾶς δὲν ἐπόνεσε ὅταν συνήνησε τὸ δουλικὸν ἐκεῖνο στίγμα πού λέγεται διάσπασις τῆς μεταξὺ μας συνοχῆς τῆς ἀλληλεγγύης μεταξὺ τῶν Ἑλλήνων; Δὲν ἀναφερόμεθα ἐδῶ καθόλου εἰς τὸν πολιτικὸν διχασμὸν. Ἄλλὰ ἀναφερόμεθα εἰς τὴν ἐκδήλωσιν ἐνὸς ἔκφρονος ἐγωϊσμοῦ, ἐνεκα τοῦ ὁποίου πολλοὶ ἐκύτταζαν ὁ καθένας μόνον τὸν ἑαυτοῦ τὸν καὶ ἀντὶ

νά συσπειρωθῶμεν ἐξ αἰτίας τῆς δυσχερείας τῶν καιρῶν περὶ τὴν μίαν ἐνότητα, διελύμεθα καὶ ἐκύτταζεν ὁ καθένας μόνον τὸν ἑαυτόν του, τὰ συμφέροντά του, τὸ χουζοῦρι του. Αὐτὸ ἐξεδηλώθη εἰς πολλὰς ἐκράσεις τῆς ζωῆς μας, ἀπὸ τοῦ φρικώδους ἐκείνου μαυραγοριτισμοῦ μέχρι τοῦ ἔλεεινοῦ θεάματος τὸ ὁποῖον παρουσιάσαμεν εἰς τὰ τράφι, τοῦ θεάματος τοῦ Ἑλληνοσ ὁ ὁποῖος ἀφοῦ ἔσπρωξε (καὶ πῶς ἔσπρωξε!) γέρους καὶ ἀρρώστους διὰ τὴν ἀναοριχηθῆ, φράσσει κατόπιν τὸν διάδρομον διὰ τὴν μὴ βροῦν πέντε ἀκόμη καταπονημένα καὶ ξηνηστικωμένα ἀδελφία του ἐκείνην τὴν ψευτοσυγκοινωνίαν τὴν ὁποίαν μᾶς εἶχε ἀφήσει ὁ κατακτητής. Αὐτὴ ἡ διάσπασις τῆς συνοχῆς μας αὐτὴ ἦτο τὸ δούλειον ἡμῶν. Καὶ θὰ ἐπιτραπῆ εἰς τὴν στήλην αὐτὴν ἡ ὁποία πάντοτε ἐκάλει τὸν λαὸν εἰς τὴν σωτήριον αὐτοκριτικὴν, θὰ ἐπιτραπῆ εἰς τὴν στήλην αὐτὴν νὰ εἴπῃ χωρὶς περιστροφῆς τὴν ἀλήθειαν ὅτι καὶ ὁ λιμὸς θὰ ἦτο περισσότερο ὑποφερτὸς καὶ ἡ βοήθεια τῶν συμμάχων μας διὰ τοῦ Ἐρνεστού Σταυροῦ θὰ ἦτο ἀσυγκρίτως περισσότερο ἀποτελεσματικὴ, ἐὰν δὲν ὑπῆρχεν ἡ διάσπασις, ἐὰν ὑπῆρχε μετὰξὺ μας ἀλληλεγγύη ἀντὶ ἐκείνου τοῦ τυφλοῦ «ἐγὼ» τὸ ὁποῖον ἀφήσαμεν νὰ ἐκδηλωθῆ, σύμμαχος πολύτιμος τοῦ τυράννου εἰς τὴν προσπάθειάν του διὰ τὴν ἐξαφάνισιν τῆς Ἑλληνικῆς φυλῆς. Καὶ θὰ μᾶς ἐπιτραπῆ ἀκόμη νὰ εἴπωμεν ὅτι ἐὰν τῶν κατακτητῶν οἱ δολοφόνοι πυροβολισμοὶ προκαλοῦν φρικώδη ἀνάμνησιν, ἀλλὰ οἱ ὀγκανισμοὶ τῶν μαυραγοριτῶν οἱ ὁποῖοι, εἰς τὰς φοβεράς ἐκείνας νύκτας τοῦ λιμοῦ διεάλουν τὸ φαγοπότι τῶν εἰς τοὺς δρόμους, ὅταν ἄλλοι ἀδελφοὶ τῶν ἐξηντημένοι ἐξέβαλλον τὰς τελευταίας κραυγὰς ἐκείνης πείνης... τὸ φαινόμενον αὐτὸ θὰ μείνῃ εἰς τὴν μνήμην μας ὡς στίγμα δουλείας. Αὐτὸ ἦτο τὸ δούλειον ἡμῶν.

Ἡ δὲ περίφημος «ἡγέτις τάξις;» Τί νὰ πρωτοεπισημῆ κανεῖς; Τὴν ἐθελοδοουλείαν; Τὴν πανδαισίαν τῶν θέσεων καὶ ἀπολαυτῶν; Τὰς περιπτώσεις τῶν πρακτῶν τοῦ τυράννου... (καὶ τί ἄλλο θὰ ἐβλέπαμεν ἀκόμη ἂν δὲν ὑπῆρχε ἐκεῖνο τὸ ραδιόφωνον νὰ μᾶς πληροφορῆ ὅτι δὲν θὰ κρατήσῃ

πολὺ αὐτὴ ἡ ἱστορία!). Ὡ, ἐκεῖνος ὁ κανιβαλισμὸς Ἑλλήνων, μορφωμένων Ἑλλήνων, τιλοῦχων Ἑλλήνων, οἱ ὁποῖοι ἔστησαν τραπέζι μὲ τὰς σάρκας τῆς σφαγιαζομένης Ἑλλάδος! Ἀλλὰ ἄς τὰ ἀφήσομεν αὐτά, ἀποπνέουν πολὺ ἀσφρικτικὴν ἀναθυμίασιν. Ἀς ἀφήσομεν καὶ τὰς «Ἑλληνίδας» ἐκείνας αἱ ὁποῖα μᾶς ἐνεφάνιζον προκλητικώτατα τὴν δουλείαν ὑπὸ τὴν ἀηδιστέραν τῆς μορφῆν καὶ ἄς ἔλθωμεν εἰς τοὺς μορφωμένους μας, εἰς τὴν στάσιν τὴν ὁποίαν ἐτήρησαν οἱ γραμματισμένοι τοῦ ἔθνους. Ὅταν τὸ γένος τέσσαρας αἰῶνας ἐδούλευεν ὑπὸ τοὺς Τούρκους χωρὶς καμμίαν ἔξωθεν ἐνίσχυσιν καὶ ἐλπίδα, ἐκεῖνο τὸ κρυφὸ σχολεῖο μὲ τὸ ψαλτήρι καὶ τὸ ὄχλωγι, ἐκεῖνα τὰ κολληθογράμματα, ὀπλισμὸς ψυχῶν ἀνωτέρων, ἦσαν ὄργανα διὰ νὰ ἔχη τὸ δούλον γένος φῶς εἰς τὸν δρόμον του πρὸς τὴν λύτρωσιν. Τώρα εἴχαμεν εἰς τὴν διάθεσίν μας ἀπὸ τῆς ἀπόψεως αὐτῆς... καὶ τί δὲν εἴχαμεν! Δύο Πανεπιστήμια, μίαν ντουζίναν Ἀνωτάτων Σχολῶν, Γυμνάσια ὧν οὐκ ἔστιν ἀριθμὸς, πτυχιούχων μυριάδας—εἴμεθα δά, κατ' ἀναλογίαν, ἡ πλουσιωτέρα χώρα τοῦ κόσμου εἰς πτυχιούχους—καὶ ἀκόμη λογίους παντὸς εἶδους, λογοτεχνικὴν παραγωγὴν ἀπίστευτον. Μόνον τὸ 1943 ἐξεδόθησαν 320 ὅλα βιβλία. Καὶ τί ἔγινε ἀπὸ ὅλα αὐτά; Τί ἀνακούφιαν ἠσθάνθη τὸ γένος εἰς τὴν ἀγωνίαν του ἀπὸ ὅλων αὐτῶν τὸν κατακλυστικὸν τῆς μορφωτικῆς μας παραγωγῆς;

Ποῦ ἐνεφάνισθη ὁ λόγιος ποῦ θὰ ἐστήριζε ψυχικῶς τὸ ἔθνος; Ποῦ οἱ ἐπιστήμονες ὁδηγοὶ καὶ συντηρηταί; Ποῦ οἱ λογοτέχναι μας ἐνισχυταὶ καὶ τονωταὶ τοῦ ἐθνικοῦ φρονήματος; Ποῦ οἱ ποιηταὶ μας (καὶ εἴχαμεν ἑσδοεῖαν ποιημάτων ἀφθονοτάτην) νὰ λανσάρουν ἕνα ποίημα ἐμπνευσμένον ἀπὸ τὴν συμπύκνωσιν πρὸς τὰ δεινοπαθήματα τοῦ λαοῦ, προτρεπτικόν, τονωτικόν;

Αὐτὸς ὁ μαρμαρῶς, αὐτὴ ἡ ἀπραξία ποὶ ἀπέδειξε σκάρτη τὴν πνευματικὴν παραγωγὴν τοῦ τόπου, αὐτὴ ἦταν τὸ χειρότερον φαινόμενον. Μὲ αὐτὴν ἐξήσαμεν κατὰ τὸν φοβερώτερον τρόπον τὸ δούλειον ἡμῶν. Ἦρκει τόσο δὲ νὰ κινήσουν τὸ δεακτυλάκι τους οἱ γραμματισμένοι μας, διὰ νὰ ἔχη ἄλλην ὕμν ἢ τριετία. Ἀλλὰ δὲν τὸ ἐκίνη-

σαν. Ἐνῶ πολλοὶ ἀπὸ αὐτοῦ ἐκίνησαν ὀλόκληρον τὸν ἑαυτὸν των (καὶ μὲ πόσῃ θαυμαστὴν εὐκίνησιαν!) διὰ τὴν ἰκανοποίησιν τὸ ἐγὼ των διὰ τὴν κάμωσιν καὶ τὴν ἐθνικὴν συμφορὰν ἀκόμη εὐκαιρίαν ἀτομικῶν ὠφελιμμάτων.

Καὶ αὐτὸ τὸ κατάντημα ὑπῆρξε ἡ δουλεία εἰς τὴν ἐσωτερικὴν, τὴν ψυχικὴν τῆς ἔκφρασις. Ὁ βάρβαρος κατακτητὴς μᾶς ἠχμαλώτισε, μᾶς ἐφυλάκισε, μᾶς ἐτυραννήσεν, μᾶς ἔκαμε νὰ πεινάσωμεν, μᾶς ἔστησεν ἔμπρὸς εἰς τὸ δολοφονικὸν του πολυβόλον, ἀλλὰ τῆς δουλείας τὸν ἀέρα μᾶς ἔκαμε νὰ αναπνεύσωμεν ἡ πνευματικὴ νέκρα, ἡ ἔλλειψις τοῦ πνευματικοῦ ἐφοδιασμοῦ τὸν ὅποιον ἐνεφάνισε κυρίως ἡ ἡγέτις τάξις. Δι' αὐτὸν τὸν λόγον ἐξήσασμεν τὸ δούλειον ἡμῶν, ἐνῶ ὄχι μόνον δὲν εἶχαμεν χάσει τὸν πόλεμον, ἀλλὰ ἐπολεμούσαμεν κατὰ τοῦ κατακτητοῦ, νικητὰ περιστοιχίζομενοι ἀπὸ συμμάχους οἱ ὅποιοι ἐθριάμβευον ὅλο καὶ περισσότερον.

*

ᾠ! Δὲν παρασυρόμεθα εἰς τὴν αυτοκριτικὴν αὐτὴν! Δὲν ξεχνᾶμε τὰς ἐκφάνσεις τῆς πίστεως. Δὲν μᾶς εἶναι ξένος ὁ παλμὸς τῆς θείας ζωῆς τὴν ὅποιαν τὸ ἔθνος ἔδειξε κατὰ τὴν μαύρην αὐτὴν περίοδον. Ἐμπρὸς μᾶς εἶναι πάντοτε τὸ θαυμαστόν ἐκεῖνο φαινόμενον τῆς ψυχῆς τῆς γεμάτης ἀπὸ πνευματικῶν ἐξοπλισμῶν, τῆς γεμάτης ἀπὸ πίστιν. Τῆς ψυχῆς ἡ ὅποια ὄχι μόνον δὲν ἐδοῦλεuse, ἀλλ' ἀντιθέτως ἐθριάμβευσε καὶ στεφανώνεται μὲ τὸν στέφανον τοῦ νικητοῦ εἰς τὸν ἀγῶνα τῆς ἐθνικῆς ἀντιστάσεως κατὰ τοῦ μιάσματος τῆς δουλείας. Παρὰ πλεύρωσιν πρὸς τὴν ὑπέροχον καὶ πολυπλευρον μαχητικὴν πολεμικὴν ἀντίστασιν κατὰ τοῦ κατακτητοῦ, παρὰ πλεύρωσιν πρὸς τὸν ἀγῶνα αὐτόν, ὁ πνευματικὸς ἀγὼν διεξήγετο νικηφόρος καὶ τὰ θαύματα τῆς πίστεως, ἡ ὅποια νικᾷ τὸν κόσμον, ἐσημειώνοντο τὸ ἕνα ἐπάνω εἰς τὸ ἄλλο. Καὶ ὅταν γνωσθοῦν—καὶ πρέπει κάποτε νὰ γνωσθοῦν—ἡ ἀνάμνησις των θὰ ἀποτελῇ κεφάλαιον ἐθνικόν, ἀνεκτίμητον

ὄντως βάθρον ἐπὶ τοῦ ὁποίου αἱ μέλλουσαι γενεαὶ θὰ οἰκοδομοῦν τὸ ἔργον τῆς ἀναζωογονήσεως τῆς φυλῆς.

Αὐτὸς ὁ πνευματικὸς ἐξοπλισμὸς, αὐτὴ ἡ πίστις διετήρησε κατὰ τὰ τριάμισον χρόνια αὐτὰ καὶ εἰς πείσμα τῶν βαρβαροτήτων, διετήρησε τὴν ἐλευθερίαν μέσα εἰς τὴν κοιτίδα τῆς ἐλευθερίας. Αὐτὴ ἡ πίστις ὑπῆρξεν ἡ ζωὴ μᾶς κατὰ τὴν μαύρην αὐτὴν περίοδον. Αὐτὴ θὰ εἶναι ἡ ζωὴ μᾶς καὶ κατὰ τὴν περίοδον πού ἀρχίζει τώρα καὶ τὴν ὅποιαν ὅλοι εὐχόμεθα καὶ ἐλπίζομεν περίοδον λαμπρὰν καὶ γεμάτην αἴγλην. Δὲν ἐδοιλόθημεν μόνον ἐξ αἰτίας πολεμικῶν καὶ πολιτικῶν γεγονότων. Δὲν θὰ ἐλευθερωθῶμεν, δὲν θὰ ζήσωμεν ἐλεύθεροι μόνον ἐξ αἰτίας πολεμικῶν καὶ πολιτικῶν γεγονότων. Τὸ πνεῦμα ἐκεῖ εἶναι τὸ πεδῖον εἰς τὸ ὅποιον συναντῶνται, εἰς ἀγῶνα ἐξοντωτικόν, ἡ ἐλευθερία καὶ ἡ δουλεία. Καὶ τὸ ἔθνος κατὰ τὰ τριάμισον χρόνια αὐτὰ ἔλαβεν εὐκαιρίαν νὰ δοκιμάσῃ τί ποιότητος καὶ τί ἀντοχῆς ἐφόδια προσέφερεν ὁ ἀρνητικὸς πολιτισμὸς ὁ ὁποῖος μᾶς ὠδήγησεν εἰς τὴν ἡγέτιδα τάξιν πού ἐκαμαρῶσαμεν εἰς τὸ διάστημα αὐτό. Καὶ πού ὀδηγεῖ ἡ πίστις, τὴν ὅποιαν εἶδαμεν θριαμβεύουσαν.

Τὸ ἔθνος ἐξέρχεται τώρα ἀπὸ μίαν δοκιμασίαν ἐφοδιασμένον μὲ πείραν πολύτιμον. Ἐδοκιμάσθη εἰς τὸ καμίνι τῆς δοκιμασίας αὐτῆς ὁ ἠλισθητικὸς πολιτισμὸς, ἡ ἀντιχριστιανικὴ ἄρνησις ἡ φωτισμένη τάχα, ἀποστασία ἀπὸ τὴν πίστιν. Ἐδοκιμάσθη καὶ ἡ πίστις, ὅπου τὴν συνήνησεν ὑπάρχουσαν ἡ δοκιμασία. Τὰ ἀποτελέσματα εἶναι φανερά. Φωνάζουν μόνον των.

Καὶ ἡ φωνὴ των εἶναι ἡ φωνὴ πού θὰ ὀδηγήσῃ τὸ ἔθνος εἰς τὸν δρόμον του. Εἰς τὸν δρόμον πρὸς τὴν πίστιν, ἐκείνην τὴν πίστιν πού ξεκινᾷ ἀπὸ τὸν Γολγοθᾶν καὶ καταλήγει εἰς τὴν κατάκτησιν τῆς αἰωνιότητος. Εἰς τὸν δρόμον πρὸς τὴν πνευματικὴν δημιουργίαν, εἰς τὸν δρόμον πρὸς τὴν ὀλοκληρωμένην λύτρωσιν.

...Δηλαδή εἰς τὸν δρόμον πρὸς τὴν εὐτυχίαν.

ΑΠΟ ΤΟΝ ΥΜΝΟ ΤΗΣ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑΣ

- 87 'Απ' τὰ κόκκαλα βγαλμένη
Τῶν Ἑλλήνων τὰ ἱερά,
Καί σάν πρῶτα ἀνθρωπιωμένη
Χαίρε, ὦ χαίρε, Ἐλευθεριά!
- 88 Πῆγες εἰς τὸ Μεσολόγγι
Τὴν ἡμέρα τοῦ Χριστοῦ,
Μέρα πού ἀνθίσαν οἱ λόγγοι
Γιὰ τὸ τέκνο τοῦ Θεοῦ.
- 89 Σοῦ ἤλθε ἔμπρός λαμποκοπώντας
Ἡ Ἑρησεία μ' ἕνα σταυρό
Καί τὸ δάκτυλο κινώντας,
Ἵπου ἀναι' τὸν οὐρανό,
- 90 Σ' αὐτό, ἐφώνησε, τὸ χῶμα
Στάσου ἑλδέρθη, Ἐλευθεριά!
Καί φιλιώντας σου τὸ στόμα
Μπαίνει μέσ' τὴν ἐκκλησιά.
- 91 Εἰς τὴν τράπεζα σιμώνει
Καί 'ς τὸ σύγνεφο τ' ἀχνό
Γύρω γύρω τῆς πικνότητας
Ποῦ σκορπάει τὸ θυμιατό,
- 92 Ἄγροικαί τὴν ψαλμωδία,
ὅπου ἐδίδαξεν αὐτή·
Βλέπει τὴν φωταγωγία
Ἵ τούς Ἁγίους ἔμπρός χυτή.
- 93 Ποιοί εἰν' αὐτοί πού πλησιάζουν
Μὲ πολλή ποδοβολή
Κι' ἄρματ' ἄρματα ταράζουν;
Ἐπετάχτηκες Ἐοῦ.
- 94 Ἄ! τὸ φῶς πού σὲ στολιίζει,
Σάν ἡλίου φεγγοβολή
Καί μακρόθεν σπινθηρίζει
Δὲν εἶναι, ὄχι, ἀπὸ τὴν γῆ.
- 95 Λάμπιν ἔχει δλη φλογώδη
Χεῖλος, μέτωπο, ὀφθαλμός·
Φῶς τὸ χέρι, φῶς τὸ πόδι,
Κι' ὄλα γύρω σου εἶναι φῶς.
- 96 Τὸ σπαθί σου ἀνασηκώνεις,
Τρία πατήματα πατάς,
Σάν τὸν πύργο μεγαλώνεις
Καί στὸ τέταρτο κτυπάς.
- 97 Μὲ φωνή πού καταπίθει,
Προχωρώντας ὀμιλεῖς·
«Σήμερ', ἄπιστοι, ἐγεννήθη,
«Ναί, τοῦ κόσμου ὁ Λυτρωτής.
- 98 «Αὐτός λέγει.... Ἄφογκρασθήτε·
«Ἐγὼ εἶμ' Ἄλφα, Ὁμέγα ἐγώ.
«Πέστε, πού θ' ἀποκρυφθῆτε
«Ἐοσεῖς ὄλοι, ἀν ὀργισθῆ;
- 99 «Φλόγα ἀκοίμητην σὰς βρέχω,
«Ποῦ μ' αὐτὴν ἀν συγκριθῆ
«Κεῖνη ἢ κάτω ὅπου σὰς ἔχω,
«Σάν ὀροσιά θέλει βρεθῆ.
- 118 Ἄ! γιατί δὲν ἔχω τώρα
Τὴν φωνή τοῦ Μωϋσῆ;
Μεγαλόφωνα, τὴν ὄρα
Ἵπου ἐσθουόντο οἱ μισητοί,
- 110 Τὸν Θεὸν εὐχαριστοσε
Ἵ τοῦ παλάου τὴν λύσσα ἔμπρός,
Καί τὰ λόγια ἠχολογοσε
Ἵ αναριθμητος λαός.
- 120 Ἄκλουθαί τὴν ἄρμονία
Ἡ ἀδελφή τοῦ Ἄκρων,
Ἡ προφήτισσα Μαρία,
Μ' ἕνα τύμπανο τερπνόν.
- 121 Καί πηδοῦν ὄλες οἱ κόραις
Καί τ'ς ἀγκάλαις ἀνοικταῖς,
Τραγουδώντας ἀνοσφοραῖς,
Μὲ τὰ τύμπανα κ' ἐκταῖς.
- 122 Σὲ γνωρίζω ἀπὸ τὴν κόψη
Τοῦ σπαθιοῦ τὴν τρομερή,
Σὲ γνωρίζω ἀπὸ τὴν ὄψη
Ποῦ μὲ βία μετράει τὴν γῆ.

ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΦΩΝΗ

Είς τὴν σειράν τῶν ὁμιλιῶν ποῦ ἐξεπέμποντο ραδιοφωνικῶς κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ ἀλβανικοῦ πολέμου ὑπὸ τὸν τίτλον «ὁ ἀγὼν μας ὑπὸ τὸ χριστιανικὸν φῶς»—θὰ τὰς ἐνθυμοῦνται οἱ ἀναγνώσταί μας—εἶχε δοθῆ διὰ τὴν ἐκφωνηθῆ, ὡς τελευταία τοιοῦτη ὁμιλία, ἡ ὁμιλία τῆς Μεγάλης Παρασκευῆς. Διπλὸ πένθος τῆς ἡμέρας αὐτῆς. Πένθος τῆς Μεγάλης Παρασκευῆς, καὶ πένθος τῆς μαύρης μπόρας τῆς σκλαβιάς ποῦ εἶχε πλακῶσει εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ ὁλοένα ἐξύγωνε πρὸς τὰς Ἀθήνας. Ἐδόθη λοιπὸν ἡ ὁμιλία αὐτή, μία φωνὴ βοήθειας εἰς τὴν ἀπελπισίαν ποῦ πολλῶν τὴν καρδίαν ἀρχίσει νὰ λυγίζου. Ἀλλὰ ἡ ἀρμοδιὰ ὑπηρεσία, ἐμφορουμένη ἀπὸ πνεῦμα «εὐρύτητος ἀντιλήψεων» καὶ διαφωτισμοῦ ποῦ δὲν χρειάζεται τὴν θρησκείαν οὔτε σὲ τέτοιες τραγικῆς ὥρες, ἠρηθῆ νὰ τὴν ἐκπέμψῃ καὶ ἀντὶ τοῦτου ἔδωκε εἰς τὸν λαόν μας—Μεγάλη Παρασκευὴ βράδυ, καὶ ὅταν τὰ καρφιά ἐκάρφωσαν καὶ τὴν Ἑλλάδα στὸν σταυρὸν τῆς—... ἐρωτικά τραγουδάκια.

Ἐφυλάχθη, λοιπὸν, ἡ ὁμιλία αὐτή, καὶ τὴν προσφέρομεν τώρα εἰς τοὺς ἀναγνώστας μας. Ἴσως νὰ μὴν ἔχη χάσει τὴν ἐπικαιρότητά της. Καὶ ἴσως τὸ περιεχόμενόν της καὶ ἡ μὴ ἐκφώνησίς της ἀκόμη, καὶ τὰ συμβάλλον εἰς τὸ νὰ κατανοήσωμεν τὸ ψυχικὸν νόημα τοῦ δράματος τὸ ὁποῖον ἐξήσωμεν καὶ τὸ ὁποῖον θὰ μεταβληθῆ εἰς δημιουργίαν, ἂν συντελέσῃ εἰς τὸ νὰ ἀλλάξῃ ἐπὶ τέλους νοοτροπίαν ἢ περιφρημὸς «ἡγέτις τάξεις».

Ἀγῶνα τῆς Πίστεως, ὄρισαν τὸν ὑπὲρ βρωμῶν καὶ ἐστιῶν ἀγῶνα τοῦ ἔθνους μας αἱ ὁμιλίαι αὐταί. Καὶ εἶναι αὐτονόητον, ὅτι καὶ ἡ παροῦσα ὁμιλία τοῦτο θὰ τονίσῃ. Τὴν σπουδαιότητα τὴν ὅποιαν ἡ Πίστις ἔχει κατὰ τὰς ἡμέρας αὐτάς. Ἴσως φανῆ παράξενον εἰς μερικοὺς, ἀλλὰ τὸ γεγονός εἶναι ὅτι αἱ ἡμέραι αὐταὶ ἀκριβῶς, αἱ ἡμέραι τῆς σταυρικῆς μας δοκιμασίας ὡς ἔθνος, ἔχουν ταχθῆ νὰ σημάνουν τὸν θρίαμβον τῆς Πίστεως. Ὅταν, ἕως χθὲς ἀκόμη, τὰ ὄπλα ἔθριαμβεύαν καὶ τὰ στρατεύματά μας προήλαυαν, τότε ἡ πίστις ἐσυντρόφευε, βεβαίως, τὸν νικηφόρον ἀγῶνα, ἀλλὰ τῆς ἔλειπεν ἀκόμη κατὶ, τὸ ὁποῖον ἀποτελεῖ δι' αὐτὴν ἓνα εἶδος ἀπαραιτήτου τροφῆς. Τῆς ἔλειπεν ἡ δοκιμασία. Ἡ πίστις διὰ τὴν δυναμώσῃ καὶ διὰ τὴν ἐκδηλωθῆ εἰς ὅλον τῆς τὸ μεγαλεῖον, ἔχει ἀνάγκη τῶν δυσχερειῶν. Ὅταν ὁ οὐρανὸς εἶναι αἰθέριος, ὅταν διαπηγαίνου καλὰ, τότε διὰ τὴν πίστιν δὲν μένει ἐπαρκῆς εὐκαιρία νὰ ἀναπτύξῃ καὶ

νὰ δείξῃ τὴν δύναμίν της. Ὅταν ὁμοῦς βαρεῖα σύννεφα σκεπάζουν τὸν ὄριζοντα, ὅταν δραματικά σιγῆται γεμίξουν τὴν ζωὴν τῶν ἀνθρώπων, τότε ἀκριβῶς ἡ πίστις ἐρχεται διὰ νὰ κάμῃ τὴν ψυχὴν τὴν ἀνθρωπίνην νὰ γεμίσῃ ἀπὸ μίαν δύναμιν τόσο περισσότερο θαυμαστήν, ὅσον περισσότερο σκοτεινὴ φαίνεται ἡ πρὸς τὰ ἔξω πραγματικότης.

Καὶ ὁ ἀγὼν, λοιπὸν, τοῦ ἔθνους μας, ἀγὼν τῆς πίστεως, τώρα καλεῖται νὰ εὕρῃ τὸ ἀποκορύφωμά του. Τώρα καλεῖται νὰ γίνῃ ἀγὼν πίστεως, πίστεως μὲ τὴν βαθεῖαν ἐκείνην ἔννοιαν ἢ ὅποια γεμίζει τὰς σελίδας τῆς Ἀγ. Γραφῆς, ἢ ὅποια ἐμφανίζεται ἀπ' ἄκρου εἰς ἄκρον εἰς τὴν ζωὴν τῆς Ἐκκλησίας μας. Ὅπου εἴαν ὄητε εἰς τὴν Ἀγ. Γραφήν τὴν πίστιν, θὰ ἰδῆτε προηγουμένως δυσχερείας, θλίψεις, οὐρανὸν σκοτεινόν, τὴν ἐλπίδα ἐκδικωκομένην ἀπὸ τὴν λογικὴν καὶ ἀπὸ τὰ γεγονότα. Καὶ μέσα εἰς τοιαύτην μαύρην κατάστασιν πρα-

γιάτων ἐμφανίζεται ἡ πίστις. "Ὅπου εἰς τὴν Ἀγ. Γραφήν βλέπετε τὸν πιστὸν νὰ ἐπαινῆται, θὰ ἴδῃτε προηγουμένως τὸν πιστὸν νὰ ἔχη δοκιμασθῆ. Ἡ πίστις εἰς τὰς θείας διαθεδαιώσεις βραβεύεται ἀκριθῶς τότε, ὅταν αἱ θεαὶ αὐταὶ διαθεδαιώσεις φαίνονται νὰ εἶναι εἰς ἀντίθεσιν πρὸς τὴν σκοτεινὴν πραγματικότητα. Καὶ ἀκριθῶς εἰς τοιαύτην περίπτωσιν καλεῖται ὁ ἄνθρωπος νὰ ἀνοίξῃ τὰ αὐτιά τῆς ψυχῆς του εἰς τὰς θείας διαθεδαιώσεις καὶ ὄχι εἰς τὰς ἀπογοητευτικὰς κραυγὰς τῆς στιγμῆς. Αὐτὸς ὁ ψυχικὸς ἀγὼν εἶναι ὁ κυρίως ἀγὼν τῆς πίστεως. Καὶ ἡ πίστις αὕτη καλεῖται νὰ ἐκδηλωθῆ σήμερον. Νὰ ἐκδηλωθῆ ἀγωνιζομένη καὶ θριαμβεύουσα. Καὶ διὰ τὸν θρίαμβον αὐτὸν τῆς πίστεως κατάλληλος καιρὸς εἶναι ἡ σήμερον. Ἡ μαῦρη σήμερον περισσότερο ἀπὸ τὴν φωτεινὴν χθές.

Ὁ ὑπομείνας εἰς τέλος σωθήσεται! Αὐτὸ τὸ «εἰς τέλος», ἔχει τὸ νόημα του. Σημαίνει ὅτι ἡ ἐν πίστει ὑπομὴν δὲν πρόκειται νὰ εἶναι μία στιγμιαία ψυχικὴ ἐκδήλωσις, ἀλλὰ καλεῖται νὰ μείνῃ μέχρι τῆς ἐλευθερίας, μολονότι θὰ συμβοῦν γεγονότα τὰ ὁποῖα θὰ ζητοῦν νὰ τὴν κλονίσουν. Ἔτσι, τὸ Ἔθνος μας, τὸ ὁποῖον ἤρchiσε πρὸ ἐξαμήνου τὸν ἀγῶνα τῆς πίστεώς του, πληροφορεῖται τώρα ὅτι ἦλθεν ἡ στιγμή τοῦ κυρίως ἀγῶνος. Ἦλθεν ἡ στιγμή τῆς ἀγωνισθῆ ἢ πίστει, πίστει ἢ ὁποῖα δὲν παραπέμπει πλέον εἰς εὐχαρίστους πολεμικὰς ἀνακοινώσεις, ἀλλὰ εἰς τὰς θείας ἐπαγγελίας Ἐκεινοῦ ὁ ὁποῖος εἶναι ὁ Ἀρχηγὸς πάσης κτίσεως καὶ πάσης δυνάμεως. Καὶ ὁ Ἑλληνικὸς λαὸς, ὁ ὁποῖος μέχρι τώρα ἠγωνίσθη μὲ πίστιν, καλεῖται τώρα ὄχι μόνον νὰ μὴ διακόψῃ τὸν ἀγῶνα αὐτὸν τῆς πίστεως, ἀλλὰ νὰ τὸν συνεχίσῃ μὲ περισσότερὰν ἀκόμη ἐπιμέλειαν. Διότι γνωρίζει ὅτι ἀκριθῶς τώρα ὅπου ἡ δοκιμασία τῆς πίστεως εὐρίσκειται εἰς τὸ δυσκολώτερόν της στάδιον, ἀκριθῶς τώρα, ἐγγίζει ὁ θρίαμβος τῆς πίστεως! «Ἀρχομένων δὲ τούτων γίνεσθαι, ἀνακύψατε καὶ ἐπάρατε τὰς κεφαλὰς ὑμῶν διότι ἐγγίζει ἡ ἀπολύτρωσις ὑμῶν».

Ἡ πίστις κατ' αὐτὰς τὰς ἡμέρας... Ἄλλὰ δι' αὐτὰς τὰς ἡμέρας ἀκριθῶς εἶχαμεν

ἐτοιμάσει τὴν παρακαταθήκην τῆς πίστεως. Δι' αὐτὰς τὰς ἡμέρας ἐξετράφημεν ἀπὸ τὴν Ἐκκλησίαν μας. Δι' αὐτὰς τὰς ἡμέρας ἐγαλουχθήμεν ἀπὸ τὸν θεῖον λόγον, δι' αὐτὰς τὰς ἡμέρας παρηκολουθοῦμεν τὸ ἀσυλλήπτως μεγάλο νέφος τῶν μαρτύρων τῆς πίστεως, δι' αὐτὰς τὰς ἡμέρας ἐδλέπαμεν τί σημαίνει εἰς τὴν πρακτικὴν ἐκδήλωσιν τῆς ζωῆς πίστις μέσα εἰς διωγμούς, εἰς μαρτύρια, εἰς θλίψεις τοῦ καταλλήγου εἰς μαρτύρια καὶ θριάμβους ὑπερόχους. Δι' αὐτὰς τὰς ἡμέρας μᾶς ἔδειξεν ὁ Θεὸς τὴν θαυμαστήν Του προστασίαν, τὴν θαυμαστήν Του συντροφίαν ἐξ μῆνες τώρα. Αὐτὰ τὰ θαυμάσια τοῦ προηγήθησαν ἐξ μῆνες τώρα, ἦσαν οἱ θεοὶ ἀγγελιοφόροι, οἱ ὁποῖοι μᾶς ἀναγγέλλουν ὅτι ὁ Θεὸς εἶναι μαζί μας, καὶ οἱ ὁποῖοι μᾶς ἔδωσαν θάρρος ἀκριθῶς δι' αὐτὰς τὰς ἡμέρας τὰς ὁποίας τώρα διερχόμεθα. Λοιπὸν; Τώρα ὅπου ἦλθαν αἱ ἡμέραι αὐταί, τώρα ποῦ ἡ πίστις κυρίως ἔχει τὸν λόγον, θὰ ποῦμε λοιπὸν ὅτι εἶχομεν πίστιν μόνον ὅταν τὸ ἀνακρινθῆν ποῦ ἐδιαβάσαμεν τὸ πρωὶ ἀνέφερε αὐτήν ἢ ἐκείνην τὴν ἐπιτυχίαν τῶν στρατευμάτων μας; Ἡ θὰ λιποψυχήσωμεν τώρα, τώρα ὅπου ἡ δοκιμασία τῆς πίστεως ἐρχεται ἐμπρὸς μας ἀπὸ προηγουμένως τὸσον θαυμαστή ἐνίσχυσις μᾶς ἐτόνωσε μὲ τὴν ἀποκάλυψιν τῆς θείας παρουσίας, διὰ νὰ ὑποστῶμεν τὴν δοκιμασίαν αὐτήν;

Καὶ οἱ ἀγωνισταὶ τοῦ μετώπου; Καὶ οἱ τραυματῆαι μας; Καὶ οἱ νεκροὶ μας; Ὅσον διὰ τοὺς νεκροὺς τοῦ πολέμου, ἅς μὴ ἠμυλῆσωμεν ἡμεῖς. Ἴδου τὸ μήνυμα τοῦ μᾶς φέρνει ὁ θεὸς Εὐαγγελιστῆς Ἰωάννης εἰς τὴν Ἀποκάλυψιν του. «Καὶ ἤκουσα φωνῆς ἐκ τοῦ οὐρανοῦ λεγούσης, γράψον, μακάριοι οἱ νεκροὶ οἱ ἐν Κυρίῳ ἀποθνήσκοντες ἀπ' ἄρτι. Naί, λέγει τὸ Πνεῦμα, ἵνα ἀναπαύσωνται ἐκ τῶν κόπων αὐτῶν. Τὰ δὲ ἔργα αὐτῶν ἀκολουθεῖ μετ' αὐτῶν». Οἱ δὲ τραυματῆαι μας καὶ οἱ ἀγωνισταὶ ἐν γένει τοῦ Μετώπου πρέπει νὰ ἀγωνισθοῦν τώρα διὰ νὰ μὴ ἀφήσουν νὰ εἰσδύσῃ εἰς τὴν σκέψιν των, εἰς τὴν ψυχὴν των, ἡ ἀμφιβολία ὡς πρὸς τὸ κατὰ πόσον ἔφεραν τοὺς καρπούς των αἱ θυσίαι των καὶ οἱ ἀγῶνες των. Ὅχι, γενναῖοι ἀγωνισταὶ! Οἱ ἀγῶνες σας ὄχι μόνον δὲν ἔμειναν ἀκαρποὶ, ἀλλὰ φέ-

ρουν καρπούς πλουσιωτάτους. Γενεαὶ γενεῶν θὰ ἐκτρέφονται ἀπὸ τοὺς καρπούς αὐτούς. Ἄν τυχόν πρὸς τὸ παρὸν δὲν τοὺς βλέπωμεν, ἀλλὰ μήπως βλέπωμεν τοὺς καρπούς τοῦ σπόρου ὁ ὁποῖος εἶναι κρυμμένος εἰς τὴν γῆν; Τοὺς βλέπωμεν σήμερον μὲ τὴν πίστιν, θὰ τοὺς ἴδωμεν αὖριον καὶ μὲ τὰς αἰσθήσεις μας, ἐκτὸς τοῦ ὅτι καὶ σήμερον ἀκόμη θὰ ἡδυνάμεθα πολλοὺς καὶ σπουδαιοτάτους καρπούς νὰ ἀπαριθμήσωμεν—εὐεργετικά ἀποτελέσματα τῶν ἀγώνων αὐτῶν, ἀποτελέσματα τὰ ὅποια καὶ σήμερον ἀκόμη ἐκδηλοῦνται—ἐὰν ὁ ρυθμὸς τῶν ἡμιλιῶν αὐτῶν δὲν μᾶς ἀπέκλειε τὴν τοιαύτην ἀπαρίθμησιν. Σεῖς λοιπόν, οἱ ἀγωνισταὶ τῶν Ἀλβανικῶν βουνῶν οἱ ὅποιοι τόσον ἐνδοξον ἀγῶνα ἡγωνίσθητε ἐκεῖ πάνω, σεῖς καλεῖσθε νὰ τὸν συνεχίσετε τώρα τὸν ἀγῶνα αὐτόν, ἀγῶνα ψυχικόν, ἀγῶνα τῆς πίστεως ἐπὶ τὴν δύναμιν Ἐκείνου ὁ Ὅποιος εἰς τὰς πανσόφους βουλὰς Του ἔχει δώσει θέσιν εἰς τὴν δοκιμασίαν διὰ νὰ καταστήσῃ μεγαλύτερον τὸν θριάμβον.

Καὶ ὁ θριάμβος ἔρχεται. Ὅσον βλέπομεν νὰ ἐντείνεται ἡ δοκιμασία, τόσον πρέπει νὰ αἰσθανώμεθα περὶ κοντὰ μας τὸν θριάμβον: «Ἀρχομένων δὲ τούτων, γίνε-

σθαι, ἀνακύψατε καὶ ἐπάρατε, σηκώσατε ὑψηλά, τὰς κεφαλὰς ὑμῶν, διότι προσεγγίζει ἡ ἀπολύτρωσις ὑμῶν». Εἶναι αὐτὸ τὸ θεῖον Διάγγελμα τοῦ Βασιλέως τῶν βασιλευόντων. Εἶναι λόγια Ἐκείνου ὁ ὁποῖος ἐνθαρρύνει εἰς τὰς δοκιμασίας διότι ὑπέμεινε δοκιμασίαν μέχρι θανάτου, θανάτου δὲ Σταυροῦ μὲ τὴν φρικτοτέραν κατὰ γράμμα σημασίαν τῆς λέξεως, καὶ ὁ ὁποῖος ὁμιλεῖ περὶ θριάμβου διότι μὲ τὴν Ἀνάστασιν Του ἔφερε τοῦ θριάμβου τὴν προῆν εἰς τὴν ἀνθρωπότητα. Αὐτὸς εἶναι τοῦ θριάμβου μας ὁ Ἀρχηγός. Ἐφ' ὅσον εἰς Αὐτὸν μένομεν πιστοί, καὶ θὰ μείνωμεν πιστοὶ μὲ τὴν βοήθειάν Του, ἐφ' ὅσον εἰς τὸν ἀγῶνα αὐτόν τῆς πίστεως νικῶμεν, καὶ θὰ νικῶμεν μὲ τὴν δύναμιν Του, τότε ἡ δοκιμασία τὴν ὅποιαν τώρα διερχόμεθα δὲν θὰ εἶναι παρὰ ὁ πρόδρομος τῆς νίκης, τῆς μεγάλης νίκης, τοῦ λαμπροῦ καὶ ἀτελευτήτου θριάμβου.

Χριστιανοὶ Ἕλληγες ἀδελφοί, μὲ τὰ μάτια καθηλωμένα εἰς τὸν σταυρωθέντα καὶ ἀναστάντα Λυτρωτὴν, ἐμπρὸς εἰς τὸν νέον ἀγῶνα τῆς πίστεως, ἐμπρὸς εἰς τὴν νέαν δοκιμασίαν, ἀλλὰ καὶ ἐμπρὸς εἰς τὴν νέαν νίκην. Εἰς τὸν τελικὸν θριάμβον!

ΑΠΟ ΤΟΝ ΥΜΝΟ ΤΗΣ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑΣ

140 Κιττάει γύρω εἰς τὴν Εὐρώπῃ
Τρεῖς φορὰς μ' ἀνησυχία
Προσηλῶνεται κατόπι
Στὴν Ἑλλάδα, καὶ ἀρχινᾷ.

141 Παλληκάρια μου! οἱ πόλεμοι
Γιὰ σὰς ὄλοι εἶναι χαρά,
Καὶ τὸ γόνυ σὰς δὲν τρέμει
Στοὺς κινδόνους ἐμπροστά.

142 Ἀπὸ ἐσὰς ἀπομακρύνει
Κἀθε δύναμη ἐχθρική
Ἄλλ' ἀνίκητη μιὰ μένει
Ποῦ ταῖς δάφνης σὰς μαδαί'

143 Μιά ποῦ ὅταν ὤσῃν λύκοι
Ἐκναρχόστανε ζεστοί,
Κουρασμένοι ἀπὸ τὴν νίκη
Ἄχ! τὸν νοῦν σὰς τυραννεῖ.

144 Ἡ Διχόνοια ποῦ βροτάει
Ἐνα σὴπτερο ἢ θολερῆ
Καθενός χαμογελάει,
Πάρτο, λέγοντας, καὶ σὺ.

145 Κεῖ τὸ σὴπτερο ποῦ σὰς δείχνει,
Ἐχει ἀλήθεια ὠρατὰ θεριά.
Μὴν τὸ πιστέ, γιατί ρίχνει
Εἰσὶ δάφρυα θλίβειρά.

ΑΠΟΛΟΓΙΣΜΟΣ ΜΙΑΣ ΠΡΟΣΠΑΘΕΙΑΣ

Τά τριάμισυ χρόνια της βάρβαρης κατοχής, ήταν χρόνια προσπάθειας πνευματικής για τη συντήρηση της Έθνικής ψυχής και για την προετοιμασία της ανορθώσεως. Στην προσπάθεια αυτή χρέος του είχε να λάβη μέρος και το περιοδικό τούτο. Ήταν άλλως τε η προσπάθεια του περιοδικού μια από τις πολλές εκφάνσεις του αγώνος που η Χριστιανική Πίστις ενέπνευσε. Για πολλούς αγνώστος, ίσως, αγώνας, μά αγώνας που δεν έμεινε χωρίς τα ευεργετικά του αποτελέσματα. Τόσο στον τομέα της πνευματικής, όσο και της υλικής ακόμη παρακολούθησε και παρηγορίας. Θά δοθή ίσως αργότερα ευκαιρία να μάθι το ευρύτερο κοινό τί χρωστάει το Έθνος στην ευεργετική δύναμη που έδειξε πάνω στο λαό μας η Χριστιανική Πίστις στα τριάμισυ αυτά χρόνια. Για την ώρα θά μάς επιτραπή να κάνουμε ένα απολογισμό της εργασίας που έγινε από τις στήλες του περιοδικού αυτού. Τόν απολογισμό αυτό τόν χρωστάμε στους αναγνώστες μας, μά τόν χρωστάμε και στο Έθνος μας ολόκληρο, γιατί πιστεύομε πως καθένας που είχε την ευκαιρία μιας ευρύτερης ψυχικής επικοινωνίας με ένα τμήμα έστω του Έλληνικού λαού στα χρόνια τούτα, χρέος του έχει να δώσει απολογισμό πώς έχρησιμοποίησε την ευκαιρία αυτή.

*

Δυό ήταν οι τομείς που μπορούσε το περιοδικό αυτό να υπηρετήσει. Ό ένας ήταν σχετικός με την τόνωση του φρονήματος. Ό δεύτερος ήταν ο τομέας αλληλεγγύης στα δύσκολα αυτά χρόνια.

Στόν πρώτο τομέα το περιοδικό έτράθηξε και στα χρόνια της σκλαβιάς τη γραμμή του, την ίδια γραμμή που είχε χαραξει από τότε που πρωτοείδε το φώς. Ηθελε πάντα να εμφανίση την αξία και την δύναμη που έχει η Πίστις στόν αγώνα για την ύπαρξη ατόμων και λαών και για την

δημιουργία του πολιτισμού. Έτσι στα χρόνια αυτά προσπαθήσαμε να κτυπήσωμε κάθε τι που στέκεται εμπόδιο για την Πίστι και, μαζί μ' αυτή, για την ψυχική άντοχη του λαού μας. Είμαστε τότε στην εποχή που ο ύλισμός αγωνιζόταν να εξαφανίση την φυλή χρησιμοποιώντας είτε την ώμη βία του κατακτητού, είτε την άσυνειδησία του ύλιστη μαυραγορίτη, στην εποχή ακόμα που ένα τμήμα του λαού δηλητηριασμένο από τόν ύλισμό, δειχνόταν τό ολιγώτερο άνίκανο να δώσει ζωτικό χυμό στό σύνολο. Δέν είναι λοιπόν παράξενο πώς σε μια τέτοια εποχή τό περιοδικό μας πρώτα-πρώτα ξεστρεψε την προσοχή του στην καταπολέμηση του ύλισμού. Αυτό τό σκοπό έξυπνηρετούσαν σειρά άρθρων που κατετόπιζαν τόν αναγνώστη στη σημερινή αντιύλιστική πρόοδο της επιστήμης. Είναι γνωστό πώς στην Έλλάδα ο ύλισμός είχε προπαγανδισθή πώς ήταν τάχα τό καταστάλαγμα της επιστήμης. Η διανόση μας έξουσε με καθυστέρηση πενήντα πούλάχιστον χρόνων. Και τό πραγματώτερο είναι πώς και τώρα ακόμα που οι συνέπειες αυτής της ύλιστικής προπαγάνδας εθάραιναν την καταπονεμένη Έλληνική ψυχή, και τούτον ακόμα τόν καρπό σειρά δήθεν εκλαϊκευτικών δημοσιευμάτων εξακολουθοῦσε τόν ίδιο παλαιό ύλιστικό σκοπό, χωρίς να σβαστή καν την τραγικότητα τών στιγμών που περνούσαμε. Στην άποσυνθετική αυτή προχειρολογία οι «Ακτίες» φρόντισαν ν' αντιτάξουν μελέτες γραμμένες από ειδικούς (μάς κατηγορήσαν μάλιστα ότι έκαναμε έπιστράτευση τών ειδικών) και στις μελέτες βλέπει ο αναγνώστης, που βρίσκειται, με την τελευταία λέξη της επιστήμης, η θέση του ζητήματος αυτού.

Γενικώτερα τό περιοδικό προσπάθησε να θέση στη διάθεση του γραμματισμένου Έλληνος την ψυχική τόνωση που δίδει μια εύσυνειδητη παρακολούθηση της προόδου που έχει έπιτελέσει η άληθινή έ-

πιστήμη. Στὸν τομέα τῶν Θετικῶν ἐπιστημῶν παρουσιάστηκαν ἄρθρα πού ἡ παράθεση μερικῶν τίτλων τους δείχνει πὺς οἱ «Ἀκτίνες» τῆς σκληραβιάς στὸν τομέα αὐτὸν συναγωνίστηκαν τὴν προπολεμικὴ τους περίοδο. Τέτοια ἦσαν τὸ «Πρόβλημα τῆς προελεύσεως τῆς ζωῆς»⁽¹⁾, «Ἡ Διαισθησις εἰς τὰ μαθηματικά»⁽²⁾ ἢ στὴν χημεία καὶ στὴ φυσικὴ⁽³⁾, «Τὸ πρόβλημα τῆς ἐνεργείας»⁽⁴⁾, «Ἡ Θεωρία τῆς ἐξελίξεως καὶ ὁ Mendel»⁽⁵⁾ ἢ οἱ μονογραφίες γιὰ τὸν Driesch⁽⁶⁾ καὶ γιὰ τὸν Mendel⁽⁷⁾. Τέτοια εἶναι ἀκόμα τὰ θέματα ψυχολογίας⁽⁸⁾ καὶ ἡ κριτικὴ τῆς ψυχανάλυσεως⁽⁹⁾ καὶ τῶν ψυχικῶν ἐρευνῶν στὸν τόπο μας⁽¹⁰⁾.

Καὶ τὰ ἐπικαιρά φιλοσοφικὰ θέματα καὶ τὰ προβλήματα τῆς ἐποχῆς μας δὲν ἔμειναν ἔξω ἀπὸ τὶς σελίδες τῶν «Ἀκτίνων». Αὐτὸ δείχνουν ὠριασμένοι τίτλοι σάν τὰ: «Ἡ φιλοσοφία στὴν ἐποχὴ μας»⁽¹¹⁾. «Φιλοσοφία καὶ πίστις»⁽¹²⁾. «Τὸ μεγάλο πρόβλημα»⁽¹³⁾. «Κριτικὴ καὶ ζωὴ»⁽¹⁴⁾.

Ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριά τὸ περιοδικὸ ἐνημέρωνε τὸν ἀναγνώστη καὶ στὴν πνευματικὴ ἀνθήκη τῶν τωρινῶν Γαλλικῶν γραμμάτων. Ἡ πνευματικὴ Γαλλία σάν χώρα φιλολογικῆς τροφοδοσίας ἔπαιξε παλιότερα τὸν κυριώτερο ρόλο στὴν ἀνάπτυξη τῆς δικῆς μας σκέψης καὶ τῆς τέχνης μας. Καὶ αὐτὸ, τότε πού ἡ Γαλλία τῶν γραμμάτων καὶ τῆς τέχνης ἦταν ἡ ἀπιστὴ Γαλλία, τοῦ περασμένου αἰῶνα. Ὑπῆρξε ἐποχὴ πού στὸν τόπο μας γιὰ νὰ σκεφθοῦν, νὰ μιλήσουν, νὰ γράφουν οἱ λόγοί μας, περίμεναν νὰ φτάσῃ τὸ γαλλικὸ ταχυδρομεῖο. Αὐτὴ τὴ Γαλλία τὴν ξέρουμε πολλὸ καλά. Γιατί νὰ μὴ μάθουμε τώρα καὶ τὴν ἄλλη Γαλλία τοῦ πνεύματος καὶ τῆς ἀληθινῆς τέχνης; Σήμερα λέγον-

τας πνευματικὴ Γαλλία ἐννοοῦμε τὴν Χριστιανικὴ Γαλλία. Στὸ Παρίσι σήμερα μεσοῦσαν οἱ Claudel, ὁ Mauriac, ὁ Maritain, ὁ De la Tour du Pin κτ' ἄλλοι οἱ συνεχιστὲς τῆς παράδοσης τοῦ Charles Péguy.

Αὐτὸ τὸ Παρίσι πρέπει ἀπὸ κοντὰ νὰ τὸ γνωρίσουμε, μὰ καὶ τόσο καλά ἄλλοτε γνωρίσαμε τὸ ἄπιστο Παρίσι τῆς ἀρνήσεως καὶ τῆς βρωμίας. Ἔτσι στὶς «Ἀκτίνες» εἶδαμε νὰ γιομίζουν τὶς σελίδες τους ὁ Paul Claudel⁽¹⁵⁾, ὁ Pierre L' Ermitte⁽¹⁶⁾, ὁ François Mauriac⁽¹⁷⁾, ὁ Ἐρνέστος Ψυχάρης⁽¹⁸⁾, ὁ Robert Vallery-Radot⁽¹⁹⁾ κλπ.

*

Στὸν τομέα τῶν γραμμάτων καὶ τῆς τέχνης οἱ «Ἀκτίνες» ἔκαμαν ὅτι μπορούσαν γιὰ νὰ κτυπήσουν τὸ δλέθριο ἐκεῖνο δόγμα «ἡ τέχνη γιὰ τὴν τέχνη», δόγμα πού χρησιμοποιήθηκε ἀπὸ πολλοὺς σάν δικαιολογία τῆς λιποταξίας ἀπὸ τὸν πνευματικὸ ἀγῶνα.

Πρῶτα-πρῶτα αὐτὸ τὸ σκοπὸ εἶχε ἡ κριτικὴ πού ἀσκοῦσε τὸ περιοδικὸ γιὰ τὴ φιλολογικὴ παραγωγή τοῦ τόπου. Ἦταν κριτικὴ πραγματικὰ ἀντικειμενικὴ. Μπορούσε νὰ διαφανῆς γιὰ ὅσα γράφει, μὰ κανένας δὲν θὰ μπορούσε νὰ διατυπώσῃ καὶ ὑπόνοια, ὅτι προσωπικὰ ζητήματα ἔχουν ἀνάμιξη στὴν κριτικὴ αὐτὴ. Μ' ἓνα τέτοιο πρίσμα κυττάχτηκε ἡ λογοτεχνικὴ παραγωγή τοῦ μεσοπολέμου στὴν πεζογραφία καὶ στὴν ποίηση. Καὶ μποροῦν οἱ «Ἀκτίνες» νὰ ἔχουν τὴν ἱκανοποίησιν ὅτι πολλὲς ἀπὸ τὶς ἀπόψεις πού ἀνεπτυχθήκαν στὴν κριτικὴ τους ἐπροκάλεσαν μιᾶν ἐλπιδοφόρα κίνηση ἀνάμεσα καὶ σὲ ἄλλους λογοτεχνικοὺς κύκλους, γιὰ νὰ ἀντιμετωπιθῇ ἡ νεοελληνικὴ λογοτεχνία μὲ μιὰ προοπτικὴ οὐσιαστικώτερην ἀξιώσεων. Συγγραφεῖς, κριτικοὶ καὶ κοινὸ μὲ ζωηρότητα κουβεντιά-ζουν καὶ διαπιστώνουν πὺς μόνον μὲ τὴν καλοπροσηγμένη φράση καὶ τὴν καλοφορμαρισμένη παράγραφο δὲν φτιάχνουμε βιώσιμη καλλιτεχνικὴ ζωὴ. Σάν πνευματικοὶ ἄνθρωποι πρέπει νὰ νοιαστοῦμε γιὰ τὸ τί ἔχουμε νὰ δώσουμε ἀπὸ τὴν ψυχὴ μας στὸ διπλανό μας. Καὶ ἂν θέλουμε μὲ εὐλικρίνεια νὰ δοῦμε τὴν ἴσα μὲ τὰ τώρα προσφορά μας πρέπει νὰ ὁμολογήσουμε, μὲ τὰ καινούργια κριτήρια, πὺς ἀντὶ γιὰ πνεῦμα, ἄχυρα ἔχουμε δώσει στὸ κοινὸ πού μᾶς διαβάσει. Τὸ λογοτεχνικὸ ἔργο τοῦ

(1) τόμ. 7ος 1944 σελ. 157—162

(2) τόμ. 6ος 1943 σελ. 191—195

(3) τόμ. 6ος 1943 σελ. 308—310

(4) τόμ. 5ος 1942 σελ. 39—42

(5) τόμ. 4ος 1941 σελ. 160—164

(6) τόμ. 5ος 1942 σελ. 92—94

(7) τόμ. 4ος 1941 σελ. 136—148

(8) Στὸ κέντρο τῆς σημερινῆς ψυχολογίας τόμ. 6ος 1943 σελ. 6—10 καὶ Ἡ μηχανικὴ ἀνάγκη εἰς τὴν ψυχολογία τόμ. 6ος 1943 σελ. 35—38.

(9) Ἑλληνικὸς Φροῦδισμὸς τόμ. 6ος 1943 σελ. 202—205.

(10) Ἐπιστήμη καὶ ψυχικαὶ ἐρευναι εἰς τὴν Ἑλλάδα τόμ. 6ος 1943 σελ. 282—291.

(11) τόμ. 5ος 1942 σελ. 10—12

(12) τόμ. 5ος 1942 σελ. 131—134

(13) τόμ. 5ος 1942 σελ. 68—70, 119—121

(14) τόμ. 6ος 1943 σελ. 292—295

(15) τόμ. 4ος 1941 σελ. 169—173 καὶ τόμ. 5ος 1942 σελ. 95—96

(16) τόμ. 4ος 1941 σελ. 213—216

(17) τόμ. 6ος 1943 σ. 236—240 καὶ 278—281

(18) τόμ. 6ος 1943 σελ. 182—190

(19) τόμ. 5ος 1942 σελ. 48—49

μεσοπολέμου μένει μετέωρο καὶ ἀνερμάτιστο. Αὐτὴ εἶναι ἡ πικρὴ ἀλήθεια ποὺ ἄρχισαν νὰ διαπιστώνουν ἐδῶ καὶ τρία-τέσσαρα χρόνια οἱ «Ἀκτίνες» καὶ ποὺ τοὺς τελευταίους μῆνες σὲ περιοδικὰ καὶ μελέτες τὴν βλέπουμε ποὺ θέλει νὰ πάρῃ διαστάσεις.

Παράλληλῃ πρὸς αὐτὴ τὴν κριτικὴ ἦταν καὶ ἡ προσπάθεια νὰ δώσουν οἱ «Ἀκτίνες» μετὰ τὴν τέχνη (διήγημα, ποίημα καὶ τὸ θέατρο τῆς ζωῆς), τὼνωση, παρηγοριά, τροφὴ δυναμωτικὴ στὸν ταλαιπωρημένο Ἕλληνα τῶν ἡμερῶν μας. Δὲν θὰ μιλήσωμε ἐμεῖς γιὰ τὴν καλλιτεχνικὴ ἀξία τῆς λογοτεχνικῆς δημιουργίας ποὺ προσέφθρηκε. Ἀκόμα θὰ διαπιστώσωμε, ὅχι μόνο χωρὶς δισταγμὸ, ἀλλὰ μετὰ χαρὰ, ὅτι πολὺ περισσότερα ἐλπίζομε ἀπὸ μιὰ νέα ἐποχὴ καὶ νέους χριστιανούς διανοούμενους. Ἄν κάτι καλλίτερο σὲ μορφή καὶ σύλληψη θὰ μπορούσε νὰ εἰσφέρει ἡ διανοήση τοῦ τόπου μας, αὐτὸ εἶναι εἰς βάρος τῆς, κί' ἀκόμῃ δὲν εἶναι τιμητικὸ γιὰ τοὺς διανοούμενους μας, ποὺ ἐνῶ ὑποτίθεται πὼς διαθέτουν τὰ τρανὰ ταλέντα, προτιμοῦν νὰ τὰ ἀπασχολοῦν στὸ ἀνακάτεμα τοῦ βούρκου. Οἱ Χριστιανοὶ διανοούμενοι προσέφεραν ὅ,τι μπορούσαν καὶ ὅ,τι ἔγραψαν στὰ χρόνια αὐτά, ἦταν γεμάτο ἀπὸ τὸν παλμὸ τῆς ἐθνικῆς ψυχῆς ποὺ ὑπέφερε, μὰ ἦταν καὶ γεμάτῃ ἐλπίδα καὶ ἐπομένως καὶ γεμάτῃ χαρὰ. Καὶ δὲν γράφτηκε τίποτε στὸ λογοτεχνικὸ μέρος τῶν «Ἀκτίνων» ποὺ δὲν εἶχε μέσα του τὸν παλμὸ αὐτό.

*

Μὰ ἡ προσπάθεια γιὰ τὴ συντήρησιν τοῦ φρονήματος τοῦ ἔθνους εἶχε καὶ μιὰ ἄλλη ἐκδήλωσιν τῆς, τὴν παρουσίαν ξεγασμένων ἢ ἀγνωστων ἢ παραγνωρισμένων πνευματικῶν κινήσεων σαυρῶν τοῦ ἔθνους. Καὶ πρῶτα ἀπ' ὅλα μεγάλων πνευματικῶν μορφῶν, ποὺ στέκονται ὡς ὁδηγοὶ στὸν πνευματικὸ ἀγῶνα καὶ ποὺ γιὰ τὸν Ἕλληνικὸ λαὸ κατανάλωσαν κάθε ἰκμάδα τῆς ζωτικότητάς τους. Ἔτσι στίς σελίδας τῶν «Ἀκτίνων», τὴν περίοδο αὐτῆ, παρήλασαν οἱ μορφές τῶν θρυλικῶν στῆ συνείδηση τοῦ λαοῦ μας Κοσμά τοῦ Αἰτωλοῦ⁽²⁰⁾ καὶ τοῦ Παπουλάκου⁽²¹⁾, ἔπειτα οἱ σεμνοὶ θεμελιωτὲς τῆς σημερινῆς μας πνευματικῆς ζωῆς: Ὁ Κοσμάς Φλαμιάτος, ὁ Ἰγνάτιος Λαμπρόπουλος, ὁ Ἀπόστολος Μακράκης⁽²²⁾ ὁ Ἡλίας Βλαχόπου-

λος⁽²³⁾, ὁ Εὐσέβιος Ματθόπουλος⁽²⁴⁾ καὶ ὁ πρῶτος Χριστιανὸς ἐπιστήμονας, ὁ Πέτρος Βράϊλας Ἀρμένης⁽²⁵⁾. Μιὰ δλόκληρη σειρά ἐργατῶν τοῦ πνεύματος ποὺ, ἐνῶ δουλεῖσαν γιὰ τὴν προκοπὴ μας καὶ καταναλώθηκαν γιὰ τὴν ἐξύψωση τοῦ λαοῦ μας, ἐμεῖς καλὰ-καλὰ δὲν τοὺς γνωρίζομε. Καὶ σήμερα, στὰ χρόνια ἀκόμα αὐτὰ τῆς ἀποθάρρυνσης, οἱ οὐσιαστικοὶ αὐτοὶ συντελεστὲς τῆς σημερινῆς μας ζωτικότητος μὰς εἶπαν πολλὰ γιὰ τὸ πὼς πρέπει νὰ δουλέψομε γιὰ νὰ δοῦμε τὴν Ἑλλάδα ποὺ ποθοῦμε.

Αὐτὴ ἡ ἀνάγκη νάρθομε σ' ἐπαφὴ μετὰ τὶς μορφές, ποὺ γιὰ τὴ σημερινὴν μας πνευματικὴ ζωὴ εἶναι ἐθνικὰ κεφάλαια, ἔκανε τὸ περιοδικὸ νὰ μὴν ἀφήσῃ στὸν καιρὸ αὐτὸ τῆς σκληραῖας ἔξω ἀπὸ τὶς σελίδες του τοὺς δύο μεγάλους Σκιαθίτες πεζογράφους μας καὶ τὸν μεγάλο ποιητὴ μας τοῦ Ὕμνου τῆς Ἐλευθερίας, Δύο-τρία δημοσεύματα γιὰ τὸν Παπαδιαμάντη⁽²⁶⁾ καὶ ἕνα γιὰ τὸν Σολωμὸ⁽²⁷⁾, ἀπέτελεσαν, ἐλπίζομε, μιὰ συμβολὴ γιὰ νὰ φανερωθοῦν μπροστὰ στὸ Ἔθνος, ἀκόμῃ πῶς καθαρὰ, οἱ φωτεινὲς αὐτὲς μορφές.

Ἡ μελέτῃ γιὰ τὴν προϊστορίαν τῆν πνευματικῆν τῶν δύο Ἀλεξάνδρων⁽²⁸⁾, τοῦ Παπαδιαμάντη καὶ τοῦ Μωραϊτίδη, μὰς ἔδωκε εὐκαιρίαν νὰ δοῦμε καὶ δλόκληρην τὴν αἰγαιοπελαγίτικην πνευματικὴν ζωὴν, μετὰ τὴν παρουσίαν στὰ νησιά τῆς ἀσπρῆς θάλασσας τῶν μεγάλων μορφῶν ποὺ λέγονται ἰκὸλλοὺς ἄδεις. Τὸ κίνημα τῶν ἐλευθέρων αὐτῶν πνευματικῶν ἀνδρῶν πόσο ἀγνωστο εἶναι καὶ ἐν τούτοις πόσα εἶχει νὰ προσφέρει στῆ νεοελληνικῆν μας ζωὴν! Μὰ τὴν ἰδίαν ζωντανὴν ἑλληνικότητα παρουσιάζει στὸν ἀναγνώστη καὶ ἡ μελέτῃ γιὰ τὸ ἱστορικὸν ἔργον τοῦ Σ. Π. Ζαμπέλιου⁽²⁹⁾ ποὺ ἡ ἐξαιρετικὴ του συμβολὴ γιὰ τὴν ἔρευνα τῶν πηγῶν τῆς νεοελληνικῆς ζωῆς κοντεύει νὰ ξεχασθῇ.

(23) τόμ. 6ος 1943 σελ. 303—307

(24) τόμ. 6ος 1943 σελ. 196—201

(25) τόμ. 7ος 1944 σελ. 105—109 καὶ 163—167

(26) Ἀλέξ. Παπαδιαμάντης τόμ. 4ος 1941 σελ. 30 ὁ Παπαδιαμάντης σήμερα τόμ. 5ος 1942 σελ. 36—38. Τὰ Πασχαλινὰ διηγήματα τόμ. 5ος 1942 σελ. 62—67.

(27) Ὁ Σολωμὸς καὶ ἡ ἀτομικὴ ψυχολογία τόμ. 4ος 1941 σελ. 208—212 καὶ τόμ. 5ος 1942 σελ. 43—47.

(28) Τὸ ἀναμορφωτικὸν κίνημα τῶν Κολλυβάδων καὶ οἱ δύο Ἀλέξανδροι τῆς Σκιαθοῦ νόμ. 6ος Πάσχα 1943 σελ. 99—111

(29) Ὁ Σαυρίδων Ζαμπέλιος καὶ τὸ ἱστορικὸν τοῦ ἔργου τόμ. 5ος 1942 βελ. 105—108 καὶ 142—147

(20) τόμ. 7ος 1944 σελ. 55—62

(21) τόμ. 6ος Πάσχα 1943 σελ. 155—156

(22) τόμ. 6ος Πάσχα 1943 σελ. 156—162

Ίδιαίτερη προσπάθεια κατέβαλε το περιοδικό για να φέρη σ' έπαφή τόν αναγνώστη μέ τη ζωή του Έθνους στά χρόνια τής Τουρκοκρατίας. Έθεωρήσαμε πώς μιά ματιά στή γιγαντιαία πνευματική δημιουργία τών μαύρων εκείνων χρόνων θά ήταν τό καλύτερο τονωτικό για τή σύγχρονη δοκιμασία. Όλες οι πρώτες καταβολές τών διαφόρων έκδηλώσεων του νεωτέρου πολιτισμού μας όφείλονται στή δουλειά τών ανθρώπων, πού τήν ψυχή τους θέρμανε ή Χριστιανική φλόγα. Τέτοιο είναι τό φώς πού υπάρχει στά άρθρα του Πασχαλινού τεύχους 1943 πού αναφέρονται στους τελευταίους καιρούς τής Τουρκοκρατίας. Τά άρθρα «Κήληρικοί δάσκαλοι και όδηγοί του γένους», «Χριστιανικό βιβλίο και αναγνωστικό κοινό στά χρόνια τής Τουρκοκρατίας», «Οι εισηγητά τών φυσικών έπιστημών στήν Ελλάδα», «Νεομάρτυρες», αναφέρονται ειδικά στήν Τουρκοκρατία. Μά και από τά έπίλοιπα άρθρα πολλές σελίδες μέ τήν ίδια έποχή έχουν να κάνουν. Τό μεγαλύτερο μέρος του τεύχους εκείνου είναι αφιερωμένο στον έλληνισμό τών τελευταίων χρόνων τής Τουρκοκρατίας. Κι' έτσι, στους χρόνους τής σημερινής δουλειάς, ό αναγνώστης του τεύχους τών «Ακτινών» έβλεπε πώς δούλευαν κάτω από δεσμά σκλαβιάς οι φωτισμένοι εκείνοι Έλληνες για να έτοιμάσουν τό 21 και τι έβαλαν για θεμέλιο του άπελευθερωτικού τους άγώνα.

Οι «Ακτίνες», σάν προσπάθεια ανθρώπων πού πιστεύουν στή Χριστιανική κοσμοθεωρία και ζωή, δέν μπορούσαν ν' αφήσουν έξω από τίς μελέτες κοινωνικούς θεσμούς και καταστάσεις πού στήν ύπαρξη μιάς κοινωνίας τόσο πρωταρχικό ρόλο παίζουν. Δέν μπορούσαν να μην προσέξουν τό πρόβλημα του γάμου και τή θέση τής γυναίκας. Στή γυναίκα, τήν ήρωίδα και τήν οδηγό, τήν οικοδόμο και τήν έργατίδα του πολιτισμού, τήν οικοδόποινα και τή συγγραφέα αφιερώθηκαν σε ειδικό πανηγυρικό τεύχος (Χριστούγεννα 1943) έννέα μεγάλα άρθρα και κατόπιν και στά τεύχη τής σειράς φιλοξενήθηκαν και άλλες μελέτες γύρω στή γυναίκα και τά προβλήματά της. Πολλές σελίδες του ειδικού αυτού τεύχους γράφτηκαν από γυναίκες πού ή συνεργασία τους στις «Ακτίνες» τά τριάμισυ αυτά χρόνια πρόκοιτε και πύκνωσε. Τό περιοδικό κάνει ό,τι μπορεί για να βρη ή Ελληνίδα του καιρού μας τόν δρόμο της.

Στόν τομέα τής Έθνικής άλληλεγγύης οι «Ακτίνες» θά είχαν κυρίως να παρουσιάσουν τήν έργασία πού συνετελέσθη στή χώρα από διάφορες χριστιανικές προσπάθειες κάτω από τήν Χρι-

στιανική έμπνευση και καθοδήγηση. Όσο για τό περιοδικό, τά πρώτα άρθρα κάθε τόμου ήσαν κυρίως αφιερωμένα στο θέμα αυτό. Έτσι, εύθως μόλις έπάτησε στήν Ελλάδα τό πόδι του ό κατακτητής, στο πρώτο τεύχος τών «Ακτινών» δημοσιεύτηκε τό προσκλητήριο τής αγάπης πού καλούσε τους Έλληνες να δείξουν έμπράκτως τήν αγάπη τους στους δύσκολους αυτούς καιρούς. Τό προσκλητήριο αυτό συνεχίστηκε και στά έπόμενα φύλλα, και μέ τή μορφή κριτικής και έλέγχου για τήν άπραξία και άπονία πού παρουσιάστηκε πολλές φορές στον τόπο. Και έχοιμε τήν ικανοποίηση να ξέρουμε ότι στο προσκλητήριο αυτό τής αγάπης αντίστοιχη έστάθηκε άρκετή έκδηλωση έμπρακτης αγάπης στήν Άθήνα και στήν επαρχία. Έλπίζοιμε ότι κάποτε θά μπορούσαμε να δώσωιμε ειδικώτερο απολογισμό πάνω στο θέμα αυτό.

*

Έννοείται ότι μιά τέτοια καθολική προσπάθεια, σάν αυτή πού κατέβαλε τό περιοδικό στά χρόνια τής σκλαβιάς, είχε τίς δυσκολίες της. Δυσκολίες πού πολλές φορές έμοιαζαν να είναι άυπερέβλητη άδυναμία. Δέν ήταν μόνο ή οικονομική δυσχέρεια ένός περιοδικού πού δέν είναι έμπορική ένχειρίση, δέν μπορεί να προσαρμόζη τήν συνδρομή μέ τό έξωφρενικό ύψόμετρο του χαρτίου πού ήταν πολλαπλάσιο από τόν τιμάρθιμο, και έπρεπε να λαβαίνη ύπ' όψη τήν οικονομική άνοχη τών συνδρομητών του, όλων σχεδόν οικονομικά έζητημένων.

Άλλα είπαμε, δέν ήταν μόνο ή οικονομική δυσχέρεια, ήταν και οι δυσχέρειες από τόν κατακτητή. Καμμιά φορά ίσως δοθη εύκαιρία να διηγηθούμε στους αναγνώστες μας μερικά από τά παραδείγματα πού εμφανίστηκαν στον τομέα αυτό, μ' όλο πού τό περιοδικό μας, έξω από τήν πολιτική, δέν θά έπρεπε να ένδιαφέρη τίς άρχές κατοχής. Ίδιαίτερος τό Πασχαλινό τεύχος 1943 συνήντησε εξαιρετικές δυσχέρειες. Ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα ήταν ή εικόνα του Γκούζε «Τό κρυφό σχολείο». Είδαμε και πάθαμε για να μπη ή εικόνα αυτή στο τεύχος, και στο τέλος μάς τό έπέτρεψαν, αφού όμως... μάς έσθυσαν τόν φουσανελλόφορο πού μέ τό καρυσούλι παράστεκε όρθιος στή πόρτα του «κρυφού σχολείου». Έτσι στήν εικόνα του Γκούζη πού βρίσκεται στή σελίδα 117 του τόμου πού αναφερόιμε, στή θέση του φουσανελλά πού υπάρχει στο πασίγνωστο έργο, βλέπει κανείς κάτι πού μοιάζει σάν φάντασμα ή σάν έξωτικό δέντρο. Είναι ό φουσανελλάς, άλλ' όπως τόν είχε καταντήσει τό φαλλίδι τών κατακτητών. Τά λέιμε αυτά

καί σάν μιὰ καθυστερημένη, ἀλλὰ ἀναγκαία ἐξήγηση πρὸς τοὺς ἀναγνώστες μας ἐκείνους πού εἶδαν τότε ἀλλοιωμένους τὸν πίνακα τοῦ ἀγαπημένου "Ἑλληνα ζωγράφου καί θάχαν ἴσως ἀπορήσει γιατί οἱ «Ἀκτίνες» τὸν παρομοίαζαν ἔτσι.

Φυσικά παρόμοιες ἱστορίες εἶχαμε καί πρὶν ἀπὸ τὸν πόλεμο. Ἀμίμητο ὅμως εἶναι ὅτι στὴ σελ. 149 τοῦ Α' τόμου (1938) παρεξηγήθηκε ὁ... Ἰωάννης Σκαλτσούνης (πού ἀπὸ τὸ 1905 δὲν ἀνήκει στὸν κόσμο αὐτό), γιατί εἶχε γράψει σὲ μιὰ περικοπὴ πού ἀναφέραμε σ' ἕνα ἄρθρο μας, ὅτι γιὰ νὰ καταπολεμήσῃ τὸν ὀλισμὸ θ' ἀνεβῆ στὶς ἐπάλξεις τοῦ ἐπιστημονικοῦ ἀγῶνα. Ἐσκανδάλισε ἡ λέξις «ἐπάλξεις»! Στὴν σελ. 131 τοῦ ἰδίου τόμου, ὁ «Ὀβτις» σ' ἕνα «θέατρο τῆς ζωῆς» ἐξιστοροῦσε πῶς, θέλοντας νὰ πάη στὸ Παλαιὸ Φάληρο μὲ τὸ λεωφορεῖο, ἔφθασε στὴν ἀφετηρία, στὴν Ἀκαδημία, τὴν ὥρα ἀκριβῶς πού ἔφευγε τὸ λεωφορεῖο καί τὸ ἐπόμενο ἦταν ἀπελπιστικά ἄδειο, καί θ' ἀργοῦσε πολὺ γιὰ νὰ ἐκινήσῃ. Λοιπὸν εὐρέθηκα νὰ ποῦνε ὅτι «τὸ ἀπελπιστικά ἄδειο αὐτοκίνητο» ἐννοοῦσε τὴν Κυβέρνηση!

Παρόμοιες δυσχέρειες εἶχαν καί τὴν οικονομικὴ τους ἀποψη. Ἀνάμεσα στὸν κατακλισμὸ τῶν ἐπιστημονικῶν καί φιλολογικῶν περιοδικῶν πού ἔβγαϊναν, οἱ «Ἀκτίνες» ἦταν τὸ μόνον περιοδικὸ πού δὲν τοῦ ἔδινotan δημοσιογραφικὸ χαρτί. Ἐτοὶ ἀναγκαζόμεστε ν' ἀγοράζουμε χαρτί τῆς μαύρης ἀγορᾶς. Ὁ ἀναγνώστης μπορεῖ νὰ τὸ δῆ ἀμέσως, ἀν πάρῃ καί κυττάξῃ στὸ φῶς μιὰ σελίδα ὁποιαδήποτε τῶν «Ἀκτίνων» καί τὴ συγκρίνῃ μὲ τὸ χαρτί ὁποιοῦδήποτε ἄλλου περιοδικοῦ (ἢ, φυσικά, ἡμερησίου) πού ἔβγαϊναν τὴν ἐποχὴ ἐκείνη. Θὰ δῆ ὅτι τὸ χαρτί κάθε ἡμερησίου ἢ περιοδικοῦ ἔχει κάτι «υδάτινες γραμμές», χαρακτηριστικὸ δημοσιογραφικοῦ χαρτιοῦ. Ἀντίθετα, τὸ χαρτί τῶν «Ἀκτίνων» δὲν τίς ἔχει τίς γραμμές αὐτές γιατί δὲν εἶναι δημοσιογραφικὸ, ἀν ἐξαίρεσῶμε ἕνα μικρὸ ποσοστὸ (ὡς 10%) χαρτιοῦ, πού εἶνε μὲν δημοσιογραφικὸ ἀλλὰ καί αὐτὸ τὸ προμηθευτήκαμε ἀπὸ τὴ μαύρη ἀγορά. Σημειώσατε τώρα ὅτι διαφορά στὸ κόστος μεταξὺ τοῦ δημοσιογραφικοῦ χαρτιοῦ τοῦ «Γραφείου Τύπου» καί τοῦ χαρτιοῦ πού ἀναγκαζόμεστε νὰ χρησιμοποιήσουμε ἀπὸ τὴ μαύρη ἀγορά ἦταν πολλαπλάσια. Ἐ-

τοὶ θὰ καταλάβετε τί μᾶς ἐκόστιζε τὸ μπούκοτάρισμα αὐτό, ἀποκλεισμὸς τοῦ μᾶς ἐπεβλήθη ἀπὸ τοὺς κατακτητές, τοὺς περίφημους Γερμανοὺς δικτάτορες τοῦ χαρτιοῦ πού εἶχαν τὴν ἔδρα τους στὸ Γερμανικὸ «Γραφεῖο Τύπου». Ἐκαναν κι' ἐδῶ ὅ,τι καί στὴν πατρίδα τους. Δὲν εἶχαν τὸ θάρρος καί τὴν ελκικριεῖα νὰ χτυπήσουν στὰ φανερά μιὰ χριστιανικὴ προσπάθεια, τῆς ἔβαζαν ὅμως ὅσα μποροῦσαν ἐμπόδια (κάτι θὰ εἶχαμε νὰ ποῦμε καί γιὰ τὰ βάζοντα πού τράβηξε ὡς ὅτου μπορέσῃ νὰ κυκλοφορήσῃ π.χ. τὸ πασχαλινὸ τοῦ 1943). Μ' ἐπιμονὴ ἀπέριπτε ἰδίως ὁ γνωστός Γερμανὸς ἐκπρόσωπος τοῦ τύπου κάθε αἴτησης καί κάθε ἀπὸ ἐλληνικὴ πλευρὰ εἰσήγηση γιὰ τὴ χορήγηση χαρτιοῦ, πιστεύοντας ὅτι ἔτσι στὸ τέλος θὰ γονατιζάμα, χωρὶς ὁ κόσμος νὰ μάθῃ γιατί.

Ἀλλὰ φυσικά δὲν ὑπῆρχαν μόνο οἱ δυσχέρειες. Ὑπῆρχαν καί οἱ ἐνθαρρύνσεις οἱ πολυτίμες ἀπὸ μέρους τοῦ Ἑλληνικοῦ κοινοῦ. Καί μποροῦμε τώρα ἐδῶ νὰ ἐκφράσωμε τίς θερμότερες εὐχαριστίες μας στοὺς συνδρομητὰς πού ἔσπευδαν νὰ πληρῶσουν τὴ συνδρομὴ τους μὲ τόση προθυμία.. Ἐτοὶ μπόρεσε νὰ κρατηθῇ μιὰ προσπάθεια πνευματικῆς τροφοδοσίας τοῦ λαοῦ μας στὰ μαῦρα αὐτὰ χρόνια. Προσπάθεια πού μοναδικὴ ὕλικὴ συντήρηση εἶχε τὴ θυσία τῶν συνδρομητῶν καί ἀναγνώστῶν. Ἡ ἀνέλπιστη ὀδοδοχὴ πού βρῆκε τὸ περιοδικὸ μας μέσα στὸ Ἑλληνικὸ κοινὸ (ἰδίως τὸ Πασχαλινὸ τεῦχος τοῦ 1943 χρειάσθηκε νὰ τυπωθῇ σὲ τρεῖς ἐπανειλημμένες ἐκδόσεις γιὰ νὰ μπορέσῃ ν' ἀντιμετωπίσῃ τὴ ζήτηση), ἢ συνεχῆς ἀύξηση τοῦ ἀριθμοῦ τῶν συνδρομητῶν καί ἀναγνώστῶν, ἢ ἐνθάρρυνση πού μᾶς ἔδωσε ἢ κοινωνία μας, αὐτὴ ἔκαμε δυνατὴ τὴ συνέχιση μιᾶς προσπάθειας πού μοναδικὸ κεφάλαιο εἶχε τὴν πίστη τῶν εργατῶν τῆς.

Αὐτὴ ἢ ἐνθάρρυνση δημιουργεῖ βέβαια εὐθύνες τώρα πού οἱ καιροὶ βγάζουν ἀπὸ τὴ μέση τίς φοβερὲς δυσχέρειες. Καταλαβαίνουμε τὴν προσδοκία τοῦ κοινοῦ νὰ δοῦν τίς «Ἀκτίνες» τῆς ἐλευθέρης Ἑλλάδας μεγαλωμένες καί μὲ ἐντονώτερη τὴν πνευματικὴ τους δημιουργία. Ὅσοι ἔχουν τὴν τιμὴ νὰ συνεργάζονται ὅπως δῆποτε στὸ περιοδικὸ αὐτὸ θὰ προσπαθῆσουν ὅσο τοὺς εἶναι δυνατὸ νὰ μὴ διαφεύσουν τὴν προσδοκία αὐτή.

ΑΠΟ ΤΗΝ ΙΣΤΟΡΙΑΝ ΤΟΥ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΟΥ ΚΙΝΗΜΑΤΟΣ

ΙΕΡΟΘΕΟΣ ΜΗΤΡΟΠΟΥΛΟΣ

Ένας από τους δλίγους έκλεκτους κληρικούς οι όποιοι διεκρίθησαν διά την εύρύτητα του πνεύματος, την πλουσίαν μόρφωσιν, την μετ' αὐταπαρνήσεως καί ζήλου έργασίαν, την σοβαράν συμβολήν εἰς τήν ἀνάπτυξιν τοῦ νεοελληνικοῦ Χριστιανικοῦ κινήματος ὑπήρξεν ὁ ἐπίσκοπος Πατρῶν **Ἱερόθεος Μητροπούλος**.

Ἐγεννήθη εἰς τήν Μελισσόπετραν (Τρεστανιά) Γορτυνίας τῷ 1840. Μετά τήν στοιχειώδη εἰς τήν πατρίδα του μόρφωσιν ἐσπούδασεν εἰς τήν Ριζάρειον καί ἔπειτα εἰς τήν Θεολογικὴν Σχολήν τῶν Ἀθηνῶν, παρά τῆς ὁποίας καί ἔλαθε τὸ πτυχίον. Ἡτύχησε νά συνδεθῆ στενῶς καί νά συμμονάσῃ εἰς τὸ Μ. Σπήλαιον μετὸν Ἰγνάτιον Λαμπρόπουλον, τὸν ὁποῖον εἶχεν ὡς πνευματικὸν πατέρα καί καθοδηγητὴν⁽¹⁾. Τῇ συστάσει αὐτοῦ ἐγνωρίσθη εἰς Ἀθήνας, τοῦλάχιστον ἀπὸ τοῦ 1868, μετὸν Μακράκη, εἰς τοῦ ὁποίου τὴν κίνησιν καί ἐνετάχθη, ἀναδειχθεὶς μάλιστα εἰς ἀπὸ τοὺς καλύτερους συνεργάτας του. Ἐγραφε συνεχῶς ἀπὸ τοῦ ἔτους αὐτοῦ καί μέχρι τοῦ 1883 ἄρθρα εἰς τὰ περιοδικὰ τοῦ Μακράκη, τὸν «Λόγον» καί τὴν «Εἰρήνην», καί διηύθυνε μάλιστα τὸν «Λόγον» καθ' ὃ διάστημα ὁ διδάσκαλος ἀπήρχετο ἔξω τῶν Ἀθηνῶν καί τῆς Ἑλλάδος, ἢ εὐρίσκετο εἰς τὴν φυλακὴν, ὅπως συνέβη π. χ. τῷ 1870 καί τῷ 1877, καί εἰς ἄλλας περιστάσεις. Ἀνέπτυξε ἑξαιρετικὴν δράσιν ὡς πρόεδρος τοῦ ἱεραποστολικοῦ Συλλόγου «Ἰωάννης ὁ Βαπτιστής» καί ἀπὸ τὰ περιωθέντα πρακτικὰ διαφαίνεται ἡ προσπάθειά του πρὸς μόρφωσιν τῶν μελῶν καί δι' αὐτῶν πρὸς μόρφωσιν τῆς κοινῆς. Ἀπὸ τοῦ 1868 χειροτονημένος διάκονος ἐκήρυττεν εἰς τὸν Ναόν τῆς Ἁγίας Εἰρήνης, εἰς ἄλλους ναοὺς καί μερικὰ ἔτη βραδύτερον ἐκήρυττε συνεχῶς εἰς τὴν Ἐκκλησίαν τῆς «Σχολῆς τοῦ Λόγου». Κατὰ διαοτήματα ἐργάσθη ὡς ἱεροκῆρυξ εἰς Ἀκαρνανίαν, Λακωνίαν, Βόλον καί ἰδίως εἰς τὴν Ἀττικὴν. Εἰς τὰς ἑπαρχίας αὐτάς ἐμόχθησε με

πολὸν ζῆλον, ἀνεζωπύρησε τὴν θρησκευτικὴν πίστιν καί ζωὴν καί ἀφήκεν ἀγαθωτάτας παντοῦ καί οἰκοδομητικὰς ἐντυπώσεις. Ἡ ὄλη του ζωὴ ἦτο ἓνα συνεχές ἐμπράγματον κήρυγμα.

Κατὰ τὸ 1879, εἰς ἐποχὴν δηλαδὴ κατὰ τὴν ὁποίαν ὁ Ἱερόθεος εἶχε καταδικασθῆ εἰς ὄκταετὴ ἔξορίαν, ἢ «Ἡὼς» τῆς Λακωνίας, καίτοι συνταχθεῖσα μετὸ μέρος τῶν ἐκκλησιαστικῶν καί κρατικῶν δικατῶν, ἔγραφεν ὅτι ὁ Ἱερόθεος καθ' ὃν χρόνον ἔμεινεν εἰς τὴν Λακωνίαν «διεβίωσεν λίαν εὐσεβῶς καί θεαρέστως». Ὁ δὲ Οἰτύλου Προκόπιος, συνοδικὸς κατὰ τὸ ἔτος αὐτὸ καί σύμψηφος εἰς τὴν καταδίκην τοῦ Ἱεροθέου, τὸν εἶχε προηγουμένως γνωρίσει καλῶς εἰς τὴν Λακωνίαν, εἶχεν ἐκτιμῆσει τὴν εὐσεβείαν καί τὴν δρᾶσιν του καί εἰς ἐπιστολὴν του (29-7-72) τὸν συνέχαιρε διὰ τὴν ἀρετὴν καί τὴν ἱκανότητά του καί τοῦ ὑπέσχετο μάλιστα ἀμοιβήν. Ποῖος τότε θά ἐφαντάζετο ὅτι ἡ ἀμοιβὴ θά ἦτο ἡ... ὄκταετὴ ἔξορία! Ἡ πραγματικὴ αἰτία τῆς ἔξορίας του ἦτο κυρίως ὁ ἀγὼν τὸν ὁποῖον αὐτὸς μετὰ τοῦ Μακράκη, τοῦ Εὐσεβίου Ματθοπούλου, Ἡλίας Βλαχοπούλου καί τῶν ἄλλων ὁμοϊδεατῶν καί συναγωνιστῶν εἶχεν ἀναλάβει κατὰ τῶν σιμωνιακῶν. Κατηγορήθη ὁμως ἐπὶ αἰρέσει καί σχίσματι καί ἐξωρίσθη τῷ 1879 εἰς Ἄνδρον, εἰς τὴν Μονὴν Παναχράντου, ἐκεῖ ὅπου ὄχι πρὸ πολλῶν ἐτῶν εἶχεν ἐξορισθῆ καί ἀποθάνει ὁ Χριστοφόρος Παπουλάκος⁽²⁾. Ἡ ἔξορία ἦτο ἀδικος καί σκληρὰ ἀδικος μὲν διότι ἡ κατηγορία ἐφ' ἧς ἐστηρίχθη ἦτο ἀσύστατος, ὅπως ἐξηλέγχθη καί ἀνεγνωρίσθη βραδύτερον, σκληρὰ δὲ διότι ὁ τόπος εἰς τὸν ὁποῖον ἀπεστέλλετο ἦτο ἥκιστα κατάλληλος ἀπὸ ἀπόψεως κλίματος καί διατροφῆς διὰ τὸν ἐξόριστον. Ἐδέχθη ὁμως τὴν ἔξορίαν μετὰ χριστιανικὴν ἀνεξικακίαν καί ἐγκαρτέρησιν καί εἰς συγκινητικὸν ἀποχαιρετισμὸν τὸν ὁποῖον ἀπήυθνε κατὰ τὴν γενικὴν συνεδρίαν τοῦ «Ἰωάννου τοῦ Βαπτιστοῦ» πρὸς τὰ μέλη καί τοὺς ἀκροατὰς εἶπε με-

(1) Ἀκτίνες 1943 σελ. 158.

(2) Ἀκτίνες ἐνθ' ἄνωγ.

ταξὺ τῶν ἄλλων: «Ἡμεῖς ἀντὶ νὰ ἐχθρευώμεθα αὐτοὺς (τοὺς διώκτας), τοὺς εὐχαριστοῦμεν καὶ εὐχόμεθα ὑπὲρ τῆς σωτηρίας αὐτῶν». Καὶ ἐπανέλαθεν εἰς παρηγορίαν τῶν ἀκροατῶν του τὸ τοῦ Μ. Ἀθανασίου «νεφύδιόν ἐστὶ τοῦτο καὶ τάχιον παρελεύσεται»⁽³⁾.

Εἰς τὴν Ἄνδρον ἔτυχε μᾶλλον κακῆς ὑποδοχῆς παρὰ τοῦ ἐπισκόπου Μητροφάνου, ὁ ὁποῖος μάλιστα εἶχε διαθέσει τὸν λαὸν τῆς Ἄνδρου καὶ τὸν ἠγούμενον τῆς Παναχαράντου μετὰ τῶν μοναχῶν δυσμενῶς πρὸς τὸν Ἱερόθεον. Ἀλλὰ ἡ ἅγια ζωὴ καὶ ἡ σεμνὴ συμπεριφορὰ τοῦ ἐξορίστου ἔκαμαν ἀγαθωτάτην ἐντύπωσιν εἰς ὄλους καὶ μετέστρεψαν τὴν δυσμένειαν τοῦ λαοῦ καὶ τῶν μοναχῶν εἰς σεβασμὸν καὶ ἀγάπην πρὸς αὐτόν. Ἀνεπτύχθη τότε ἓνα γενικὸν ἐνδιαφέρον ὑπὲρ αὐτοῦ. Ὁ ἠγούμενος τὸν προσέλαθεν δημοτράπεζον, οἱ μοναχοὶ τὸν ἐσέβοντο ἰδιαιτέρως καὶ πολλοὶ ἐκ τῶν κατοίκων τῆς Ἄνδρου τὸν ἐπισκέπτοντο, τὸν ἤκουον μετ' εὐλαθείας καὶ μετέδιδον εἰς τοὺς ἄλλους τὰς χριστιανικὰς του διδασκαλίας⁽⁴⁾. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἤρchiσε νὰ ἀναπτύσσεται μίᾳ ἀξιόλογος θρησκευτικὴ κίνησις εἰς τὴν Ἄνδρον. Ἀλλὰ τὴν κίνησιν αὐτὴν δὲν τὴν ἐβλεπεν εὐχαρίστως ὁ ἐπίσκοπος, δι' ὃ καὶ διετάζει τὴν μεταφορὰν τοῦ ἐξορίστου εἰς τὴν νῆσον Πάρον, εἰς τὴν Μοῦνην «Ζωοδόχου Πηγῆς» τῆς Λογγοθάραδας. Μέχρι δὲ τῆς ἡμέρας τῆς ἀναχωρήσεως τὸν ἔκλεισαν εἰς τὰς φυλακὰς τῆς Ἄνδρου. Ὅλοι οἱ ἐπίσημοι καὶ ὁ λαὸς εἰς ἐκδηλώσιν συμπάθειας πρὸς αὐτόν καὶ διαμαρτυρίας πρὸς τὸν ἐπίσκοπον ἤρχοντο εἰς τὰς φυλακὰς διὰ τὰν Ἰδουὸν καὶ τὸν ἀκούσουν. Ἡ δὲ ἑφημερὶς «Ἄνδρος» ἔγραψεν ὅτι πάντες εἶχον ἐκτιμῆσαι «τὰς θεολογικὰς του γνώσεις, τὰ φιλελεύθερα αἰσθήματα καὶ τὴν μεγάλην αὐταπαρνησίν του. Ἐλυπήθησαν δὲ καὶ ἠγανάκτησαν διότι τοσοῦτον ἀμειλίκτως καταδιώκεται ὁ εὐπαιδευτος καὶ ἐνάρετος οὗτος κληρικός». Ἀληγοῦτος τοῦ Ἰουνίου τοῦ 1879 ὁ Ἱερόθεος ἦλθεν εἰς Λογγοθάραν. Ἐκεῖ ἐξετίμησε τὴν κοινοβιακὴν ζωὴν τῶν μοναχῶν. Ἐὰν εἶχον—ἔγραφε—καί κάποιαν ἀνωτέραν πνευματικὴν ζωὴν «θὰ ἦσαν πράγματι ἐπίγειοι ἀγγελοι». Εἰς τὴν Λογγοθάραν ἐπανελήθη ὅτι καὶ εἰς τὴν Ἄνδρον. Οἱ μοναχοὶ, παρὰ τὴν ἀρχικὴν τὴν δυσπιστίαν, ἐνωρὶς ἐξετίμησαν τὴν ἀγιότητα τοῦ Ἱεροθέου, τὸν ἠγάπησαν, καὶ τὸν ἐθεώρησαν ὡς διδασκαλὸν τῶν ὁ ὁποῖος ἀπεστάλη παρὰ τοῦ Θεοῦ. Δὲν ἐβράδυναν δὲ νὰ αἰσθανθοῦν τὴν ἀγαθὴν ἐπίδρασίν του καὶ νὰ ἀποκτήσουν βαθυτέραν καὶ ἐνσυνείδη-

τον θρησκευτικὴν ζωὴν. Ἡ ἐπίδρασις καὶ ἡ πνευματικὴ ἀναδιοργάνωσις τῆς Μοῦνης ὑπὸ τοῦ Ἱεροθέου εἶναι καὶ μέχρι σήμερον αἰσθητὴ καὶ ἐκ παραδόσεως εἰς τοὺς μοναχοὺς γνωστὴ. Προεξάρχοντος τοῦ ἐνενηκονταετοῦς ἠγούμενου συνέταξαν καὶ ὑπέγραψαν ἅπαντες—28 ἐν ὄλω μοναχοί—ἐπιστολὴν πρὸς τὸ «Κήρυγμα» διὰ τῆς ὁποίας ὠμολόγουν ὅτι ἀπεδέχοντο εὐχαρίστως τὰς διδασκαλίας τοῦ Ἱεροθέου καὶ κατεφέροντο κατὰ τῆς σιμωνίας⁽⁵⁾. Ἐννοεῖται ὅτι διὰ τὴν ἐπιστολὴν αὐτὴν ἐκλήθησαν εἰς ἀπολογία παρὰ τοῦ Μητροφάνου καὶ ἐπειδὴ ἐνέμενον εἰς τὴν γνώμην τῶν κατεδικασθῆσαν⁽⁶⁾.

Κατὰ τὰ ἔτη αὐτὰ ὁ Ἱερόθεος ἐξηκολούθει τὴν πνευματικὴν του ἐργασίαν, διδάσκων ὁσάκις τοῦ ἐδίδοτο εὐκαιρία καὶ συγγράφων πραγματείας, ἄρθρα, ἐπιστολάς καὶ λόγους, τὰ ὁποῖα ἐδημοσίευσεν εἰς τὸ «Κήρυγμα» καὶ ἰδίως εἰς τὸν «Λόγον». Ἄνθρωπος ζηλωτῆς ἀλλά καὶ συνετός, δίκαιος ἀλλὰ καὶ συγκαταβατικός, ἀπέβλεπε μόνον εἰς τὴν οἰκοδομὴν τῶν πιστῶν, χωρὶς νὰ παρασύρεται εἰς ἀκρότητας καὶ βιασιότητος. Ἀποδοκίμαζε μάλιστα τὴν δριμεῖαν γλώσσαν τοῦ διδασκάλου του Μακράκη καὶ εἰς ἐπιστολὴν του δημοσιευθεῖσαν εἰς τὸ «Κήρυγμα» τὸν Ἰούνιον τοῦ 1879⁽⁷⁾, ἔγραφε μετὰ τῶν ἄλλων «Πολὺ ἤθελεν ἀφελῆσαι ὁ Μακράκης, εἰάν δὲν ἐξηρέθιζεν ἔτι μᾶλλον διὰ τῶν ὕβρεων τοὺς διώκοντας αὐτόν.... Ἀποδοκιμάζω τὴν γλώσσαν τῶν ὕβρεων, ἦτις πολὺ βλάπτει αὐτόν καὶ ἦτις εἶναι αἰτία τοῦ διωγμοῦ του. Τὰς ὕβρεις ἀποδοκιμάζει ὁ σημερινὸς αἰὼν καὶ αὐτὴ εἶναι ἡ μόνη κατηγορία καὶ τὸ σφάλμα τοῦ Μακράκη».

Ὁ Ἱερόθεος καὶ οἱ ἄλλοι κληρικοὶ, μετὰ πάροδον τριῶν περίπου ἐτῶν, ὅπως ἔγραψε εἰς προηγούμενον ἄρθρον μας⁽⁸⁾, ἀνεκλήθησαν ἐκ τῆς ἐξορίας καὶ ἐπανήλθον, ἀλλὰ δὲν κατάρθωσαν νὰ συνεργασθοῦν ἐπὶ πολὺ μετὰ τοῦ Μακράκη⁽⁹⁾. Ὁ Ἱερόθεος ἐξηκολούθησεν ὡς ἱεροκήρυξ Ἀττικῆς μετὰ τὸν αὐτὸν ζῆλον καὶ μεγαλυτέραν σύνεσιν τοῦ χριστιανικοῦ του ἔργου. Ἀληγοῦτος τοῦ 1892 προὔταθη παρὰ τῆς Ἱ. Συνόδου καὶ τῆ ἐισηγήσει τοῦ Χαριλάου Τρικοῦπη, ὁ ὁποῖος τὸν ἐξετίμησεν ὡς ἱεροκήρυκα Αἰτωλοακαρνανίας, προεκρίθη ὑπὸ τῆς Κυβερνήσεως καὶ χειροτονήθη ἐπίσκοπος Πατρῶν. Τὴν χειροτονίαν ἀπεδέχθη ὅχι ὡς τιμητικὸν ἀξίωμα ἀλλ' ὡς ὕψηλόν ὑπόυργημα, τὸ ὁποῖον ἐπιβάλλ-

(5) Κήρυγμα ἀρ. φύλ. 81.

(6) Κήρυγμα ἀρ. φύλ. 110.

(7) Κήρυγμα ἀρ. φύλ. 58.

(8) Ἀκτινές 1943 σελ. 197.

(9) Ἐνθ' ἀνωτ.

(3) Κήρυγμα 1879 ἀρ. φύλ. 28

(4) Κήρυγμα 1879 ἀρ. φύλ. 50

λει βαρείας ὑποχρεώσεις καὶ εὐθύναις ἔναντι Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων. Εἰς λόγον τοῦ ἐκφωνηθέντα εἰς τὸν Μητροπολιτικὸν Ναὸν τῶν Ἀθηνῶν κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς χειροτονίας του (6-12-1892) ἔλεγεν ὅτι ὁ ἐπίσκοπος πρέπει νὰ εἶναι ὁ ἀληθὴς ποιμὴν, ὁ ἀγαπῶν τὸ ποίμνιόν του, ἔτοιμος καὶ αὐτὴν τὴν ζωὴν του νὰ θυσιάσῃ ὑπὲρ αὐτοῦ. Δὲν ἀρκεῖ δὲ νὰ διδάσκη μόνον τὸν λαόν, διότι «οἰαδήποτε διδασκαλία, ὅσον ἰσχυρὰ καὶ εὐγλωττος ἀν εἶναι, διαψευσδομένη ὑπὸ τῶν ἔργων τοῦ κηρύττοντος, ἀποβαίνει ἄγονος καὶ νεκρά, πολλάκις δὲ καὶ ἐπιζήμιος» (10). Ὁ χριστιανικὸς βίος τοῦ ἐπισκόπου πρέπει νὰ συνυπουργῇ εἰς τὰς διδασκαλίας καὶ τὰς ἄλλας ἐνεργείας κατὰ τὸ παράδειγμα τῶν μεγάλων πατέρων τῆς Ἐκκλησίας. «Καὶ δὲν δύναται μὲν κάθε ἐπίσκοπος νὰ ἀναδειχθῇ Ἀθανάσιος ἢ Βασίλειος, ἀλλ' ὀφείλει νὰ ἀναδεικνύεται χριστιανὸς ἐπίσκοπος». Εἰς τὸν ἐνθρονιστήριον λόγον του, τὸν ἐκφωνηθέντα εἰς τὸν Μητροπολιτικὸν Ναὸν τῶν Πατρῶν τὴν 3-1-1893, διετύπωσε μετὰ πολλῆς δυνάμεως καὶ παρηρησίας τὰ καθήκοντα, τὰ ὅποια εἶχεν ἀπέναντι τοῦ λαοῦ, ἀπέναντι τῶν ὑποψηφίων κληρικῶν, ἀπέναντι τῶν κληρικῶν καὶ ἀπέναντι τῶν πολιτικῶν ἀρχόντων. Ἐξήγησε τὸ πρόγραμμά του τὸ ὅποιον καὶ προσεπάθησεν ἔκτοτε πιστῶς νὰ τηρήσῃ.

Πρώτη κατὰ χρόνον καὶ σπουδαιότητα μέρμινα τοῦ Ἱεροθέου ὑπῆρξε ἡ μόρφωσις τοῦ κλήρου. Ἐφρόνει, καὶ πολὺ ὀρθῶς, ὅτι ὅσα χριστιανικότερον κατὰ θεωρίαν καὶ πράξιν μορφαίμενος ἦτο ὁ κλῆρος, τόσον καὶ λαμπρότερα ἀποτελέσματα θὰ ἐπετύγχανεν εἰς τὴν κοινωνίαν. Αἱ πέντε πρῶται ἐγκύκλιόι του, τὰς ὅποιας βραδύτερον ἐπηκολούθησαν καὶ ἄλλαι ἦσαν πατρικαὶ καὶ σοφαὶ νοθεσῖαι πρὸς τοὺς κληρικούς. Ἀπὸ τῶν πρώτων δὲ μῆνα καθώρισεν ἀνά πᾶν ἀπόγευμα τοῦ Σαββάτου εἰδικὰς συγκεντρώσεις διὰ τοὺς ἱερεῖς. Κατὰ τὰς συγκεντρώσεις ἐδίδασκε καὶ καθωδήγει τοὺς ἱερεῖς εἰς τὰ πνευματικὰ τῶν καθήκοντα τὰ ἐντὸς καὶ ἐκτὸς τοῦ ναοῦ, ὑπεδείκνυε τὴν πρέπουσαν συμπεριφορὰν πρὸς ἀλλήλους καὶ πρὸς τὸν λαόν, ἔλυε τὰς μεταξὺ τῶν διαφορὰς, ἐνεθάρρυνε τοὺς δυναμένους εἰς τὸ κήρυγμα, προέτρεπε τοὺς ἄλλους νὰ διαβάσουν μετὰ τὸ Εὐαγγέλιον κατάλληλον διὰ τοὺς ἐκκλησιαζομένους ὁμιλίαν, ἤλεγχε τοὺς ἀτακτοῦντας καὶ γενικῶς κατέβαλλε κάθε δυνατὴν προσπάθειαν διὰ νὰ ἀνυψώσῃ τὸ μορφατικὸν ἐπίπεδον τῶν ἱερῶν καὶ νὰ ἀναδείξῃ αὐτοὺς κατὰ τὸ δυνατόν ἀξιόους τῆς ἀποστολῆς τῶν. Ὀλίγον ἀργότερον συνέστησεν ἐντὸς τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς του καὶ Ἱερατικὴν

Σχολὴν ὅπου προσελάμβανε εὐσεβεῖς ζηλωτὰς Χριστιανούς τοὺς ὁποίους αὐτὸς κατὰ τὰς περιόδους του ἐγνώριζεν, ἢ ἄλλοι ἀξιόπιστοι τοῦ συνίσταν, καὶ βοηθοῦμενος ἀπὸ ἐναρέτους μορφαίμενους κληρικούς καὶ ἰδίως ἀπὸ τὸν ἀνεψιὸν του Εὐσέβιον Ματθόπουλον, τοὺς Ἡλίαν Βλαχόπουλον, Εὐγένιον Οἰκονόμου καὶ τὸν Ἱεροκήρυκα τῆς ἐπαρχίας του Πολύκαρπον Συνοδιόν, τοὺς καθήρτιζε διὰ τὴν ἱερωσύνην.

Χάρις εἰς τὴν Σχολὴν αὐτὴν κατῴρθωσε νὰ προταρκευθῇ καὶ χειροτονήσῃ εὐαρίθμους μὲν, ἀλλὰ εὐσυνειδήτους ἱερεῖς. Εἰς ἀναφορὰν του πρὸς τὸν Ὑπουργὸν τῆς Παιδείας δημοσιουθεῖσάν εἰς τὴν «Ἀγάπην» τὴν «Πρωίαν», τοὺς «Καιρούς» καὶ τὴν «Παλιγγενεσίαν» κατὰ Φεβρουάριον τοῦ 1896 ὑπεδείκνυε ποῖα πρέπει νὰ εἶναι τὰ προσόντα τοῦ κλήρου κατὰ τὴν Κ. Διαθήκην καὶ κατὰ τοὺς κανόνας τῆς Ἐκκλησίας, τί ἔπρεπε νὰ γίνῃ διὰ τὴν μόρφωσιν αὐτῶν, μὲ ποίαν αὐστηρότητα ἔπρεπε νὰ γίνωνται αἱ χειροτονίαι καὶ ποῖα μέτρα ἔπρεπε νὰ ληφθοῦν διὰ τὴν ἱκανοποιητικὴν τῶν κληρικῶν ἀμοιβήν. Τὴν παρεχομένην δὲ τότε ἀμοιβὴν τὴν εὗρισκεν ἀνεπαρκῆ, ἐν πολλοῖς δὲ καὶ ἐξευτελιστικῆν. Ὁ ἴδιος, ἐνδιαφερόμενος διὰ τὴν κατὰ τὸ δυνατόν ἐνίσχυσιν τῶν πτωχοτέρων ἱερῶν τῆς ἐπαρχίας του, ἱδρυσεν εἰς Πάτρας Ἱερατικὸν Ταμεῖον. Ἡ στοργὴ του ἐπὶ τοῦ σημείου αὐτοῦ διὰ τοὺς κληρικούς του φαίνεται καὶ ἐκ τῆς διαθήκης του, εἰς τὴν ὅποιαν ὥρισε νὰ παληθοῦν τὰ ἀρχιερατικά του καὶ νὰ διατεθῇ ἕνα ποσὸν ἐκ τῶν εἰσπραχθησομένων χρημάτων εἰς ἱερεῖς. Ἡ «Ἀκρόπολις» (11) ἐξαιρούσα τὸ ἐνδιαφέρον του ὑπὲρ τῶν κληρικῶν ἔγραψεν ὅτι «αἱ Πάτραι εἶχον τὴν εὐτυχίαν νὰ ἀποκτήσουν πρωθιεράρχην ὄχι εὐλογοῦντα ὑποκριτικῶς τὸ ποίμνιόν του, ἀλλὰ κληρικὸν φίλον τῆς ἐκκλησίας, τῆς προόδου καὶ τῶν μεταρρυθμίσεων. Ὁ σεβ. Πατρῶν καὶ Ἡλείας κ. Μητρόπουλος ὑπεχρέωσεν ἀπαντᾶς τοὺς ὑπ' αὐτὸν κληρικούς νὰ προσέρχωνται καθ' ἑβδομάδα—κατὰ δὲ τὴν Μ. Τεσσαρακοστὴν καθ' ἑκάστην—εἰς τὸν Μητροπολιτικὸν Ναὸν ὅπου γίνεται διδασκαλία ὄχι μακαρονική, ἀκαδημαϊκὴ ἀλλὰ πειραματικὴ ὅπως εἶπεν... Τοὺς δὲ ὑποψηφίους διὰ τὸ ἱερατικὸν σχῆμα μὴ νομιζέτε ὅτι μετὰ πρῶτῃν σύστασιν τοὺς μεταμορφώνει εἰς ρασοφόρους. Ὅχι. Τοὺς προπαιδεύει, τοὺς προδοκιμάζει καταλλήλως, κάποτε δὲ—τοὺς ὀλιγογραμμιάτους—τοὺς στολιζέει μὲ γράμματα καὶ ὅταν πεισθῇ ὅτι μποροῦν νὰ ἐκπληρώσουν τὰ καθήκοντά των προβαίνει εἰς τὴν χειροτονίαν των. Εἶναι πολὺ παρήγορον ὅτι εὐρί-

(10) Ἀγάπη 1893 ἀρ. φύλ. 2.

(11) 14 Ἰουνίου 1894.

σκονται καὶ ἀρχιερεῖς... κλπ».

Διὰ τὴν μόρφωσιν καὶ ἀνακούφισιν τοῦ λαοῦ ἔδειξεν ὄχι ὀλιγώτερον ἐνδιαφέρον. Καὶ τὸ ἐνδιαφέρον αὐτὸ δὲν ἦτο πρὸς τὸν παροδικὸν τινος ἐνθουσιασμοῦ ἢ ἀνοήτου ματαιοδοξίας καὶ προσκαιροῦ διαφημίσεως, ἀλλ' ἦτο καρπὸς μεγάλης καὶ εἰλικρινοῦς ἀγάπης. Ἐπὶνε διὰ τὸ ποιμνιὸν του. Ἦθελε νὰ ἐπικρατήσῃ ἡ ἀλήθεια καὶ ἡ εἰρήνη τοῦ Χριστοῦ εἰς αὐτὸ καὶ ἐσκέπτετο ὅτι αὐτὸν ὤρισεν ὁ Θεὸς διὰ τὸ πολυμοχθὸν ὄσον καὶ τιμητικὸν τοῦτο ἔργον. Ἐθεώρει τὸν ἑαυτὸν τοῦ ὑποχρεωμένον νὰ μεταδίδῃ διὰ τῶν λόγων καὶ νὰ ἐπικυρῶν ἡμετῶν μὲ τὸ παράδειγμα του τὴν εὐαγγελικὴν ἀλήθειαν. Διὰ τοῦτο καὶ ὠμίλει πάντοτε. Τὸ κήρυγμα τοῦ ἦτο βαθύ, οἰκοδομητικόν, ἐλκυστικόν. Δὲν ἔθετε ποτὲ ὡς σκοπὸν νὰ καταπλήσῃ τὸ ἀκροατήριόν του, ἀλλὰ νὰ φανερώσῃ καὶ ἐντυπώσῃ τὴν σῶζουσαν ἀλήθειαν. Ἐχρησιμοποιεῖ τὴν μεγάλην του μόρφωσιν καὶ τὴν φυσικὴν του εὐφρόδειαν ὄχι διὰ νὰ συνθέτῃ περίτεχνα ρητορικὰ κατασκευάσματα, ἀλλὰ διὰ νὰ καθιστᾷ τὸ σοφὸν σαφές, τὴν ἀλήθειαν εὐληπτόν, τὴν σωτηρίαν γνωστήν καὶ ἐπιθυμητήν. Ἦτο ὁ ἀρχιερεὺς ὁ ὀμιλῶν εἰς τὴν καρδίαν τοῦ λαοῦ. Ἐκ τούτου ἐξηγεῖται ἡ θαυμαστὴ ἐπιτυχία τῶν ὀμιλιῶν του. Αἱ ἐκκλησίαι εἰς τὰς ὁποίας ὠμίλει ἐγέμιζαν ἀπὸ λαὸν πάσης τάξεως καὶ μορφώσεως, ὁ ὁποῖος ἐγεύετο τὴν χριστιανικὴν ἀλήθειαν καὶ γευόμενος ἐπόθει νὰ τὴν γνωρίσῃ ἀκόμη καλύτερα καὶ νὰ τὴν ἐφαρμόσῃ ἀκόμη πληρέστερον. Δὲν παρήρχετο ποτὲ Κυριακὴ ἢ ἑορτὴ χωρὶς ὁ Ἱερόθεος νὰ ὀμιλήσῃ εἰς τὴν ἐκκλησίαν, εἴτε ἐλειτούργει εἴτε ἀπλῶς παρίστατο. Τὰ πρωῒνά κηρύγματα ἐπηκολούθησαν καὶ ἔσπερινά σημειώσαντα τὴν αὐτὴν ἐπιτυχίαν.

Ἐνδιαφερόμενος νὰ μεταδώσῃ εἰς τὸν λαὸν ἀναλυτικώτερον τὴν χριστιανικὴν ἀλήθειαν, ἀλλὰ καὶ σχετικὴν ἐγκυκλοπαιδικὴν μόρφωσιν ἐνίσχυσε τὴν ἀπὸ ἐτῶν λειτουργοῦσαν Σχολὴν τοῦ λαοῦ, Ἰδρυσε καὶ δύο ἀκόμη Σχολάς, εἰς τὰς ὁποίας καθ' ἑκάστην ἔσπερον ἐγίνοντο ἐγκυκλοπαιδικὰ καὶ θρησκευτικὰ μαθήματα παρ' αὐτοῦ τοῦ ἴδιου καὶ παρ' ἄλλων εὐσεβῶν καὶ ἱκανῶν διδασκάλων ὅπως π. χ. τῶν ἀρχιμανδριτῶν Εὐσεβίου Ματθοποῦλου, Πολ. Συνοδικοῦ καὶ Ἡλ. Βλαχοπούλου, τοῦ γυμνασιάρχου Γ. Παπαδημητρίου, τῶν καθηγητῶν Ἰ. Λάσκαρι, Σωτ. Παπακωνσταντίνου, Εὐτ. Καλλιάρφα, Γεωργ. Γέγλε κ. ἄλ. (12). Ὅσακις ὁ Ἱερόθεος ὠμίλει εἰς τὰς Σχολάς ἢ τοὺς συλλόγους αἱ αἰθούσαι ὑπερεπιπληροῦντο. Ἰδρυσε δὲ καὶ τὸν

ὄνομαστὸν διὰ τὴν θρησκευτικοκοινωνικὴν του δρᾶσιν σύλλογον «Ἁγ. Ἀνδρέας», τοῦ ὁποίου ἦτο καὶ πρόεδρος, καὶ ὁ ὁποῖος ἐπὶ σειρὰν ἐτῶν ἐξέδιδεν εἰς Πάτρας τὸ περιοδικὸν «Σταυρὸς».

Ὁ Ἱερόθεος συνίστα τὴν μελέτην καὶ εἰργάζετο διὰ τὴν κυκλοφορίαν θρησκευτικῶν βιβλίων καὶ περιοδικῶν, Ἰδρυσε εἰς τὴν Μητρόπολιν του βιβλιοθήκην τὴν ὁποίαν ἐδώρησεν εἰς τὴν πόλιν τῶν Πατρῶν «ἵνα—καθὼς ἔγραφεν εἰς τὴν διαθήκην του—χρησιμεύσῃ ὡς ἀπαρχὴ μεγάλης βιβλιοθήκης πρὸς χρῆσιν τῶν ἱερέων καὶ τῶν εὐσεβῶν πολιτῶν» (13). Ἰδρυσε ἐπίσης Σχολὴν Ἀπόρων Παιδῶν εἰς Πάτρας καὶ παράρτημα τοῦ συλλόγου τῆς «Ἀναπλάσεως» εἰς Πύργον. Ἐμόχθησε διὰ τὴν καθιέρωσιν τῆς Κυριακῆς ἀργίας. Εἰς ὅλας τὸν τὰς ἐνεργείας ἐθροφθεῖτο τὰ μέγιστα ἀπὸ ἐκλεκτῶν ἐπιτελοῦν κληρικῶν καὶ λαϊκῶν, τοὺς ὁποίους εἶχε συγκεντρώσει εἰς τὴν Μητρόπολιν του. Τοιοῦτοι δὲ ἦσαν ὁ ἀρχιμ. Ἠλίας Βλαχοπούλος, ὁ πρῶν ἐφέτης Εὐθύμιος Καρακάλος, ὁ ἀρχιμ. Εὐγένιος Οἰκονόμου, ὁ ἱερομόναχος Ἰσχυρ. Γιαννουλέας, ὁ Γαβριὴλ Φραγκούλης καὶ Κύριλλος, ὁ λαϊκὸς Ἀντάνιος (καὶ ἀκολούθως μοναχὸς Ἀθανάσιος) Οἰκονομικόπουλος, ὁ ἱερομόναχος Γαβριὴλ Παπανικόλαου καὶ πρὸ πάντων ὁ ἀρχιμανδριτῆς Εὐσέβιος Ματθοπούλος. Ἡ «Ἀνάπλασις» ἔγραφεν (14) ὅτι «τὸ προσωπικὸν τῆς ἀρχιεπισκοπῆς του ἦτο ἐκλειλεγμένον κατ' εἰκόνα του. Οἱ σῶφρονες παρὰ τὸν σῶφρονα, οἱ κόσμιοι παρὰ τὸν κόσμιον, οἱ καθαρὸι παρὰ τὸν καθαρὸν, οἱ εὐσεβεῖς παρὰ τὸν εὐσεβῆ. Οὐδὲν ἐκεῖ τὸ ὑποπτον, τὸ ρυπαρὸν, τὸ κηλιδωμένον, τὸ δυνάμενον νὰ σκανδαλίωσῃ. Ἡ θεία χάρις ἐπλήρου ἐκεῖ τὰ πάντα ἀπὸ ἁγιασμοῦ τινος τὸν ὁποῖον εἰσπνέει τις ἄμα ἐσερχόμενος». Πολλοὶ ἐξ αὐτῶν ἐκήρυττον τακτικώτατα εἰς τοὺς ἱ. Ναοὺς, ὅπως ἐπίσης ἐκήρυττον καὶ οἱ διωρισμένοι ἱεροκήρυκες Πολύκ. Συνοδικὸς καὶ Ἀλέξ. Σατηρόπουλος.

Τὴν εὐεργετικὴν του δρᾶσιν ἐπεξετεῖνον ὁ Ἱερόθεος καὶ ἔξω τῶν Πατρῶν, εἰς τὰς πόλεις καὶ τὰ χωρία τῆς ἐπαρχίας του. Τὰ ἐπισκεπτετο τακτικῶς, ἐκήρυττε καὶ ἐλειτούργει πάντοτε ἀνιδιοτελῶς, ἐπεκοινωνεῖ πρὸς πάντας ἐμπνέων ἀδικοκώπως πρὸς τὸ καλόν. Συνήθως ὠμίλει δις τῆς ἡμέρας, πρωῒαν καὶ ἑσπέραν. Ἀλλὰ καὶ τὰς ἄλλας ὥρας διήρχετο ἐν πατρικῇ ἀναστροφῇ μὲ τοὺς χωρικοὺς συνδιαλάσων καὶ καθοδηγῶν αὐτούς. Ἦτο ἐπίσκοπος—ἱεραπόστολος. Συνετήρει δὲ πάντοτε πνευματικούς διὰ τὴν ἐξομολόγησιν τοῦ λαοῦ.

(13) Νεολόγος 8 Μαρτίου 1903.

(14) Φύλ. 273 ἔτος 1903.

Κατὰ τὴν Μ. Τεσσαρακοστὴν τοῦ 1895 ἐξαπέστειλεν ἀνὰ τὴν ἐπαρχίαν του ἑκτὸς τῶν μονίμων καὶ δεκατέσσαρας ἄλλους ἐκλεκτοὺς πνευματικούς (15). Καὶ εἰς τὰς φυλακὰς τοῦ Ρίου ἀπέστειλλε τακτικώτατα ἱεροκήρυκα—πνευματικόν, ὃ ὁποῖος πολὺ καρποφόρος εἰργάζετο μετὰ τῶν φυλακισμένων. Τὴν δρᾶσιν αὐτοῦ ἐπιανοῦσα ἡ «Ἐστία» ἔγραψε μετὰ τῶν ἄλλων: «Τοῦ ἁγίου Πατρῶν τὸ παράδειγμα εἶθε νὰ ἀκολουθήσῃσι καὶ οἱ λοιποὶ τοῦ Κράτους ἱεράρχαι μὴ ἀφίεμενοι εἰς ἔργα τυπικὰ μόνον, ἀλλὰ καὶ νοουθεσίας πρὸς τὸ ποιμνιὸν των ἀπευθύνοντες, νὰ καθίστανται ἄξιοι τῆς μεγάλης ἀποστολῆς των» (16). Καὶ ἐπὶ τούτοις δὲν παρημέλει καὶ τὸν γραπτὸν λόγον. Ἀπ' ἀρχῆς ἐδημοσίευσεν εἰς θρησκευτικὰ περιοδικὰ «Λόγον», «Εἰρήνην», «Κήρυγμα», «Ἀγάπην» σπουδαῖα ἄρθρα καὶ πραγματείας καὶ συνέγραψε τέσσαρα πολυσέλιδα βιβλία τὴν «Ἀληθὴ Θρησκείαν», «Ἐρμηνείαν τῶν ποιμαντορικῶν ἐπιστολῶν τοῦ Παύλου», «Ἐρμηνείαν τοῦ Ἡσαΐου» καὶ «Ἐκκλησιαστικούς λόγους». Τὸ τελευταῖον αὐτὸ βιβλίον ἐξεδόθη εἰς διάστημα ὀλίγων ἐτῶν δις. Αὐτὸ δὲ ἀνεγινώσκετο εἰς τοὺς ναοὺς εἰς τοὺς ὁποῖους δὲν ἐγίνετο κήρυγμα, ἀλλὰ ἐμελεῖτο ἐπίσης πολὺ καὶ ἀπὸ τοὺς χριστιανοὺς. Πολλὰ τῶν ἔγκυκλιῶν του ἐδημοσιεύοντο εἰς τὸν καθημερινὸν καὶ εἰς τὸν θρησκευτικὸν περιοδικὸν τύπον (17).

Ἄνθρωπος τῆς εἰρηνικῆς ἐργασίας αὐτὸς δὲν ἐδίστασεν ἐν τούτοις νὰ ἀναλαμβάνῃ ἀγῶνας, ὁσάκις ἡ ἀνάγκη τὸ ἐπέβαλλε. Συγκατέβαινε μὲν πρὸς τοὺς ἀδυνάτους διὰ νὰ ἀναβιβάσῃ αὐτοὺς εἰς τὴν ἡθικὴν ζωὴν, ἀλλὰ παρέμενε ἀκαμπτος ὅταν ἔβλεπεν ἐσκεμμένῃ τὴν ἀντίδρασιν κατὰ τῆς ἀληθείας, ἔστω καὶ ἂν ἐξετίθετο οὕτω εἰς κινδύνους. Τῷ 1896 ἐκλήθη ὡς συνοδικὸς διὰ νὰ συμμετάσχῃ εἰς τὴν ἐκλογὴν τοῦ Μητροπολίτου Ἀθηνῶν. Ἀπ' ἀρχῆς, διὰ λόγους συνειδήσεως, ἀντετέθη εἰς τὴν ἐκλογὴν ἕκκρινον τὸν ὁποῖον τὰ ἀνάκτορα καὶ ἡ Κυβέρνησις ἤθελον νὰ ἐπιβάλουν. Ἀπαντῶν εἰς τὸν Β. Ἐπίτροπον κατὰ τὴν συνεδρίαν τῆς Ἱ. Συνόδου τῆς 29 Ἀπριλίου 1896 εἶπε μετὰ τῶν ἄλλων καὶ τὰ ἐξῆς: «τὰ τοῦ Καίσαρος Καίσαρι, τὰ τοῦ Θεοῦ τῷ Θεῷ. Εἰς τὰς σχέσεις αὐτῆς πρὸς τὴν πολιτείαν τῆς αὐτῆς ἱεραρχίας ἔχει ἀναπειπαμένῃ ἡ Ἐκκλησία καὶ ὅτ' αὐτὴν ἀγωνίζεται πᾶν μέλος αὐτῆς, ἀλλὰ πρῶτιστα καὶ μάλιστα οἱ αὐτῆς ἱεράρχαι, οἵτινες δικαίως ἤθελον χαρακτηρισθῆ ὡς προδόται, ἂν ποτὲ, ὃ μὴ γένοι-

το, ἔθετον ὑπὸ τοὺς πόδας οἰοσάδηποτε πολιτείας τὴν ἱεράν αὐτὴν σημαίαν... Ἐάν δὲ ποτὲ κυβέρνησις ἤθελε καταπατήσῃ ἢ περιορίσῃ τὰ τῆς ἐκκλησίας δικαιώματα, ἡ κυβέρνησις αὐτὴ ἤθελε διαπράξῃ ἀδικίαν εἰς ὕψος κατὰ τῆς πηγῆς τῆς ἐλευθερίας τοῦ ἔθνους καὶ τοῦ σεβασμοῦ τῶν δικαιωμάτων καὶ δὴ τῶν θεῶν καὶ ἱερῶν» (18). Ἐκλήθη εἰς τὰ ἀνάκτορα, ἀλλὰ δὲν ὑπεχώρησεν εἰς τὴν βασιλικὴν ἀξιῶσιν. «Θὰ πράξω κατὰ συνείδησιν» εἶπεν εἰς τὸν βασιλέα. «Ὡρκίσθη—εἶπεν εἰς τοὺς ἄλλους—εἰς τὴν ἐκκλησίαν καὶ ὃ ὄρκος εἶναι ἱερός» (19). Ἀπελύθη τῆς θέσεώς του ὡς συνοδικοῦ καὶ ἐπανῆλθεν εἰς Πάτρας.

Ἄλλὰ καὶ πρὸς αὐτὸν ἀκόμη τὸν Βίσμαρκ δὲν ἐδίστασε νὰ ἀπευθῆναι ἀνοικτὴν ἐλεγκτικὴν ἐπιστολὴν δημοσιευθεῖσαν εἰς τὴν «Ἀκρόπολιν» καὶ ἀναδημοσιευθεῖσαν εἰς τὰς Εὐρωπαϊκὰς καὶ Ἀμερικανικὰς ἐφημερίδας. Ἦτο τότε ἡ ἐποχὴ κατὰ τὴν ὁποίαν ἐγίνοντο αἱ ἀγρία σφαγαὶ τῶν Ἑλλήνων παρὰ τῶν Τούρκων ἐν Κρήτῃ. Οἱ πάντες παρηκολούθουν μὲ θλίψιν τὰ γεγονότα καὶ πολλοί, Ἰδίως ἡ Ἀγγλία, προσεπάθουν νὰ κατενύσσουν τὴν μανίαν τῶν Τούρκων καὶ νὰ δώσουν κάποιαν λύσιν εἰς τὸ Κρητικὸν ζήτημα. Ὁ πολὺς τότε Βίσμαρκ, ἐξ ἀντιδράσεως πρὸς τὴν Ἀγγλίαν καὶ διὰ λόγους συμπαθείας πρὸς τὴν Τουρκίαν, ἔγραψεν ὅτι «περισσότερον ἐνδιαφέρεται διὰ τὸν μικρότερον βῶλον χώματος τοῦ κήπου του παρὰ διὰ τὴν Κρήτην». Θέλων δὲ βραδύτερον νὰ δικαιολογήσῃ τὴν σκληρὰν του ἔκφρασιν ἔγραψεν «...ὅσον ἀφορᾷ τὴν ἀπολογίαν μου διὰ τοὺς Κρήτας, σὰς παραπέμπω εἰς τὴν πρὸς Τίτον ἐπιστολὴν τοῦ Παύλου (κεφ. 1, 12) (20). Εἰς τὴν διπλὴν αὐτὴν βαρβαρότητα τοῦ πανισχύρου τότε Βίσμαρκ ἔγραψε τὴν μακρὰν τὸν ἐπιστολὴν ὁ Ἱεροσολεῖς. Εἰς αὐτὴν ἐξέφραζε τὴν ἀπορίαν του πῶς ἄνθρωπος ὃ ὁποῖος ἤθελε νὰ παρουσιάζεταί ὡς εὐσεθὴς ἐδείκνυε πρὸς τὰς μυριάδας τῶν σπαρτασομένων Κρητῶν «ἀπίστευτὰς εσχάτην περιφρόνησιν». Πῶς αὐτὸς ὁ ἰσχυρίζομενος ὅτι θέλει νὰ ζῆ κατὰ Θεὸν ἐκδηλώνει τσαοσμένην σκληρότητα πρὸς ἕνα λαὸν ἀγωνιζόμενον διὰ τὴν ἐλευθερίαν του. Ἡ θρησκευτικότης του λοιπὸν ἦτο ἐπίπλαστος καὶ ἡ γνῶσις τῆς Γραφῆς τοῦ ἔχρησμευε μόνον καὶ μόνον διὰ νὰ καλύψῃ τὴν ἐκδηλωθεῖσαν σκληρότητά του. Τὰ λόγια τοῦ Βίσμαρκ—ἔγραψε—πρέπει νὰ ἐξαλειφθοῦν ἀπὸ τὴν μνήμην τῶν γενεῶν διότι προσάπτουν κηλίδα εἰς αὐτὸν τὸν

(15) Ἀγάπη ἄρ. 116 ἔτ. 1895.

(16) 27 Αὐγούστου 1896.

(17) Ἀνάπλασις ἔτ. 1893 φύλ. 126.

(18) Ἀγάπη ἄρ. φύλ. 192 ἔτος 1896.

(19) Νεολόγ. 8-3-1896.

(20) Ἀκρόπολις 31-7-1896.

ἴδιον. Ἡ ἐπιστολὴ ἑλληνιστὶ καὶ γερμανιστὶ ἀπεστάλη καὶ πρὸς τὸν Βίσμαρκ.

Ἄλλοτε ἦτο δυνατὴ ἡ συνεργασία μετὰ τοὺς ἀλλοεθνεῖς μὴ ὀρθοδόξους τὴν ἐπεδίωκε. Οὕτω ἦλθεν εἰς ἐπαφὴν πρὸς Ἄγγλους ἱεράρχας. Ἐἶχεν ἀλληλογραφίαν πρὸς τὸν ἀρχιεπίσκοπον Καντερβούριας. Ἐδέχετο κατὰ καιροὺς εἰς τὴν Μητρόπολιν τοὺς εἰς ἐπίσκεψίν του ἔρχομένους ἀγγλικανοὺς ἐπισκόπους καὶ ἱερεῖς, μετὰ τῶν ὁποίων συνωμίλει ἐπὶ σοβαρωτάτων θεολογικῶν καὶ ἐκκλησιαστικῶν θεμάτων. Ἐνας δὲ ἀπὸ αὐτοῦ, ὁ ἱερεὺς Ἐδμόνδος Τρέμπελ, συγκινημένος ἀπὸ τὴν ἀρετὴν καὶ τὴν σοφίαν τοῦ Ἑλληνος ἱεράρχου, ἔκλινε γόνυ πρὸ αὐτοῦ, τοῦ ἠπάσθη τὴν δεξιάν καὶ τοῦ ἐζήτησε εὐλαδῶς τὴν εὐλογίαν του⁽²¹⁾. Ἄλλος δὲ Ἄγγλος μορφωμένος ἱερεὺς ὁ Ἀρθρούρος Lowdes τοῦ ἀπέστειλε διτομον σύγγραμμά του καὶ ἐπιστολὴν διὰ τῆς ὁποίας μετὰ πολλοῦ σεβασμοῦ παρεκάλει νὰ ἐκφέρῃ τὰς κρίσεις ἐπὶ τῶν ἀναπτυσσομένων ἐν τῷ ἔργῳ θεμάτων⁽²²⁾. Ὁ καθηγητὴς τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Γένης Geizer ἦλθεν εἰς Πάτρας πρὸς συνάντησίν του ἀλλὰ δὲν τὸν εὔρε, διότι ἀπουσίαζεν εἰς ποιμαντορικὴν περιοδείαν. Ἐκ τῶν πληροφοριῶν τὰς ὁποίας ἐκεῖ συνέλεξε ἐγράφη εἰς τὸ «περὶ Ἀνατολῆς» σύγγραμμά του «περὶ τοῦ δραστηρίου Ἀρχιεπισκόπου Πατρῶν Ἱεροθέου» ὅτι εἶναι «γνωστὸς ὡς ἐνεργητικώτατος ἱεράρχης... εἶναι ἐκτάκτως εὐεργετικὸς, διανέμει σχεδὸν πᾶν ὅ,τι κατέχει μεταξὺ τῶν πτωχῶν καὶ συγχρόνως παρέχει ἑαυτὸν παράδειγμα ἐξόχου ἠθικότητος. Διὰ τοῦτο τιμᾶται σχεδὸν ὡς ἅγιος»⁽²³⁾.

Εὐρὺ πνεῦμα καὶ μεγάλθυμον δὲν ἐκλείετο εἰς τὰ στενά δρία τῆς μισαλλοδοξίας. Ὅταν λήγοντος τοῦ 19ου αἰῶνος ἡ Ἄγγλία εὗρίσκετο εἰς πόλεμον εἰς τὸ Τράνσβαλ, οὗτος παρὰ τὴν ἀντίδρασιν τοῦ Μητροπολίτου Ἀθηνῶν καὶ τοῦ Εὐταξίου, συνέστησε καὶ ἔγινε εἰς Πάτρας πάνδημον μνημόσυνον ὑπὲρ τῶν πεσόντων Ἀγγλῶν, εἰς τὸ ὁποῖον προέσθη αὐτοπροσώπως. Ἀπηγγεῖλεν δὲ εἰδικὰς εὐχὰς «ὑπὲρ τῶν ἀγωνιζομένων καὶ πεσόντων Ἀγγλῶν στρατηγῶν, ἀξιωματικῶν τε καὶ στρατιωτῶν» καὶ ἀπήυθινε πρὸς τὸ πυκνότερον ἐκκλησιαστικὸν ἐξαίρετον ἴδιον ἐν ᾧ ἐδικαιολό-

γησε τὴν ἀγάπην, εὐγνωμοσύνην καὶ τὸν θαυμασμόν τῶν Ἑλλήνων πρὸς τὴν Ἀγγλίαν⁽²⁴⁾.

Ἡ πράξις τοῦ αὐτῆ συνεκίνησε πολὺ τὴν Ἑλλάδα καὶ πολὺ περισσότερον τὴν Ἀγγλίαν. Ὁ Ἀγγιλος ἀρχιστράτηγος τοῦ Τράνσβαλ ἐκάλεισε τότε τοὺς στρατιώτας καὶ ἀξιωματικούς, ὕψωσε τὴν ἑλληνικὴν σημαίαν καὶ εἶπε: «Ἴδετέ την! Ὅλη ἡ Εὐρώπη εἶναι ἐναντίον μας. Μόνον ἓνα μικρὸν ἔθνος εἶναι μαζί μας καὶ συμμερίζεται τὰς θλίψεις μας καὶ τοὺς ἀγῶνας μας. Ἡ σημαία αὕτη εἶναι ἰδική του. Στρατιώται σεῖς ἔθνοισ μεγάλου καὶ ὀλικῆς δυνάμεως ὑπερόχου, χαίρετίσατε ἔθνος μικρὸν ἀλλὰ μέγα ἐν τῇ σφαίρᾳ τῶν ἰδεῶν, τοῦ ἠρωτισμοῦ καὶ τοῦ ἔθνικοῦ πνεύματος»⁽²⁵⁾.

Δὲν εἶναι λοιπὸν ἀξίον ἀπορίας ὅτι τοιοῦτος ἐπίσκοπος, ξένος πρὸς πᾶσαν ἀλαζονικὴν ἐπίδειξιν καὶ ἰδιοτελεῖ μέρμιναν, ζηλωτῆς, ἐργατικὸς, ἀπλοῦς καὶ σεμνός, πῦρ θερμαίνον καὶ φωτίζον, εἰλκυσε ἀμέριστον τὴν ἐμπιστοσύνην καὶ ἀγάπην τοῦ ποιμνίου του. Ἐν τῷ προσώπῳ του ἔβλεπον οἱ Χριστιανοὶ τὸν ἀληθινὸν ποιμένα, τὸν μέχρι θανάτου ἀγωνιζόμενον ὑπὲρ τῶν προβάτων. Μετὰ κλονισμένην τὴν ὑγείαν ἀπὸ τοὺς κόπους τῶν περιοδειῶν καὶ τῶν ἄλλων πολυμύχθων χριστιανικῶν ἀσχολιῶν του τὸν ἔθλεπαν νὰ ἐξακολουθῇ ἐργαζόμενος μέχρις ὄτου, καταφανῶς ἐξητλημένος, ἦλθεν εἰς Ἀθήνας πρὸς θεραπείαν. Ἀλλὰ καὶ εἰς τὰς Ἀθήνας δὲν ἔπαυεν ἐργαζόμενος διότι παρὰ τὴν ἀσθένειαν τῆς σαρκὸς, τὸ πνεῦμα ἔμενε πάντοτε πρόθυμον, μέχρις ὄτου τὴν πρωΐαν τῆς 7ης Μαρτίου τοῦ 1903 τὸ πνεῦμα ἐχωρίσθη ἀπὸ τὸ πολύμυχθον σῶμα.

Ἡ κηδεία τοῦ λαοφιλήτου ἱεράρχου ὑπήρξεν ἀφορμὴ πανδήμου προσκυνήματος. Ἀρχαὶ καὶ λαός, αὐθόρμητοι, συνηγωνίζοντο εἰς τὸ νὰ ἀποτίσουν φόρον θαυμασμοῦ καὶ εὐγνωμοσύνης. Καὶ ἦτο ἡ εὐγνωμοσύνη δικαία, ὅπως καὶ ὁ θαυμασμός διὰ τὸν βίον καὶ τὴν δρᾶσιν τοιαύτης προσωπικότητος θὰ εἶναι διαρκής. Ὁ Ἱερόθεος Μητροπόουλος εἶναι μορφὴ κεντρικῆς σπουδαιότητος διὰ τὸν νεώτερον χριστιανικὸν πολιτισμὸν μας.

I. ΚΑΣΣΙΑΝΟΣ

(21) Σταυρὸς 1899 σελ. 67 κ. ἐφ.

(22) Σταυρὸς 1900 σελ. 134.

(23) Σταυρὸς 1901 σελ. 256.

(24) Σταυρὸς 1899 σελ. 83 κ. ἐφ.

(25) Νεολόγος 8-3-1896.

ΜΙΑ ΜΑΤΙΑ ΣΤΑ ΣΧΟΛΙΚΑ ΜΑΣ ΒΙΒΛΙΑ

“Ένα μεγάλο κενό στην παρακολούθηση της πνευματικής δημιουργίας του τόπου μας είναι ότι δεν ενδιαφερόμαστε όσο θάπρεπε για το σχολικό βιβλίο. Δεν νοιαζόμαστε γι’ αυτό καθόλου. Ένω με κάθε επιμέλεια φροντίζουμε να μη μας ξεφύγει κανένα από τις εκατοντάδες έντυπα που βλέπουν το φως—χωρίς κανείς να ξέρη το γιατί—και η κριτική απασχολείται και απασχολεί για βιβλία λογής λογής πού, στο τέλος, ή πραγματική τους επίδραση στον τόπο μας, στή δημιουργία του πολιτισμού μας είναι μηδαμινή, το διδακτικό βιβλίο είναι άπορηγμένο σε μιάν απόμερη γωνιά της προσοχής μας—άν ποτέ καταδεχτούμε να τό προσέξωμε. Τό αφήνουμε για τό δάσκαλο και για τό μαθητή του σχολείου. Και όσοι δεν είναι ούτε τό ένα ούτε τό άλλο, άδιαφορούν όλότεια για τό διδακτικό βιβλίο.

Και όμως τό βιβλίο αυτό είναι μιά δημιουργία. Δημιουργία σφιγμένη μέσα στά πλαίσια του προγράμματος του Υπουργείου. Μά δημιουργία πού ή δύναμή της είναι ασύγκριτα μεγαλύτερη από την επίδραση πού άσκούν στην ψυχή του λαού τό άλλα βιβλία, άν βγάλη κανείς τις έξαιρέσεις. “Η επιτυχία ή άποτυχία μιάς τέτοιας δημιουργίας θάζιζε να απασχολή η τον πνευματικό άνθρωπο περισσότερο κάπως παρά ή τελευταία έκκεντρικότητα τούτου ή εκείνου του υπερμοντέρνου ποιητή. Τό ότι τό αντίστροφο γίνεται είναι κι’ αυτό μιά ατία και μιά έξήγηση του πνευματικού ξεχαρβαλώματος στην κοινωνία μας.

Κριτική μελέτη του σχολικού βιβλίου έγινε έως τώρα μόνο υπηρεσιακά, από τις διάφορες επιτροπές για την έγκριση ή την άπορριψη των διδακτικών βιβλίων. Άλλη κριτική γίνεται από τους έπαγγελματικά ενδιαφερομένους πού παραπονούνται γιατί να έγκριθη τούτο τό βιβλίο και όχι τό άλλο, τό δικό τους. Και οι γλωσσικοί φανατισμοί έδωσαν κι’ επήραν, κι’ έδυσκόλεσαν την αντικειμενική έρευνα. Κριτική από γενικότερη και ανώτερη σκοπιά, πού να παίρηη τό διδακτικό βιβλίο σαν παράγοντα πνευματικής δημιουργίας στον

τόπο, τέτοια κριτική την άποζητάμε άκόμη. Γι’ αυτό και ή άσυνείδητη και ή έλλειψη κάθε πνευματικού προσανατολισμού, στο διδακτικό μας βιβλίο, χωρίς οι λίγες έξαιρέσεις να παύσουν να επιβεβαιώνουν τον κανόνα.

Έννοείται πώς αυτή ή άδιαφορία από τη μιά μεριά, ή άσυνείδητη από την άλλη δεν μπορούσε να κρατήσει σε μιά περίοδο πού αρχίζει τό πνευματικό ξύπνημα στον τόπο. Τό διδακτικό βιβλίο, ή επίδραση πού άσκει επάνω στη διαμόρφωση της νεανικής ψυχής, άρχισε να βρίσκει τό ενδιαφέρον και την προσοχή πού του αξίζει. Την τιμή για τη φωτεινή άπαρχή την έχουν, όπως και έπρεπε, οι γονείς. “Η Χριστιανική Ένωσις γονέων” τό 1937 πρώτη ξεκίνησε για τέτοια έρευνα και ανέθεσε σε επιτροπή την μελέτη των διδακτικών βιβλίων πού ήσαν στα σχολεία μας. Τά συμπεράσματα της έρευνας έχουν έκτεθη σ’ ένα υπόμνημα όπου βλέπει κανείς μιά κριτική ανάλυση των σχολικών βιβλίων πού είναι προωρισμένα για τό γυμνάσιο. Έννοείται, πώς τό «υπόμνημα» αυτό(*) έχει σπουδαιότητα και για τό σημερινό βιβλίο και για την αύριανή μας προοπθεια για τον πνευματικό πολιτισμό μας. “Ετσι, και τό περιοδικό τούτο, έγκαινιάζοντας τη συστηματική παρακολούθηση του διδακτικού μας βιβλίου, θέλει να ρίξη σήμερα μιά ματιά στο υπόμνημα τούτο, και μ’ αυτόν τον τρόπο ό αναγνώστης να έχη μπροστά του τά συμπεράσματα της κριτικής έκείνης.

Στό υπόμνημα ή σχετική έρευνα γίνεται με κάθε αντικειμενικότητα, με πνεύμα πού προσαρμόζεται προς τις τελευταίες παιδαγωγικές αντιλήψεις και γενικά με τον τρόπο πού επικρατεί και πού πρέπει να είναι γραμμένα τά διδακτικά βιβλία. Στην έρευνα αναφέρονται τά πιο χαρακτηριστικά απ’ τά σχολικά βιβλία.

Τά βιβλία αυτά εξετάζονται στο υπό-

(*) Υπόμνημα επί των διδακτικών βιβλίων της μέσης εκπαίδευσης. Πανελλήνιος Ένωσις γονέων ή «Χριστιανική άγωγή» Σ. Α. Έν Άθήναις 1937.

μνημα και αναφέρονται ένα-ένα. Στο άρθρο τούτο όμως δεν μπορούμε να κάνουμε το ίδιο. Και χωρίς δεν υπάρχει, αλλά και πρέπει να αποφύγουμε και την υπόνοια ακόμη ζητημάτων προσωπικών. Γι' αυτό δεν θα αναφέρουμε κανένα συγκεκριμένο βιβλίο, θ' αποφύγουμε κάθε παραπομπή. "Οποιοσδήποτε ενδιαφέρεται για ειδικότερη έρευνα, μπορεί να βρει στο υπόμνημα τα στοιχεία που έμεις παραλείπομε.

ΤΑ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΑ ΑΝΑΓΝΩΣΜΑΤΑ

Η έρευνα αρχίζει από τα Νεοελληνικά αναγνώσματα.

Τά νεοελληνικά αναγνώσματα είναι, όπως ξέρουμε, ένα είδος ανθολογίας, παρμένης από τους "Ελληνες ποιητές και πεζογράφους της νεώτερης εποχής. Η ανθολογία αυτή όμως έχει τούτο το χαρακτηριστικό που την ξεχωρίζει από τις άλλες: "Ότι προορίζεται για το παιδί, και θα δοθεί στο παιδί υποχρεωτικά. Τό λογοτέχνημα, άμα μπη στην ανθολογία αυτή, δεν είναι τό έργο που εμφανίζεται στο κοινό, για να κριθεί, να έγκριθη, ν' αποδοκιμασθή ή απλούστατα να αγνοηθή. "Όπλο του έχει πια την κρατική έπιβολή. "Επιβάλλεται από τό κράτος υποχρεωτικά σ' ένα αναγνωστικό κοινό που δεν κρίνει, αλλά μαθαίνει, που παιδαγωγείται και μορφώνεται, και δεν είναι σέ θέση (ούτε γνώσεις έχει ακόμη ούτε κρίση) ν' αντιπαρατάξη την προσωπική του σκέψη κι' αντίδραση στην οποιαδήποτε έπιδραση τού συγγραφέα, πολύ λιγώτερο βέβαια να κάνει διάκριση ανάμεσα μορφής και ουσίας, να ξεδιαλύνη την καλογραμμένη ψευτιά, να νοιώσει αισθητικά μά και να μη παρασυρθεί στην ουσία, ακόμα περισσότερο να διατηρήσει την ιδική του ήθική προσωπικότητα.

"Όταν όμως έτσι τό λογοτεχνικό κομμάτι μπαίνει σάν μέρος της παιδαγωγικής κρατικής έπιβολής και λειτουργίας, φυσικό είναι πως θα πρέπει να κριθεί κι' από την άποψη τού κατά πόσο ταιριάζει για τή λειτουργία αυτή. "Ο ανθολόγος, ό συλλέκτης τών νεοελληνικών αναγνωσμάτων, δεν θα πάρη όποιο-όποιο λογοτέχνημα, να υποχρεώσει τό παιδί μας να τραφή μ' αυτό, θα κάνει και δουλειά παιδαγωγική, θ' αναρωτηθή τί θα βγάλη τό παιδί από τέτοιο διάβασμα, ιδιαίτερα τί νόημα παίρνει στην παιδική ψυχή τό κομμάτι που θα διαβάση. Αυτό τό νόημα είναι τό κριτήριο, κι' όχι τό τυχόν βαθύτερο νόημα που μόνο ό ενήλικος και λογοτεχνικά κατάρτισμένος αναγνώστης θα μπορούσε να καταλάβη ή να μαντέψη. Μας ενδιαφέρει τί έντυπώνεται στην παιδική ψυχή, έστω και από παρεξήγηση, παρεξήγηση που

θα έπρεπε να την είχαμε προβλέψει και προλάβει.

"Εξετάζονται, λοιπόν έτσι, μερικά από τά νεοελληνικά αναγνώσματα που προσφέρθηκαν στους μαθητάς μας. Δεν είναι φυσικά εύκολο ν' ακολουθήσωμε εδώ τή συστηματική ανάλυση που δίδει τό υπόμνημα, θα περιορισθούμε στα κυριώτερα, σέ μία συνοπτική εικόνα.

Τό πώς έγινε ή συλλογή, τί είδους πνευματική και παιδαγωγική εργασία έγινε για να διαλεχθούν (μέσα από τόσο δγκο λογοτεχνικής εργασίας) τά κομμάτια που θα δώσωμε στα παιδιά μας, φαίνεται από μερικά παραδείγματα. "Ετσι τό υπόμνημα μας παρουσιάζει μία σχολική συλλογή, όπου ό συντάκτης υποχρεώνει τό παιδί να μάθη δλόκληρο τό γνωστό ποίημα τού Λασκαράτου «Γιατί τά τάλλαρα τά λένε τάλλαρα». Είναι γνωστό πως τό ποίημα αυτό είναι μία παραβία τής διηγήσεως τής δημιουργίας τού κόσμου που αναφέρεται στην Παλαιά Διαθήκη. "Ο δημιουργός τού Παντός παρουσιάζεται σάν κομικό πρόσωπο μπροστά στο μαθητή. "Όλη την ιστορία για τήν έντολή προς τούς πρωτοπλάστους, τής παραβάσεως και τών συνεπειών της, που διδάσκεται ό μαθητής στην Παλαιά Διαθήκη, εδώ τή βρίσκει, ό ίδιος μαθητής, γελοιοποιημένη.

Να όμως που ό μαθητής εισάγεται και στην ξένη φιλοσοφική σκέψη. Μέ τόν τίτλο «Ξένη φιλοσοφία», βρίσκομε πρώτο τόν... "Όσκαρ Ουάιλντ, όπου ό ίδιος πρώτη φορά μαθαίνει ότι είναι φιλόσοφος! "Εχει δέ ή συλλογή ένα κομμάτι απ' όσα γραφθέντες σέ στιγμή άπογνώσεως εκείνου που κουράστηκε από τήν έκλυτη ζωή... Αυτόν τόν χαρακτηριστικό τύπο βάζει μπροστά στο μαθητή ή "Ελληνική πατρίδα, για να πάρη τό παιδί μία ιδέα περί τού τί έστι... φιλοσοφία!

"Αλλά να, και Βίκτωρ Ουγκώ. "Απ' αυτόν ή συντάκτρια έχει διαλέξει ένα κομμάτι όπου ό Ουγκώ, κατ' εξαίρεση απ' όλο του τό έργο, έχει μαζέψει όλες του τις αντίθετες προς τό χριστιανισμό περί τού κόσμου αντιλήψεις. Και καταδικάζεται ό Ουγκώ σέ σιωπή εκεί όπου μιλάει για τήν παιδική πράγματι ψυχή ή εκφράζει τό θαυμασμό του και τόν σεβασμό του για όσα ιδανικά επί χιλιάδες χρόνια ή πολιτισμένη ανθρωπότητα σέβεται και αγαπά!

Κατά τά λοιπά, τά έρωτικά κομμάτια άφθονούν. "Αποκλειστικά σχεδόν έρωτικά τραγούδια διαλέγονται για τή δημοτική μας ποίηση.

Για ένα άλλο «νεοελληνικό» αναρωτιέται ό αναγνώστης: Στην τύχη έγινε ή έκλογή τών άποσπασμάτων ή έπίτηδες έγινε ή προσπάθεια να διαλεχτή από τή νεοελληνική παραγωγή ό,τι θα μπορούσε

νά κατεβάσει στην ψυχή των ανηλίκων μαθητών τη θέση του θρησκευτικού συναισθηματος και τις αντιλήψεις για την ηθική; Ός προς τό «παράπονο του μαρμάρου», λόγου χάριν, του Μητσόκη, θά ήταν πολύ άφελής όποιος δέν μαντεύει τί θέμα συζητήσεως θά γίνη μεταξύ συμμαθητών και συμμαθητριών: «Αποαλή, με τά πλευρά πλεγμέν' άρμονικά... εις τής τρεμάμενης, τής άνθισμένης σάρκας τήν άφροδίσια έμορφία...». Τί θά πάρη άπ' αυτό, τό παιδί; Παντού βλέπει κανείς τήν επίμελεια νά διαλέγωνται κομμάτια πού νά μή μορφή ό μαθητής νά μπη στό βαθύτερο νόημά τους, ούτε φυσικά νά καρπωθή τήν τυχόν αισθητική άξία τους, άλλα νά παρασύρεται μόνο από μιά έμφάνιση αντιχριστιανική, άνήθικη, κάποτε δέ και έκφυλη. Δέν καταλαβαίνουμε τί θά νιώση ό μαθητής από τό διήγημα του Θεοτόκη: «Ο Άπελλής και τό ζωγάφισμα του Προμηθέα δεσμώντη». Άφήσουμε όλα τά έρωτικά κομμάτια πού με τόση επίμελεια έχουν διαλεχτή στα νεοελληνικά άναγνώσματα, σαν νά έπρόκειτο για έρωτικές άνθολογίες. Άλλά διότι ό Δημ. Παπαρρηγόπουλος κάνει κριτική, ποιητική άδεία, του Μωυσεως, μιάς μορφής σεβαστής επί τέλους, δέν σημαίνει ότι πρέπει τά παιδιά μας νά υποχρεωθούν νά τή μάθουν στο σχολείο. Ούτε υπήρχε λόγος νά μπη στη συλλογή αυτή ένα κομμάτι του ίδιου ποιητή, όπου διατυπώνεται ή γνώμη ότι, για νά αναμορφωθή ό λαός, χρειάζεται όχι ή χριστιανική διδασκαλία τής αγάπης, άλλα νά στηθή στα μάτια του κοινού, ένα άγαλμα, ή Παρθένος του Φειδίου. Είναι δύσκολο νά παραθέσουμε όλα τά άποσπάσματα αυτού του έιδους. Άλλά τό ύπόμνημα είναι πλουσιώτατο σε παραπομπές πού δείχνουν τί παρουσιάζουμε στο παιδί ως «κριτική μελέτη τής νεοελληνικής λογοτεχνίας».

Οι λογοτέχνες μας, και οι πιο δόκιμοι άκόμα, καταδικάζονται σε σιωπή, έφ' όσον έμπνέονται από τόν σεβασμό στο Δημιουργό ή τή χριστιανική Θρησκεία, ή κάνουν ήθοπλαστική πράγματι έργασια. Οι παραπάνω παρατηρήσεις ισχύουν και για μίαν άλλη συλλογή πού προορίζεται για τήν Δ' τάξη του Γυμνασίου θηλέων. Και ένα άλλο όμως έρώτημα προβάλλει: Γιατί οι συντάκτες μας των νεοελληνικών άναγνωσμάτων, έχουν τόση προτίμηση στο διήγημα του Πολυλά «Ένα μικρό λάθος»; Έχει βέβαια χάρες τό διήγημα αυτό. Άλλά είναι απαραίτητο νά ασχολούνται τά παιδιά μας με αυτόκτονίες, ώστε στα νεοελληνικά μας άναγνώσματα, από όλο τό έργο ενός Πολυλά, έπανειλημμένως (και με πείσμα θά λεγε κανείς) αυτό μόνο τό διήγημα νά προσφέρεται;

Μιά ή μονομέρεια, πού μεταβάλλει τό δι-

δακτικό βιβλίο τής ελληνικής πατρίδας σε όργανο προπαγάνδας άρνητικής, είναι πραγματικά καταπληκτική καμιά φορά. Νά ένα άλλο τέτοιο σχολικό βιβλίο. «Νεοελληνικά άναγνώσματα» είναι κι' αυτό, με τή νεοελληνική πνευματική δημιουργία θέλει νά τροφοδοτησι τό παιδί (έντεκα έτών). Κι' ή συλλογή άρχίζει με ένα τμήμα πού έχει τήν έπιγραφή «Ο πρωτόγονος άνθρωπος». Τή νέα ελληνική διάνοηση αντιπροσωπεύει στο τμήμα αυτό, και μάλιστα άποκλειστικά, ό... H. G. Wells!

Δέν ξερόμε άν ό Άγγλος συγγραφέας εύχαριστηθηκε για τήν πολιτογράφηση. Πάντως όμως, άν ήξερε τή νεοελληνική γλώσσα, δέν θά έμεινε ένθουσιασμένος από τόν τρόπο πού «διδασκευάσθησαν» όσα αυτός έγραψε. Στα έργα αυτά ό Wells με κάθε εύσυνειδησία φροντίζει νά είδοποιήσι τόν άναγνώστη ότι μιλάει με βάση άπλές πιθανότητες και έξωτερικά φαινόμενα, άπ' τά όποια μπορεί νά έχωμε άπατηθή. Δυστυχώς όμως ή «διδασκευή» με παράδοση άφέλεια, μεταβάλλει σε κατηγορηματικές διαβεβαιώσεις, όλα τά πιθανολογήματα πού με τόσο δισταγμασμένα άναφέρονται για ζητήματα τουλάχιστον άμφισβητούμενα, όπως ή έμφάνιση του ανθρώπου στην γή. Μιά σύγκριση του άγγλικού κειμένου με τή «διδασκευή» είναι πολύ χαρακτηριστική.

Δέν μπορούμε άκόμη ν' αφήσουμε άπαρατήρητο πώς ή «διδασκευή» παραμορφώνει όσα γράφει ό Wells για τήν οικγένεια στην παλαιολιθική περίοδο. Ένώ, λόγου χάριν, ό Wells ξαναλέει ότι πρόκειται για ύποθέσεις πάνω σ' αυτό τό θέμα, και πάλι όμως κάνει λόγο για τήν άνάγκη του περιορισμού του άτομικού έγωισμού (άπό τήν πρωτόγονη πιά κοινωνία) για τό φόβο προς τόν πατέρα και τό σεβασμό προς τή μητέρα, πού είναι φυσικός σύμβουλος και προστάτης των μικρότερων, όλα αυτά σβύνονται στη «διδασκευή» πού παρουσιάζει τόν οικογενειάρχη πατέρα άγριο και ζηλότυπο τύραννο, βάρος πού έπρεπε με θάνατο ν' άφανιστή όταν γενρούσε, και τά νέα παιδιά νά ξεκόθουν άπ' τήν οικγένεια και νά άρπάζουν τά κορίτσια πού ήθελαν. Είναι χαρακτηριστική μιά περικοπή. Πρέπει νά τήν ίδι ή άναγνώστης για νά μάθη τί είδους έργασια γίνεται, όταν θέλουμε τό παιδί μας νά τό φέρωμε σ' έπαφή με τήν διεθνή σκέψη. Ένα παράδειγμα, χαρακτηριστικό όμως εκείνου πού είναι πολύ συνειθισμένο, δυστυχώς, στον τόπο μας. Ίδου τά κείμενα:

Κείμενο του Wells: (*)

«Probably the earliest human societies,

(*) A Short History of the World ο. 47.

in the opening stages of the true human story, were small family groups... But before this could happen a certain restraint upon primitive egotisms of the individual had to be established. The fear of the father and respect for the mother had to be extended into adult life and the natural jealousy of the old man of the group for the younger males had to be mitigated. The mother on the other hand was the natural adviser and protector of the young. Human social life grew up out of the reaction between the crude instinct of the young to go off and pair by themselves as they grew up, on the one hand the dangers and disadvantages of the separation on the other».

Μετάφραση: «Είναι πιθανόν πώς οι πρώτες ανθρώπινες κοινωνίες, όταν άρχιζε πιά να ξετυλίγεται η άληθινή ανθρώπινη ιστορία, ήσαν μικρές ομάδες οικογενειών. Άλλά, προτού να γίνη αυτό μορεπετό έχρειάσθηκε να μη ήνας περιορισμός στον πρωτόγονο άτομικό έγωισμό. Ό φόβος του πατέρα και ό σεβασμός για τη μητέρα έχρειάσθηκε να έπεκταθή και στην ώριμη ήλικία και ή φυσική ζηλοτυπία του γέροντα μπροστά στους πιο νέους του άνδρικού φύλου, έχρειάσθηκε να μαλακώση. Από την άλλη μεριά ή μητέρα ήταν ή φυσική σύμβουλος και προστάτιδα των νεωτέρων. Η ανθρώπινη κοινωνική ζωή έδημιουργήθηκε από την αντίδραση άναμεσα στο ώμο ένστικτο των νέων να φύγουν και να κάνουν δική τους συμβίωση μοναχοί τους από τη μία μεριά και στους κινδύνους και μειονεκτήματα του χωρισμού απ' την άλλη».

Νά τώρα και ή διασκευή που δίνουμε στο παιδί με τα «Νεοελληνικά άναγνώματα»:

«Κάθε ομάδα είχε τον άρχηγό της. Έκεινος κυβερνούσε και διάταζε όλους τους άλλους... Όταν τα άγόρια έφθαναν σε ήλικία να κάνουν τη δική τους οικογένεια, ό άρχηγός από ζήλεια τά σκότωνε. Πάντα βέβαια δέν πρόφθανε να τό κάμη, γιατί τά άγόρια πρόφθαναν και έφευγαν (έπομένως ή ομάδα ήταν μόνο από γυναίκες άφροτά άγόρια ή έσκοτώνονταν ή έφευγαν!). Όσα κορίτσια της ομάδας μπορούσαν και ήθελαν, πήγαιναν μαζί τους. Άλλοιώς τά πωληκάρια περιπλανιώνταν μοναχά τους ως πού να βρούν άλλη ομάδα. Τότε άρπαζαν απ' αυτή τά κορίτσια πού ήθελαν για γυναίκες τους και πήγαιναν να κάνουν τη δική τους κατασκευή. Όταν ό άρχηγός της ομάδας γερούσε και δέν ήταν πιά σε κατάσταση να κυβερνάη, τον αίσθανόνταν βάρος όί άλλοι και έπρεπε να άποθάνη».

Πώς ή διασκευή άποδίδει στον συγγραφέα με άλλοιωμένο νόημα, είναι άλλο ζήτημα, ζήτημα εδουνηδισίας. Άλλά έδώ ένδιαφέρει ότι αυτά τά προσφέρει, όχι έννας λόγιος στον άναγνώστη τον ώριμο πού άν θέλει διαβάσει και όπωσ θέλει κρίνει, αλλά ή έλληνική πατρίδα στο παιδί σαν ύποχρεωτική πνευματική τροφή. Ένα παιδί, όταν έμπνέεται απ' αυτές τις γραμμές, θά δώσει στους γονείς του έμπρακτα την άφορμή να μακαρίσουν τον έαυτό τους, γιατί τέτοια βιβλία δίνονται στα χέρια του!

Με τον ίδιο τρόπο διασκευής συμφωνεί και τό ύπόλοιπο μέρος του βιβλίου: Άπό τά δημοτικά τραγούδια πού κλείνουν μέσα τους τον παλμό ενός έθνους, βρέθηκε πιο κατάλληλο για τις σελίδες του σχολικού βιβλίου, μόνο τό αώνιο και στερέοτυπα προτιμημένο για τά διδακτικά βιβλία... «δοκίμην της άγάπης», για να φρονηματισούν παιδιά, πού μυρίζουν άκόμη μητρικό γάλα. Και από ένα άλλο τραγούδι ή παιδική φαντασία οδηγείται, σχετικά με τό πρότυπο νέου πού θά δώσουμε στο παιδί. Ό νέος αυτός θά έχη «και χέρια γοργούριστα να ρίχνουν τη σάιτα, να σαίτεουν τά πουλιά και τά διορφα κορίτσια». Έννοείται ότι τά έντεκάχρονα παιδιά θά βάλουν σε πράξη τό δίδαγμα και τά πουλάκια της γειτονιάς κι' όί σμμαθήτριες θά έχουν την ευκαιρία να θαυμάσουν την άνατροφή πού δίνεται έτσι στο παιδί.

Πιο κάτω έχουμε ένα διήγημα, «στο πέραςμα του καιρού» όπου γίνεται πνεύμα γύρω από διηγήσεις της Παλαιάς Διαθήκης. Νομίζουμε ότι τέλος πάντων δέν άποτελεί πολιτισμό να κάνη κανείς πνεύμα εις βάρος διηγήσεων πού περιγράφονται σε βιβλίο πού, για μέρος έστω των συνανθρώπων του, μέσα σ' αώνες όμως πολλούς, άποτελεί κάτι τό ίερό και σεβαστό.

Δίπλα σ' αυτά τά βιβλία προσφέρεται και ή... κλασική παιδείση. Στα χέρια του μαθητού της α' τάξεως του Γυμνασίου (ξαναλέμε, ήλικίας έντεκα χρόνων) δίνεται ή Όδύσσεια του Όμήρου σε μετάφραση του Έφταλιώτη στη δημοτική. Λυπούμαστε ότι δέν μπορούμε να δώσουμε έδω δείγματα από τό τί θα ύποχρεωθή στην ήλικία των έντεκα χρόνων να μάθη τό έλληνόπουλο. Λυπούμαστε, γενικώτερα, γιατί στις στήλες τούτες πού προορίζονται για ένηλικους, έμποδίζομαστε, όπως θά έμποδίζοταν και κάθε άρθρογράφος όποιοδήποτε μη ύπόπτου φύλλου, από αίσθημα στοιχειώδους έντροπής να δημοσιώσωμε κάτι πού έδόθη ύποχρεωτικά στα παιδιά μας. Ό άναγνώστης του ύπομνήματος σοκάρεται διαθάζοντας ότι δίνεται ως μάθημα στα παιδιά του.

Και τώρα πώς θα καταπνίξουμε τις διαμαρτυρίες των γονέων ότι τα σχολικά βιβλία διαφθείρουν την παιδική φαντασία και οδηγούν στον χειρότερο ήθονισμό, που μπαίνει και σαν σκοπός πιά της ζωής;

Ίσως όμως μας πη κανείς ειδικά για την Όδύσεια πώς δεν πρέπει να ξεχνάμε τί είναι για το έθνος, τί είναι για τον πολιτισμό ή Όδύσεια του Όμηρου, που δίνεται σε μετάφραση στα άνηθα παιδιά μας. Δεν θα απαντήσω με δσα λέει ο Πλάτων για την επίδραση του Όμηρου στο ήθος των νέων για την αξία του της παιδαγωγική. Θα απαντήσω με όμως ότι η επίκληση του θείου Όμηρου έδω είναι μία πρόφαση. Το παιδί των έντεκα χρόνων διαθάζοντας τη μετάφραση αυτή, δεν διαθάζει Όμηρο. Γιατί Όμηρο διαθάζει μόνο όποιος ξέρει να τον διαθάσει. Και στα χεράκια των έντεκάχρονων παιδιών, ο Όμηρος όπως σερβίρεται, δεν είναι στη θέση του. Κι όπως έλεγε ο Νιρβάνας «κάθε πράγμα που δεν είναι στη θέση του είναι άκαθαρία». Το παιδί λοιπόν παίρνει στα χέρια του απλούστατα, ένα ρυπαρόγραφο, που αφαιρεί από τέ νεαρό άνογνωστη τη δυνατότητα να διαθάσει πράγματι τον θείο Όμηρο άργότερα...

Ανάλογες παρατηρήσεις, σε μικρότερο βαθμό, θα μπορούσε κανείς να κάνει και για άλλα «Νεοελληνικά», και για μερικά άκόμη πού, ως σύνολο, κάνουν καλή εντύπωση. Έτσι για ένα άπ' αυτά θα μπορούσε να έρωτηση κανείς: Διότι ο Κρυστάλλης, σε μία στιγμή υπερβολής επί τέλους, έγραψε κάπου για «μια και μίση» των πρώτων χριστιανών, πρέπει σώνει και καλά να το πάρουμε έμεις και να το δώσωμε πνευματική τροφή στα παιδιά μας; Ο Κρυστάλλης για παιδιά (μάάλιστα για ύποχρεωτική εκμάθηση) έγραψε ό,τι έγραψε;

Σ' ένα άλλο βιβλίο, καλό βιβλίο σαν σύνολο, θα έλεγε κανείς ότι, άφου ο συντάκτης ήθέλησε (και πολύ σωστά) να βάλη Βαλαωρίτη, θα μπορούσε ο Βαλαωρίτης στην συλλογή αυτή να αντιπροσωπευθή με κανένα άλλο ποιήμα του, πιδό κατάλληλο για τό σκοπό της συλλογής: «Σ' ένα κλαρί παράμερο, μακριά από κάθε μάτι, έγώ κι' έκείνη έστήσαμε τό υψικό κρεβάτι. Μιά νύχτα πού την έσφιγγα γλυκά με τά φτερά μου κι' ένοιωθα πού λαχτάριζε στη φλογερή άγκαλιά μου». Φαντάζεται ο καθένας τί επίδραση έχουν τέτοιιοι στίχοι στη φαντασία ενός παιδιού δώδεκα ετών!

ΤΑ ΞΕΝΑ ΔΙΔΑΚΤΙΚΑ ΒΙΒΛΙΑ

Και σκέπτεται κανείς: Μά, επί τέλους, μήπως οι συντάκτες τέτοιων βιβλίων ακολουθούν ύποδείγματα παρμένα από άλλα περισσότερο προωθημένα κράτη;

Βέβαια δεν μπορεί να γίνη λόγος για άπομίμηση των σχολικών βιβλίων, από κράτη στα όποια δινόταν θετική και συνεχής θρησκευτική διδασκαλία.

Άλλά ίσως τό Γαλλικό βιβλίο χρησίμευσε για ύπόδειγμα. Πράγματι, από τό 1905 κυρίως, στη Γαλλία είχαμε τον τύπο του άθρησκου κράτους, όπου άποκλείεται κάθε θρησκευτική διδασκαλία στα δημοσία σχολεία.

Παίρνουμε λοιπόν τά διάφορα «choix de lectures». Όπως είναι γνωστό, ή Γαλλική φιλολογία του 19ου αλλά και του 20ου αιώνα, είναι έργο διανοουμένων πού, κατά κανόνα, βρίσκονται σε έθρικές μάλλον σχέσεις με τη θρησκεία. Από τέτοιους συγγραφείς έμαζεύθηκε τό υλικό.

Και να λοιπόν, από τυχαία έπιλογή: Marcel Braunschweig, La littérature française contemporaine, et udée dans les textes. (Armand Colin). Η συλλογή προορίζεται για τις τάξεις première et philosophie, άπευθύνεται δηλαδή σε ώριμους μαθητάς. Η ήθοπλαστική σκοπιμότητα έδώ, εύλογα πιά, έχει δευτερεύουσα σπουδαιότητα. Το έργο παρουσιάζει στους μαθητάς κομμάτια από τη Γαλλική ποίηση. Νά ένας τίτλος: Les tendances de la poesie contemporaine. Και όμως δεν περιλαμβάνεται ούτε ένας στίχος πού να θιγη όπωσδήποτε την ήθική. Στο τμήμα του βιβλίου τό άφιερμένο στο μυθιστόρημα, περνάνε όλοι οι γνωστοί για τον ώμό «ρεαλισμό» τους μυθιστοριογράφοι, άκόμη κι' ό... Emile Zola. Και τί έχει διαλεχθή άπ' τά έργα του συγγραφέα της Νανάς; Μιά περιγραφή... θρησκευτικής λιτανείας στη Λούρη! Άφιερώνεται κατόπιν ιδιαίτερο μέρος για τους θρησκευτικούς συγγραφείς και ακολουθούν οι écrivains scientifiques, όπου έκπροσωπείται ή σύγχρονη Γαλλική έπιστήμη. Όυτε τό έλάχιστο πού να θιγη, έστω κι' από μακριά, θρησκευτικές πεποιθήσεις.

Σ' άλλο τόμο της ίδιας συλλογής, βρίσκονται οι μεγάλοι έκείνοι Γάλλοι διανοούμενοι πού, γνωστοί κυρίως ως έγκυκλοπαιδιστάι, είναι οι άρχηγές του όρθολογιστικού κινήματος. Και όμως, ή συλλογή διαλέγει άπ' τον Βολταίρο ένα κομμάτι με την έπιγραφή... Contre l'athéisme. Άνάλογη έπιλογή έγινε κι' από τους άλλους συγγραφείς, κι' άπ' αυτόν άκόμη τον Diderot.

Νά και άλλη συλλογή, σέ έκδοση του 1912, όταν δηλαδή ο «κρατικός αντιθηρσκευτικός «λαϊκισμός» ήταν στον πιο φανατικό άναθρασμό και έγραφαν συγγραφείς πασίγνωστοι τόσο για τὰ αντιχριστιανικά όσο και για τὰ σεξουαλικά ρεαλιστικά έργια τους: Albert Cahen, Maurice Choisis, Enseignement secondaire. Καί εδώ λοιπόν έχουμε τόν Βολταίρο, που αντιπροσωπεύεται (σ. 314)... με μιά προσευχή πρὸς τὸ ὑπέρτατο "Ὀν. Ἀπὸ τὸν Diderot διαλέγεται ἕνα διήγημα, σχετικό με ἀρραβώνισμα κόρης στὸ χωριό, πού θάπρεπε νὰ τὸ διαβάσουν ἐκεῖνοι πού ὑποχρῶσαν τὰ παιδιά μας νὰ μάθουν τὸ «Ρουμολίκι». Παρόμοια ἐκλογή ἔγινε καί ἀπ' τὸ ἔργο ἄλλων συγγραφέων. Καί ἐννοεῖται ὅτι στὴ συλλογὴ ἀντιπροσωπεύονται καί καθαρά θρησκευτικοὶ συγγραφεῖς ὅπως ὁ Lacordaire.

Νά και ἄλλη συλλογὴ: Léo Claretie, Lectures Françaises. Διαιρεῖται σὲ διάφορα τμήματα, ἀπ' τὰ ὁποῖα τὸ πρῶτο ἀναφέρεται στὴ φύση. Τί εὐκαίρια γιὰ φηνοὺς ψευτοδαρβινισμοὺς. Καί ὅμως! Δεκαεννέα περὶ φύσεως ἀναγνώσματα ἀπὸ πασίγνωστους Γάλλους συγγραφεῖς, χωρὶς τίποτα, μὰ τίποτα, πού νὰ θίγῃ τὴν πίστη καί τὴν εὐλάβεια πρὸς τὸ Θεό, ἂν δὲν ὀδηγῇ ἔμμεσα σ' αὐτήν.

Στὸ τμήμα πού ἀναφέρεται γύρω ἀπ' τὸν ἄνθρωπο καί πού ἔχει γραφτῆ ἀπὸ Γάλλους λογίους, συναντοῦμε ὄχι καμμιά εὐκολὴ ψευτολαϊκεύση περὶ Neanderthal, ἀλλά, καί μάλιστα ἀμέσως ἀπὸ τὴν ἀρχή, δυὸ κομμάτια ἀπ' τὸν Victor Hugo περὶ... συνειδήσεως. Ὡστε καί αὐτὴ ἀκόμη ἡ ἀθρησκὴ Γαλλικὴ παιδεία, ἐπιμένει νὰ διδάσκει τοὺς μαθητὰς ὅτι ὁ ἄνθρωπος ἔχει καί συνείδηση, καί μάλιστα ὄχι μὲ τὴν ἐννοία πού ζητεῖ νὰ δώσῃ στὴ λέξη ἡ ὑλιστικὴ ψυχολογία.

Ἀκολουθοῦν σελίδες τοῦ Chateaubriand ἀπ' τὸ ἔργο Le Génie du Christianisme (μάλιστα!). Καί ἀπὸ τὸν Honoré de Balzac, τὸν τόσο ἀγαπητὸ σ' ἀθηναϊκὰ σαλόνια, ἕνα κομμάτι μετὸν τίτλο «La famille», μιά θαυμασιὰ εἰκόνα πού προσφέρει ἡ συλλογὴ στοὺς Γάλλους μαθητὰς.

Καί τὰ παραδείγματα ἀπὸ τέτοιες συλλογές γιὰ τὰ δημόσια σχολεῖα καί γιὰ μαθητὰς ὄριμους πιά στὴν ἡλικία, εἶναι ἀφθονα. Καί κάθε συλλογὴ ἐπιμένει ζητώντας νὰ τὴν χρησιμοποιήσωμε γιὰ παράδειγμα. Θὰ ἀναφέρουμε ἀκόμη καί τὴ συλλογὴ Ch. Charrier, Nos lectures, Cours Moven et Supéri ur, 1934, μετὰ τὸ «Ma mère» τοῦ Pierre Loti, ἕνα ὑπέροχο ὕμνο πρὸς τὴ μητρικὴ ἀγάπη καί τὶς γνωστότατες στὴν Ἑλλάδα τῶν Bauer, et St. Etienne καί τοῦ Vinet (Ἑλθετικῆ).

ΦΥΣΙΟΓΝΩΣΤΙΚΑ ΒΙΒΛΙΑ

Ἡ ἀνασκόπηση θὰ εἶναι κι' ἐδῶ ὅσο τὸ δυνατόν συντομώτερη καί θὰ περιορισθῇ στὰ οὐσιωδέστερα.

Στὴ βάση μερικῶν ἀπὸ τὰ βιβλία αὐτὰ ὑπάρχει μιά παρεξήγηση: Γράφτηκαν ὡς ἐγχειρίδια ὑλιστικῆς ἀνθρωπολογίας, ἐνῶ ἐπρόκειτο νὰ γραφοῦν ἐγχειρίδια στοιχειώδους ἐπιστημονικῆς ἀνθρωπολογίας. Ἐπρεπε νὰ περιέχουν ἀναμφισβήτητα ἐπιστημονικὰ δεδομένα, καί περιέχουν θεωρίες, πού οἱ συντάκτες τῶν βιβλίων ἔχουν βέβαια τὸ δικαίωμα νὰ ἀπαξώνονται, ἀλλὰ ὄχι καί νὰ τίς παρουσιάζουν στοὺς μαθητὰς σὰν ἀναμφισβήτητες ἐπιστημονικὲς ἀλήθειες. Ἀρκεῖ νὰ ποῦμε ὅτι τὰ περὶ ψυχῆς καί ψυχικῶν λειτουργιῶν εἶναι γραμμένα μετὰ βάση τῆ μονιστικῆς ὑλιστικῆς ἀντίληψης.

Μὰ ἡ μονομέρεια, ἡ προπαγανδιστικὴ, νομίζει κανεῖς, εἶναι καταφάνερη. Μετὰ πρωτοφανῆ ἀφέλεια ἀναπτύσσονται οἱ ἐξελικτικὲς δοξασίες στὴ μονιστικὴ τους ἐκδόση. Καί αὐτὰ χωρὶς καμμιά παρακίνηση γιὰ ἀμφιβολία, χωρὶς κανένα ὑπαινιγμό, ὅτι, τέλος πάντων ὑπάρχει κι' ἀντίθετη ἐπιστημονικὴ ἄποψη.

Δὲν εἶναι ἀνάγκη νὰ προσθέσωμε ὅτι κι' ἐδῶ οἱ συγγραφεῖς τῶν ἑλληνικῶν βιβλίων δὲν μωθήθηκαν κανένα ἔξνο πρῶτο. Θὰ ἀναφέρουμε καί πάλι ὅτι ἴσχυσε γιὰ τὴν ἀθρησκὴ Γαλλικὴ παιδεία παραπέμποντας στὰ σχολικά βιβλία: Frayssse, Cours abregé d' Histoire naturelle et d' Hygiene, καί A. Leignette, Cours élémentaire de Zoologie.

Τὰ βιβλία αὐτὰ καί ἄλλα τὰ ἄλλα παρόμοια ἀλλῶστε, δίνουν πράγματι ἐπιστημονικὲς γνώσεις. Γιὰ τὰ θεωρήματα πού ἐγγίζουν τὴ μεταφυσικὴ καί τὶς διαφορὲς ὑλιστικὲς θεωρίες, οὔτε λέξη δὲν βρίσκουν ν' ἀναφέρουν!

ΙΣΤΟΡΙΑ

Γιὰ τὰ ἱστορικὰ βιβλία ἀναρωτιόμαστε ἂν ἦταν ἀπαραίτητη ἱστορικὴ ἀνάγκη νὰ γραφοῦν στὰ βιβλία τῆς ἱστορίας καί κρίσεις πού θίγουν τὴ Χριστιανικὴ θρησκευτικὴ συνείδηση τῶν μαθητῶν, κι' οἱ ὁποῖες ἐξ ἄλλου δὲν εἶναι, παρὰ μόνο ὑποκειμενικὲς κρίσεις τῶν συντακτῶν τῶν σχολικῶν βιβλίων.

Στὸν μαθητὴ π.χ. ἐπιβάλλεται σ' ἕνα ἐγχειρίδιο, νὰ γνωρίζῃ ὅτι ὁ «Χριστιανισμὸς διεμορφώθη εἰς αὐστηρὸν δόγμα... Διὰ τοῦτο ἤδη ἀπὸ τοῦ Ε' μ. Χ. αἰῶνος δεσμεύεται ἡ ἐλευθερία τῆς σκέψεως καί παύει ἡ πρωτότυπος δημιουργία».

Γιὰ τὴν ἐλευθερία τῆς σκέψεως, καί

τόν πολιτισμό που τάχα έζημώθηκαν από τόν Χριστιανισμό, κάτι ξέρουν οι λαοί που ίσα-ίσα από τόν Χριστιανισμό πήραν τόν πολιτισμό κι' απ' αυτόν έμαθαν να σκέπτονται άντι να ζούνε μοναχά με τόν Ένοστικό. Κι' άκόμα θά έπρεπε να μην κρατήσωμε με τόση έπιμέλεια τόν παιδί σέ άγνοια γιά τόν γεγονός πώς ή πνευματική κατάπτωση μά κι' άκόμα ή δέσμευση στή σκέψη παρουσιάζεται στήν Ιστορία συνταιριασμένη άκριθώς με τήν κατάπτωση στή λαϊκή συνείδηση τών πνευματικόν άξιών και πρώτ' απ' όλα τής θρησκείας.

Γενικά βλέπομε σ' έγχειρίδια Ιστορίας τήν προσπάθεια να δοθούν στόν μαθητή μόνο οι άτομικές γνώμες του συντάκτη—πού όμως μιλά έξ όνόματος τής Έλληνικής πατρίδας—χωρίς να δοθής στό παιδί ούτε καν ιδέα, πώς υπάρχει και άλλη γνώμη στά έπίμαχα αυτά θέματα που άκόμα στασιάζονται και συζητούνται. Θά αναφέρωμε μονάχα μερικές φράσεις, που φαίνονται άθώες, που όμως άποτελούν καθαρούς ύπανιγμούς άκόμη και για τούς πιο άφελείς. Διαίρεση τής μεσαιωνικής κοινωνίας: «Είς τήν πρώτην κατηγορίαν άνήκον οι εύγενεις, οι όποιοι έμάχοντο και ό κληρός, ό όποιος προσήύχετο, εις τήν άλλην ό λαός ό όποιος είχε υποχρέωσιν να προμηθεύη χρήματα». Δέν υπάρχει βέβαια άσάφεια στόν ύπανιγμό.

Με μία μονοκοντυλιά οι συγγραφείς λύνουν τόν ζήτημα τής άπορρίψεως ύπό τών 'Ορθόδοξων, του 'Εύφους συνδυασμού' του Μιχαήλ Ε' του Παλαιολόγου γιά να λείψη τόν σχίσμα με τή δυτική Έκκλησία. Και προκειμένου γιά δόγματα στά όποια διαφωνούν ή Δυτική κι' ή 'Ορθόδοξη Έκκλησία μιλάει περί φατριαστικῶν μικρολογιῶν.

'Αλλά εκείνο που κάνει ιδιαίτερη εντύπωση είναι ό τρόπος με τόν όποιον διδάσκεται ή αρχαία Ιστορία σέ μαθητάς τής α' Γυμνασίου. Τί θέση έχει σέ τέτοιο σχολικό βιβλίο Ιστορίας, ή έκλαίκευση τών Δαρβινιστικῶν και νεοδαρβινιστικῶν θεωριῶν; 'Ολόκληρες σελίδες αναφέρονται στό κρανίον του Neanderthal, ή εικόνα του όποίου είναι ή πρώτη που συναντά στό βιβλίο του ό έντεκαετής μαθητής και στό κεφαλάκι του όποίου μαζεύονται όλες οι θεωρίες, γιά να μην ξέρη στό τέλος ποιά είν' ή αλήθεια. Και όμως ένα χρόνο πριν έκδοθής τόν βιβλίο αυτό, έφθαναν ανακαλύψεις κρανίων στό Steinhelm που παρουσιάζαν πλέον τύπο ανθρώπου (homo Steinhelmensis) πολύ πιο παλαιό απ' τήν έποχή του Neanderthal κι' όμως πολύ πιο κοντά πρὸς τόν σημερινό άνθρωπο. Τί θά γίνη λοιπόν τώρα με τόν Πτεή μαθητάκα, ό όποιος ίσως θά έσπευ-

δε με παιδική άφέλεια να βγάλή τόν συμπέρασμα ότι δέν υπάρχει Θεός Δημιουργός, αλλά μόνο τυφλή τύχη, με όλες τις σχετικές πρακτικές συνέπειες;

'Αλλά οι συντάκτες ενός τέτοιου έγχειρίδιου άσολογούνται και με τήν γένεση στόν άνθρωπο τής ιδέας... περί τής ύπαρξεως τής ψυχής. Και με τήν ίδια απλούστευση τών ζητημάτων, δίνεται μια έξήγηση στόν μαθητή. «Είς τόν θάνατον, τόν ζωντανόν, τόν θερμόν κινημένο σώμα παγώνει έξαφνικά (sic). Έτσι γεννᾶται ή πίστις ότι κάτι τόν όποιον έβιδη εις τόν σώμα ζώων έφυγεν... 'Απ' αυτά γεννᾶται ή πίστις ότι αι ψυχαί τών νεκρών δέν έσθυσαν άλλ' ότι ζούν...».

Και να σκεφθής κανείς ότι και στό άθρησκο Γαλλικό κράτος τά βιβλία τής αρχαίας Ιστορίας δέν άνέφεραν λέξη γιά πηθκαυθρώπους και σώματα που παγώνουν έξαφνικά, αλλά έμπαιναν άμέσως στήν πραγματική Ιστορία.

*

Πρωτοτυπία λοιπόν κινήθησαν οι συντάκτες τών σχολικῶν μας βιβλίων, που άναφέρθησαν παρα πάνω. Και πρωτοτυπία, κάθε άλλο παρά έπιστημονική. Δέν φαίνεται να είχαν ύπ' όψη τους ότι, τή στιγμή που έγραφαν διδακτικά βιβλία, ενεργούσαν όχι άτομικά, αλλά σαν εκπρόσωποι του Έθνους. Γιατί όταν γράφη κανείς σαν εκπρόσωπος του Έθνους του, πρέπει ν' ακολουθής τις κατευθύνσεις που ανταποκρίνονται στή συνείδηση τής ολότητας που εκπροσωπών.

'Αλλά έγινε πιά και παραέγινε καταφυγή στό επιχείρημα ότι εκείνοι που έπι κρίνουν τέτοια βιβλία είναι άνθρωποι καθυστερημένοι. Και πάνω σ' αυτό θά μάς έπιτραπή να κάνουμε μια παρατήρηση. 'Οτι ή ελλικρινεία και ή εϋθύτης δέν άποτελούν κάτι που έχει πιά παληώσει, αλλά τόν άπαραίτητο κανόνα, γιά μια πολιτισμένη συμπίωση ανθρώπων. Και τά πράγματα πρέπει να άντιμετωπίζονται όπως είναι. Βρισκόμαστε μπροστά σέ δυό άντίθετες κοσμοθεωρίες, τή Χριστιανική και τήν υλιστική. Μπρός σ' αυτή τήν άντίθεση, ποιά στάση φαντάστηκαν οι συντάκτες τών σχολικῶν βιβλίων ότι πρέπει να παρουσιάσουν στά παιδιά, στάση που να τήν προτιμά ή πατρίδα τους; Να άποκλείσωμε τήν εϋνοϊκή πρὸς τόν Χριστιανισμό, ως δῆθεν «πεπαλαιωμένη»; 'Εστω. Να τήρηση τόν βιβλίο οϋδετερότητα μπροστά στις δυό κοσμοθεωρίες, να μπουόν στό σχολικό βιβλίο ό Χριστιανισμός κι' ό υλισμός σέ ίση μοίρα; 'Ας είναι κι' αυτό. 'Αλλά δέν γίνεται καν κι' αυτό, γιατί τότε στά «Νεοελληνικά άναγνώσματα» θά υπήρχαν και σελίδες με έμπνευση Χριστιανική—και

υπάρχουν τόσες και τόσες, οι διαλεχτότερες της λογοτεχνίας μας—θά έδιδαν, άλλου να μάθη το παιδί και την αντίθετη πρὸς τὸν ὕλισμό πλευρά και θά άφηναν τὸ παιδί να δικάσει, αν τὸ θεωρούσαν αὐτὸ σωστὸ.

Δέν μπορούσε να γίνει αὐτό; Τότε μπορούσε να γίνει κάτι άλλο τουλάχιστον. Να μη θίγονται καθόλου ζητήματα στα ὁποία ὑπάρχει ἀμφισβήτηση ἀνάμεσα στις δυὸ ἀντίθετες κοσμοθεωρίες και ἡ ἐπιστήμη δέν ἔχει φθάσει σὲ θετικά συμπεράσματα. Είναι ὑπερβολικὴ αὐτὴ ἡ ἀξίωση; Είναι ἀξίωση καθυστερημένων ἀνθρώπων ἢ είναι ἀξίωση τῆς εὐλικρινείας και τῆς εὐθύτητος και τῆς ἐπιστημονικῆς πράγματι κατευθύνσεως τῆς σκέψεως;

“Όταν αὐτὸ μόνο είναι ἡ ἐπιθυμία τῶν Ἑλλήνων γονέων, ὅταν περιορίζονται να ζητήσουν αὐτὸ και μόνον, να μὴν είναι τὰ διδασκτικὰ βιβλία τῶν παιδιῶν τους πιὸ άθρησκα ἀπὸ τὰ διδασκτικὰ βιβλία ἑνὸς ἐπίσημα άθρησκου ἐκπαιδευτικοῦ συστήματος, τότε θά ἐπιτραπῆ στους γονεῖς αὐτοὺς να νομίζουν, ὅτι δέν μπορούν να κατηγορηθοῦν οὔτε ὡς φανατικοί, οὔτε ὡς ἀνίθεοι τῶν συγχρόνων παιδαγωγικῶν τάσεων, οὔτε ὡς άσυγχρόνιστοι....

Αὐτὰ λέει τὸ ὑπόμνημα στὴν ἐξαιρετικὰ διαφωτιστικὴ του ἔρευνα. Καί ἀξίζει τὸν κόπο να τὴν προσέξουν τὴν ἔρευνα αὐτὴ ὅσοι νοιάζονται γιὰ τὴν πνευματικὴ ζωὴ τοῦ τόπου μας. Καί πρέπει να προσέξουμε ὅλοι μας. Τὸ σχολικὸ βιβλίο πρέπει να βρῆ τὸν προορισμὸ του. Ἄλλὰ γιὰ να βρῆ τὸν προορισμὸ αὐτὸ πρέπει πρῶτα να βρῆ τὸ ἐνδιαφέρον ὄλων ἐκείνων ποὺ ποιοῦν γιὰ τὸ πνευματικὸ μέλλον ἑνὸς λαοῦ, ποὺ καιρὸς πιά να βρῆ τὸν δρόμο του! Ὁ δρόμος γιὰ τὴν ἀνόρθωση τοῦ λαοῦ μας περνάει ἀπὸ τὰ σχολεῖα μας κι ἀπὸ τὰ σχολικὰ μας βιβλία. Καί δέν θάπρεπε με κανένα λόγο να ξαναδώσουμε στα παιδιά μας βιβλία ὅπως αὐτὰ ποὺ ἀναφέραμε, βιβλία χωρὶς πνοή, μ' ἕνα σύνολο ἀρρωστημένο και παιδαγωγικὰ ἀκατάλληλο ὄλοτελα. “Όποιος ἔχει τὴν τιμὴ να γράφει (ἔστω και ἀθολογῶντας) σχολικὸ βιβλίο πρέπει να θυμᾶται πὼς είναι δημιουργός, πὼς με τὴν πένα του ἡ Πατρίδα δημιουργεῖ τὴν ἐλπίδα γιὰ τὴν αἰρία. Αὐτὸ τὸ εἶχαν ξεχάσει οἱ συντάκτες τῶν βιβλίων ποὺ εἶδαμε. Αὐτὸ δέν θά πρέπει να ξεχάσουν οἱ συντάκτες τοῦ αἰριανοῦ μας σχολικοῦ βιβλίου.

Π. ΔΑΛΜΑΣ

ΑΠΟ ΤΟΝ ΥΜΝΟ ΤΗΣ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑΣ

146	Ἄπό στόμα ὁποῦ φθάνει,
Παλληκάρια, ἄς μὴν πωθῆ,
Πὼς τὸ χέρι σας κτυπάει
Τοῦ ἀδελφοῦ τὴν κεφαλή.	149	Στὸ αἷμα αὐτό, ποὺ δέν πολεῖτε,
Γιὰ πατρίδα γιὰ θρησκεία
Σὰς ὀρκίζω, ἀγκαλιασθῆτε
Σὰν ἀδελφια γαρδικαία.
147	Μὴν ποθῆ ἔς τὸν στοχασμὸ τους
Τὰ ξένα ἔθνη ἀληθινὰ
Ἐάν μισοῦνται ἀνάμεσὸ τους,
Δέν τούς πρέπει: ἔλευθερία.	150	Πόσο λείπει στοχασθῆτε
Πόσο ἀκόμη να παρθῆ;
Πάντα ἡ νίκη, αν ἐνωθῆτε
Πάντα εὐαῆς θ' ἀκολουθῆ.
148	Τέτοια ἀφήστετε φροντίδα:
“Όλο τὸ αἷμα ὁποῦ χυθῆ
Γιὰ θρησκεία, και γιὰ πατρίδα
“Όμοιαν ἔχει τὴν τιμῆ.	155	Δέν ἀκοῦτε, ἑσείς εἰκόνας
Τοῦ Θεοῦ τέτοια φωνή;
Τώρα ἐπέβρασαν αἰῶνες
Και δέν ἐπαψε στιγμή.

Δ. ΣΟΛΩΜΟΣ

ΤΟ ΠΡΟΒΛΗΜΑ ΤΗΣ ΑΡΧΗΣ ΤΗΣ ΖΩΗΣ

Γ'.

Είς την σειράν τῶν προβλημάτων, εἰς τὰ ὅποια μᾶς ὠδήγησεν ἡ μελέτη τοῦ φαινομένου τῆς ζωῆς, ἀντιμετώπισαμεν εἰς τὸ προηγούμενον τεύχος τῶν «Ἀκτιῶν» τὸ πρόβλημα πού λέγεται «ζωϊκὴ δύναμις» εἰς τὴν βιολογίαν. Δὲν θέλομεν νὰ εἰπώμεν ὅτι διὰ τοῦ ὄρου «ζωϊκὴ δύναμις» ἐλύσαμεν τὸ ζήτημα. Τέτοια προβλήματα δὲν λύονται μὲ λόγια. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ὁμῶς εὐρισκόμεθα εἰς ἕνα ὁρόμον ἐρεύνης ὃ ὁποῖος ἐφάνη χρήσιμος εἰς τὴν ἐπιστήμην.

Κάθε ζῶον ἔχει ἴδιαν μορφήν καὶ ἴδιαν ἐσωτερικὴν κατασκευὴν. Ὑπὸ κανονικὰς συνθήκας μία τοιαύτη μορφή, μία τοιαύτη ὄψις, πραγματοποιεῖται κατόπιν σειράς ποικίλων ἐπεξεργασιῶν αὐξήσεως.

Γενικῶς ἡ ὅλη ἀνάπτυξις ἑνὸς ζῶντος ὀργανισμοῦ γίνεται ὡς ἔάν ἐγνώριζον, ὅχι μόνον ὃ ὀργανισμὸς, ἀλλὰ καὶ καθένα ἀπὸ τὰ μέρη του, ποία εἶνε ἡ τελικὴ μορφή εἰς τὴν ὅποιαν πρέπει νὰ φθάσῃ. Ὁ Noll ὠμίλει περὶ αἰσθήσεως τῆς μορφῆς. Ὁ Morgan ὠνόμαζε δύναμιν μορφοποιητικὴν (σχηματισμοῦ) τὴν ἑκφρασίν αὐτὴν τῆς ζωϊκῆς ἐνεργείας ἡ ὅποια ὀδηγεῖ εἰς τὸν ἐπιτυχῆ σχηματισμὸν τῆς μορφῆς καὶ εἰς τὴν ἐπίτευξιν τῆς ἀρμονικῆς ἐσωτερικῆς κατασκευῆς κάθε ὀργανισμοῦ. Τὰ ἀποτελέσματα τῆς δυνάμεως αὐτῆς τοῦ σχηματισμοῦ φαίνονται πολὺ σαφῶς, ὅταν παρατηρήσωμεν τὰ φαινόμενα τῆς ἀναπλάσεως τῶν ὀργάνων πού ἔλειψαν. Ἄν ἀποκόψωμεν τὴν οὐρὰν μίᾳς σαύρας, αὕτη ἐκφύει νέαν οὐρὰν, καὶ τὰ νέα κύτταρα πού τὴν ἐσχημάτισαν συμπεριφέρονται κατὰ τρόπον ὃ ὁποῖος νὰ μᾶς ἐμβάλῃ τὴν σκέψιν ὅτι ἐγνώριζον ποῖον σκοπὸν ἐπεδίωκον. Ὁ F. Alverdes, καθηγητῆς τῆς Ζωολογίας εἰς τὸ Πανεπιστήμιον τῆς Halle, γράφει σχετικῶς εἰς ἄρθρον του μὲ τίτλον «Kausalität, Finalität und Ganzheit», δημοσιευόμενον εἰς τὰ Acta Biotheoretica τοῦ 1937, ὅτι «ὑπάρχει αὐτονομία εἰς τὴν ζωὴν ἡ ὅποια ἔχει ἀντιθέσεις πρὸς τὰς φυσικοχημικὰς διεργασίας. Κάθε τύπος ζωῆς ἔχει τὴν τελεολογικὴν καὶ τὴν αἰτιολογικὴν του ὄψιν. Ἡ βιολογικὴ ἔρευνα πρέπει πρὸς τοῦτο νὰ ἀφιερωθῇ εἰς τὴν αἰτιολογίαν καὶ τὴν τελεολογίαν συγχρόνως καὶ ὄχι μόνον εἰς τὴν μίαν ἢ τὴν ἄλλην ἀποκλει-

στικῶς. Αἱ αἰτιολογικαὶ ὁμῶς καὶ τελεολογικαὶ ἐρμηνεῖαι δὲν πρέπει νὰ συγχέωνται».

Ὅλοι μᾶς θὰ ἔχωμεν ἀκούσει περὶ τῆς θαυμασίας δράσεως τῶν λευκοκυττῶν. Εἶναι τὰ κύτταρα τὰ ἀποτελοῦντα τὸ ἀμυντικὸν σύστημα τοῦ ὀργανισμοῦ καὶ τὰ ὅποια ἐκ τῶν πρώτων τρέχουν διὰ νὰ τὸν ἀπαλλάξουν ἀπὸ κάθε ξένον ἐπιδρομέα. Ὅ,τι κάμνουν τὰ κύτταρα αὐτά, δὲν φαίνεται ὡς μία ἐκδήλωσις σκοπιμότητος; Καὶ δὲν πρέπει νὰ κριθῇ μὲ τὸ ἴδιον μέτρον τὸ ὅποιον χρησιμοποιοῦμεν διὰ νὰ κρίνωμεν τὸσους τροπισμοὺς τοὺς ὁποῖους ἐκδηλώνουν καὶ ὀργανισμοὶ ὀλόκληροι, αὐτοτελεῖς, ὅπως π. χ. πολλὰ πρωτόζωα;

Αἱ τελευταῖαι αὐτὰ ἀπόψεις θὰ ἐφαίνοντο ὅτι δίδουν εὐλογον ἀφορμὴν διὰ τὰς κατηγορίας πού ἐκτοξεύονται συχνὰ ἐναντίον τῶν βιταλιστῶν, ὅτι δηλ. κάμνουν τελεολογικὴν χρῆσιν τῆς ζωϊκῆς δυνάμεως. Αἱ σχετικαὶ κατηγορίαι, εἶναι ἀληθῆς, δὲν ἦσαν πάντοτε ἀβάσιμοι, διότι μερικοὶ βιολόγοι ἔκαμαν πράγματι κατάχρησιν ἐξηγήσεων, ἀφοῦ εἶχον τὴν τάσιν νὰ ἀποδείξουν τὴν σκοπιμότητα καὶ τὸν ὠφελιμιστικὸν χαρακτήρα ὄσων ἠμποροῦσαν περισοτέρως βιολογικῶν δεδομένων.

Ἄνάγκη ὁμῶς νὰ κάμωμεν διάκρισιν τῶν γεγονότων. Ὅταν ἕνα κόκκον σίτου τὸν βάλωμεν νὰ βλαστήσῃ, θὰ δώσῃ τελικῶς στάχεις σίτου. Ἀπὸ ἕνα ὦν ὀρνιθος θὰ προέλθῃ ὀρνις, ἀπὸ ἕνα δὲ ὠάριον προδάτου θὰ γεννηθῇ πρόβατον. Ὅλα αὐτὰ γίνονται κατ' ἀνάγκην. Πράγματι κατεῖς δὲν θὰ δυνηθῇ ποτὲ ν' ἀποδείξῃ ὅτι ἐκεῖνο τὸ ὅποῖον γίνεται θὰ ἦτο δυνατόν νὰ μὴ γίνῃ, ἢ νὰ γίνῃ κάτι διαφορετικόν ἀπὸ ἐκεῖνο πού γίνεται, ἢ ὅτι θὰ ἦτο ἀντιθέτως δυνατόν νὰ γίνῃ ἐκεῖνο τὸ ὅποῖον δὲν γίνεται. Ἀπὸ τὸν σπόρον τοῦ σίτου, τὸ ὦν τῆς ὀρνιθος, τὸ ὠάριον τοῦ προβάτου εἶναι δυνατόν νὰ ἀναπτυχθοῦν ἀντιστοίχως μόνον φυτὸν σίτου, μόνον ὀρνις καὶ μόνον πρόβατον. Ἐντὸς τοῦ σπόρου, τοῦ ὦου, τοῦ ὠαρίου γίνεται χωρὶς νὰ τὸ ἀντιλαμβανόμεθα ὀρισμένη κλιμακωτὴ ἐξέλιξις, συμφώνως πρὸς ἕνα σταθερὸν ὑπόδειγμα ἀναπτύξεως. Ὅλα τὰ κύτταρα πού κατὰγονται καὶ εἰς τὰς τρεῖς αὐτὰς περιπτώσεις ἀπὸ ἕνα ἀρχικὸν κύτταρον, συμπεριφέρονται κατὰ τοιοῦτον τρόπον ὥστε

πάντοτε νὰ ἐπιτυγχάνεται ἕνας ὀρισμένος τελικός σκοπός, τόν ὅποιον δυνάμεθα καί ἡμεῖς νὰ προβλέψωμεν, ἐπειδή πλειστάκις ἔχοντες παρατηρήσει τόν τελικόν ἀποτέλεσμα τῆς ἀναπτύξεως τῶν φυτῶν τοῦ σίτου, τῆς ἐκκολάψεως τῶν ὠν τῆς θρηνίσου, καί τῆς ἐγκυμοσύνης τῶν προβάτων. Ἐκεῖνος πού θά προσέξη περισσότερο εἰς τὸ σημεῖον τοῦ κατελήξασαι παρά εἰς τὸ σημεῖον τῆς ἐκκινήσεως, μοιραίως θά θέτῃ τὴν ἀποψιν τῆς ἀναγκαιότητος εἰς τὴν θέσιν τῆς σκοπιμότητος, καί θεωρεῖ ἐπομένως ὅλα τὰ φαινόμενα τῆς ἐξελιξέως τοῦ ἀτόμου ὡς στάδια προόδου πρὸς τὸ ἐπιδιωκόμενον τελικόν ἀποτέλεσμα.

Τὸ χειρότερον ἀσφαλῶς εἶναι ὅταν ὁ φιναιλισμὸς γίνεται ὠφελιμισμὸς. Δημιουργεῖται τότε ἡ ἰδέα ὅτι χάρις εἰς τὴν τάσιν τῶν ὀργανισμῶν πρὸς τὸ ὠφέλιμον ἐπιτυγχάνεται ἡ τελειοποίησις τῆς ἐξωτερικῆς μορφῆς των, τῆς ἀνατομικῆς των κατασκευῆς καί τῶν φυσιολογικῶν λειτουργιῶν των! Ἀφοῦ ἀξιόλογοι φυσιοδίφαι ἐφθασαν εἰς τὸ σημεῖον νὰ θέλουν νὰ βλέπουν ἐπάνω εἰς τὸν ποικιλόχρῳμον ζωγραφικόν πίνακα πού παρουσιάζουν τὰ πτερά τῶν διαφόρων ψυχῶν καί εἰς τὸ ὠραῖον χρωματιστὸν πτέρωμα τῶν διαφόρων πτηνῶν, τὴν πραγματοποίησιν τῶν ἰδανικῶν τῆς ὠραιότητος πού ἔχουν τὰ ζῶα αὐτά!

Ὁ ὠφελιμισμὸς εἶναι ἡ χειρότερος εἰδος ἐκφρασις τοῦ βιταλισμοῦ, γράφει ὁ Colosi, διότι βασιζέται εἰς τὸ ὅτι ἐντὸς τῶν ζῶντων ὀργανισμῶν συναντῶμεν οὐχὶ σπανίως διαπλάσεις καί λειτουργίας τὰς ὁποίας θεωροῦμεν ὡς ὠφελίμους. Δὲν θά ἦτο ἕως θαυμαστότερον ἂν οἱ ὀργανισμοὶ παρουσιάζον διαπλάσεις καί λειτουργίας αἱ ὁποῖαι, ἐνῶ θά μᾶς ἐφαίνοντο ἐξαιρετικῶς δυσμεεῖς διὰ τὴν ὀμαλὴν ζωὴν των, ἐν τοσούτοις εἰς τὴν πραγματικότητά δὲν θά τοὺς ἠμποδίζον νὰ ζοῦν καί νὰ διαγωνίζονται φυσιολογικῶς;

Διὰ νὰ δυνηθῇ ἐν εἶδος νὰ διατηρηθῇ, εἶναι ἀπαραίτητον νὰ εἶναι ἱκανόν νὰ ζῆσῃ καί ἡ ὀργάνωσις του νὰ παρουσιάσῃ περισσότερο πλεονεκτήματα παρά μειονεκτήματα. Διὰ νὰ καταπολεμηθῇ ἡ ἰδέα τῆς τάσεως πρὸς ἕνα σκοπὸν ὠφελιμιστικὸν ἐγίναν μακροὶ κατάλογοι ὀργάνων, ἀνωφελῶν ἢ ἐπιβλαβῶν, οἱ ὅποιοι δεικνύουν ἂν μὴ τι ἄλλο, τὸ παράλογον τοῦ αἰτήματος «τάσις πρὸς τελειοποίησιν».

Ἡ ὑπεροχὴ τῶν ὠφελίμων χαρακτήρων εἰς τοὺς ὀργανισμοὺς δὲν εἶναι χρήσιμον ἐπιχειρήμα εἰς χεῖρας τῶν βιταλιστῶν, οὔτε ἡ ἀνασκευή του δύναται νὰ χρησιμεύσῃ ὡς ὅπλον ἀξίον λόγου διὰ νὰ κτυπήσῃ ἕνα ὄχι βιταλισμὸν.

Οἱ ζῶντες ὀργανισμοί—διὰ νὰ περιορισθῶμεν εἰς μίαν συγκεκριμένην περιπτώσιν—ἔχουν φυσικὰ μέσα ἀμύνης τοῦ ὄργα-

νισμοῦ των, καί δεικνύουν τάσιν πρὸς διατήρησιν ἢ ἀποκατάστασιν τῆς ἰσορροπίας των διὰ τῆς ἐξουδετερώσεως τῆς δράσεως τῶν καταστρεπτικῶν παραγόντων οἱ ὅποιοι κατάρθωσαν νὰ εἰσβάλουν ἐντὸς αὐτῶν.

Δὲν ἦτο δυνατόν νὰ συμβαίη ἄλλως. Διότι, ἀπὸ τὴν στιγμήν πού ἐνεφανίσθη τὸ πρῶτον ἡ ζωὴ, μέχρι σήμερον, κατάρθωσαν νὰ ζήσουν ἐκεῖνα μόνον τὰ εἶδη τὰ ὅποια ἦσαν προικισμένα με ἐξαιρετικὰς ἰδιότητάς πρὸς ἐξουδετέρωσιν τῶν πολλῶν ἢ ὀλίγων ἐπιβλαβῶν παραγόντων, καί κατὰ προτίμησιν τῶν ὀλιγότερων μὲν βιαιῶν, συχνότερων ὁμως, οἱ ὅποιοι προσεπάθουν νὰ διαταράξουν τὴν ὀργανικὴν των ἀρμονίαν.

Εἶναι π. χ. ἐξηκριθωμένον ὅτι ὀργανισμὸς προσβληθεὶς ἀπὸ σπορία τινὰ μικροβίων ἀμύνεται κατ' αὐτῶν, καταστρέφει ὅσον περισσότερα τοῦ εἶναι δυνατόν με φαγοκύττωσιν, χρησιμοποιῶν δι' αὐτὴν τὰς ἱκανότητας τῶν λευκῶν αἰμοσφαιρίων, καί ἐκκρίνει οὐσίας παρενοχλοῦσας τὴν εὐδοκίμησιν τοῦ σπορίου, τὸ ὅποιον κατάρθωσε νὰ εἰσβάλῃ ἐντὸς τοῦ ὀργανισμοῦ αὐτοῦ, ἢ οὐσίας ἐξουδετερούσας τὰς ὑπὸ τοῦ σπορίου παραγομένας τοξίνας. Θά θελήσωμεν λοιπὸν νὰ μὴ συμφωνήσωμεν με τὰ γεγονότα αὐτὰ καί νὰ ἀρνηθῶμεν τὴν ὑπαρξιν ἀντιδράσεων ἀμύνης, αἱ ὁποῖαι συχνὰ συνοδεύονται ἀπὸ καταφανῆ φαινόμενα κυτταρικῶν προτισμῶν, μόνον ἐπειδὴ—ὅπως παρετήρησεν ὁ Murri—ἡ εὐκολία ἐνός μολυνθέντος ὀργανισμοῦ τοῦ νὰ παράγῃ ἀντιδραστικὰς οὐσίας δὲν εἶναι οὕτε γενική, οὔτε ἀποτελεσματικὴ διὰ κάθε εἶδος προσβολῆς, οὔτε καί ἴση ἐκ μέρους παντός ὀργανισμοῦ πρὸς τὸ αὐτὸ εἶδος σπορίου; Τὸ νὰ ὑποστηρίζωμεν ὅτι μία οἰαδήποτε ἐλαχίστη ζῶσα ὑπαρξὶς πρέπει νὰ ἔχη ὅλα τὰ μέσα διὰ νὰ νικᾷ πάντοτε πᾶσαν δυνατὴν ἀντίξουν ἐπίδρασιν τοῦ ἐξωτερικοῦ κόσμου καί νὰ ἔχη ὅλα τὰ κατάλληλα ὄπλα πρὸς ἀπόκρουσιν παντός εἶδους προσβολῆς, νομίζω ὅτι εἶναι ὑπερβολικόν. Εἶναι ἀρκετὸν νὰ δύναται νὰ θέτῃ ταχέως ἐν ἐμποδίων ἐναντι τῶν συχνότερων ἐμφανιζομένων ἐπικινδύνων περιστάσεων καί ἰδιαίτερος τῶν βλαβερῶν ἐπιδράσεων αἱ ὁποῖαι δὲν περιλαμβάνονται εἰς τὴν τάσιν τῶν κανονικῶν καί συνήθων βιολογικῶν γεγονότων.

Εἶναι ἀληθές ὅτι δὲν εἶναι σπάνια ἀντιδράσεις τοῦ ὀργανισμοῦ μὴ εὐνοοῦσαι τὴν διατήρησιν τῆς ζωῆς. Ἀρκεῖ νὰ ἐνθυμηθῶμεν τὰ ἀναφυλακτικὰ συμπτώματα, πού παρουσιάζονται ὅταν μία ὀρισμένη οὐσία, εἰσρχομένη διὰ δευτέραν φοράν ἐντὸς τοῦ ὀργανισμοῦ, ἐπιδρᾷ ὡς σφοδρὸν δηλητήριον, ἐνῶ τὴν πρώτην φοράν, ὅτε ἀπλῶς τὸν εἶχε καταστήσει εὐαίσθητον, ὁ

ὄργανισμός δὲν εἶχε ἐμφανίσει κανὲν ἀνησυχητικὸν φαινόμενον. Εἶναι ὅμως ἀκόμη γνωστόν, ὅτι αἱ οὐσίαι αἱ προκαλοῦσαι τὰ ἀναφυλακτικὰ αὐτὰ συμπτώματα, δὲν εἶναι προικισμένοι μὲ κανονικὴν καὶ συνήθη διαπιδυτικότητα.

Τὸ νὰ δεχθῶμεν ὅτι ὑπὸ πᾶσαν ἀμυντικὴν ἀντίδρασιν τοῦ ὄργανισμοῦ κρύπτεται ἡ ἐκδηλώσις ζωϊκῆς τινος δυνάμεως θὰ ἦτο ἀσφαλῶς ὑπερβολή, θιότι ἐδῶ ἔχομεν φαινόμενα διαφέροντα ποιοτικῶς, καίτοι τείνουσιν πρὸς ἐξυπηρέτησιν τοῦ αὐτοῦ σκοποῦ. Ἐάν ὅμως μερικά ἐξ αὐτῶν θὰ ἠμποροῦσαν νὰ ἀναχθῶσι μὲ σχετικὴν εὐκολίαν εἰς τὰ φυσικὰ καὶ φυσικοχημικὰ φαινόμενα, δὲν θὰ ἦτο ἐξ ἄλλου δυνατόν—ἀρκεῖ νὰ σκεφθῶμεν τὴν δρᾶσιν τῶν λευκοκυττῶν—νὰ ἐννοήσωμεν χωρισμένα ἀπὸ τὴν ζῶσαν ὕλην καὶ ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὴν ζωϊκὴν δύναμιν.

Δικαίως ὅθεν ὁ καθηγητῆς Colosi διαμαρτύρεται διὰ τὴν προκατάληψιν καὶ τὴν τυφλὴν δογματικὴν προσκόλλησιν, ἐκείνων οἱ ὅποιοι δὲν θέλουσιν νὰ ἴδουν εἰς τοὺς ζῶντας ὄργανισμούς τίποτε ἄλλο ἐκτὸς τῶν νόμων τῆς νεκρᾶς ὕλης.

*

Ἄληθεύει ἐξ ἄλλου ὅπως εἶδομεν, καὶ τὸ ὅτι πολλοὶ βιταλισταὶ ἐδημιούργησαν ἴδια φιλοσοφικὰ συστήματα ἀπὸ τὰ ὅποια δὲν ἔλειπον αἱ ἀκρότητες. Εἰς τοιαύτας ἀκρότητας εἶναι εὐνόητον ὅτι δὲν πρέπει νὰ παραοῦρεται ὁ πραγματικὸς ἐρευνητῆς τοῦ φαινομένου τῆς ζωῆς.

Δὲν πρέπει ὅμως, ἐπιμένοντες εἰς μίαν πείσμονα ἀντίληψιν, νὰ λησμονῶμεν ὅτι εἰς τὰ φαινόμενα τῆς ζωῆς λαμβάνει μέρος μέγας ἀριθμὸς συντονιζομένων ἐνεργειῶν αἱ ὅποια ἐν μέρει τοῦλάχιστον εἶναι ἀδύνατον νὰ υποβληθῶσι εἰς ἀνάλυσιν ἢ εἰς καταμέτρησιν.

Ἄναγκασόμεθα δηλαδὴ ἐκ τῶν πραγμάτων νὰ δεχθῶμεν ὅτι ἔχομεν ἐνώπιόν μας πολυπλόκους συνιστώσας δυνάμεις, αἱ ὅποια εἶναι ταυτοχρόνως καὶ συνιστάμεναι ἄλλων ἁπλοστέρων δυνάμεων. Κάθε μίαν ἀπὸ τὰς δυνάμεις αὐτάς τὴν συναντῶμεν μεμονωμένην καὶ εἰς τὴν νεκρὰν φύσιν. Αἱ συνιστώσαι ὅμως αὐταὶ δυνάμεις—οἱ ἐπὶ μέρος δηλαδὴ παράγοντες τοῦ ἔχουν τελικὸν ἀποτέλεσμα νὰ πραγματοποιοῦν μὲ ζηλευτὴν σύμπραξιν τὰς χαρακτηριστικὰς καὶ ἀποκλειστικὰς τῆς ζωῆς ὕλης ἐκδηλώσεις—ὑπάρχουν καὶ ἐνεργοῦν κατὰ τοιοῦτον θαυμαστὸν τρόπον μόνον ἐντὸς τῶν ζῶντων ὄργανισμῶν.

Θὰ ἠμποροῦσαμεν νὰ ὀνομάσωμεν «ζωϊκὴν δύναμιν» τὸ σύνολον τῶν παραγόντων αὐτῶν, τὴν γενικὴν δηλ. συνισταμένην τῶν δυνάμεων αἱ ὅποια λαμβάνουν μέρος

εἰς τὰ φαινόμενα τῆς ζωῆς, ἐάν τὰς ἀθροίσωμεν συμφῶνως πρὸς τοὺς κανόνας τοῦ Ἄνυσματικοῦ Λογισμοῦ.

Αὐτὸ θὰ ἦτο δυνατόν νὰ γίνῃ ἄριστα παραδεκτὸν καὶ ἀπὸ τοὺς πλέον φανατικούς ὕλιστάς ἐκ τῶν ὄπαδῶν τοῦ θετικισμοῦ.

Ἀναλυτικώτερον θὰ ἠδύνατο νὰ λεχθῆ, ὅτι πρόκειται περὶ συνόλου πολυπληθῶν ἐπὶ μέρος δυνάμεων, τὰς ὁποίας ἐάν ἠθέλομεν νὰ προσθέσωμεν (νὰ συνθέσωμεν), συμφῶνως πρὸς τὰς ἀρχὰς τῆς συνθέσεως, τὰς διδασκομένης εἰς τὰ πρῶτα μαθήματα τῆς Φυσικῆς καὶ εἰς τὸ Γυμνάσιον ἀκόμη, θὰ εἶχαμε ὡς ἀθροισμα μίαν δύναμιν, τὴν ὁποίαν ὀνομάζομεν «γενικὴν συνισταμένην». Ἡ δύναμις αὕτη, εἰς τὴν γενικωτέραν περίπτωσιν, δίδει εἰς τὸ κέντρον βάρους τοῦ σώματος εἰς τυχόν σημείον τοῦ ὁποίου ἐφαρμόζεται, κίνησιν πρὸς μίαν ὀρισμένην φοράν καὶ περιστροφὴν περὶ ἄξονα διερχόμενον διὰ τοῦ κέντρον βάρους τοῦ σώματος τούτου.

Αἱ διαφοραὶ, αἱ ὁποιαὶ ὑπάρχουν μεταξύ τῶν τῶσον ἁπλῶν κινήσεων, τὰς ὁποίας προκαλεῖ μίαν γενικὴν συνισταμένην δυνάμεων καὶ τῶν ἀναριθμητῶν ὡς πρὸς τὴν ποικίλαν τρόπον ἐκδηλώσεως τῆς ζωϊκῆς δυνάμεως, εἶναι τῶσον προφανεῖς ὥστε μόνον εἰς ἐθελτοφυλῶν θὰ ἠδύνατο νὰ τὰς παραβλέψῃ.

Ἄλλα εἶναι ἐνδεχόμενον νὰ ὑπάρχη καὶ μίαν ἀντίρρησιν εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο. Δηλαδὴ ἴσως γεννηθῆ ἡ σκέψις ὅτι καὶ μὲ τὰς δυνάμεις αἱ ὁποιαὶ ὀφίστανται εἰς τὴν νεκρὰν ὕλην κατορθώνομεν νὰ ἔχωμεν διὰ ποικίλων μηχανολογικῶν συνδυασμῶν πολλοὺς τρόπους ἐκδηλώσεως τῶν καὶ ποικίλα θαυμαστά ἀποτελέσματα ἐκ τῆς δράσεως τῶν.

Δὲν πρέπει ὅμως νὰ λησμονηθῆ καὶ τὸ ὅτι, προκειμένου περὶ ζῶντος ὄργανισμοῦ ὁ μηχανισμὸς κατασκευάζεται μόνος του, ἐφ' ὅσον οὐδαμῶς ἐμφανίζεται ὁ κατασκευαστῆς του, καὶ ὅτι θέτει εἰς κίνησιν τὴν μηχανὴν του ὁ ἴδιος χωρὶς νὰ περιμένῃ ἕναν εἰδικὸν πρὸς τοῦτο μηχανικόν. Ὡς τοιοῦτον ἀκριβῶς ἀντιμετωπίζει τὸ πρόβλημα τῶν χρωμοσώμων καὶ ὁ v. Bertalanffy γράφει: «τὰ χρωμοσώμα δὲν βασιζόνται ἐπὶ στατικῶς μονίμου τινός» ἢ συνέχεια τῶν χρωμοσώμων δὲν εἶναι μονίμων τινῶν κατασκευασμάτων συνέσεις, ἀλλὰ εἰς τὴν ἐσχάτην ἀνάλυσιν ἢ διαίωσιν τῶν ὄρων τοῦ συστήματος μιᾶς κατευθυνόμενης Δυναμικῆς... «Ἡ συνέχεια τῶν χρωμοσώμων ἐντὸς τοῦ ἡσυχίου πυρῆνος δέον νὰ στηρίζεται ἐπὶ τῆς σταθερότητος δυναμικοῦ πεδίου, μὴ δυναμένου βεβαίως νὰ προσδιορισθῆ σημερον ἀκριβέστερον». Καὶ «τὰ χρωμοσώμα δὲν «ὑπάρχουν» «γίνονται» δὲν εἶναι

μόνιμοι σταθεραὶ κατασκευαί, ἀλλὰ ἡ ἐκφρασις ὀρισμέναν φάσεων τῆς ἐπαναλαμβανόμενης ρυθμικῶς δυναμικῆς ἐνὸς κατευθυνόμενου γίγνεσθαι» (1).

Ἄλλὰ καὶ ἂν δὲν συνέβαινε τοῦτο, ἐπροσέξαμεν ποτέ, ποῖον μυστήριον κρύπτεται κάτω ἀπὸ ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον με τὴν εὐκολίαν καὶ ἀφέλειαν ὀνομάζομεν «δύναμις»; Τὸ νομίζομεν πολὺ ἄπλουν; Ἐάν ἐσκεπτόμεθα ὅμως ὅτι ὄχι μόνον δὲν γνωρίζομεν τί πράγμα εἶναι αὐτὴ ἡ δύναμις, ὅπως ἄλλως τε δὲν γνωρίζομεν καὶ τί εἶναι ὅλη, ἀλλὰ καὶ ὅτι τὴν ἴδιαν τὴν δύναμιν δὲν τὴν εἶδομεν ποτέ καὶ μόνον ἀπὸ τὰ ἀποτελέσματά της τὴν γνωρίζομεν, τί θὰ ἐλέγομεν;

Στοιχεῖα λοιπὸν λογικὰ διὰ νὰ ἀρνηθῶμεν μίαν εἰδικὴν ζωικὴν ἐνέργειαν ὑπάρχουσαν κυρίως καὶ ἀποκλειστικῶς ἐντὸς τῶν ζῶντων ὀργανισμῶν καὶ ρυθμιζουσάν τὸν συντονισμόν τῶν διεργασιῶν αἱ ὁποῖαι συντελοῦνται διὰ τῆς συνεργασίας καὶ τῶν δυνάμεων τοῦ ἀνοργάνου κόσμου, δὲν ἔχομεν.

Πρέπει δὲ νὰ ὁμολογήσωμεν ὅτι οἱ βιολογισταὶ ἔχουν ἓνα ἐπὶ πλέον ἐπιχείρημα πρὸς ὑποστήριξιν τῆς θέσεώς των, καὶ θὰ τὸ ἔχουν, ἐφ' ὅσον δὲν θὰ εἴμεθα εἰς θέσιν νὰ εἴπωμεν εἰς ποίαν μορφήν ἐνεργείας ἀπὸ τὰς ἤδη μελετηθείσας ὑπὸ τῆς συγχρόνου φυσικῆς, καὶ ἡμποροῦσαν νὰ ἀναχθῶν αἱ ψυχικαὶ ἰδιότητες, αἱ ὁποῖαι εἶναι—μέχρις ἀποδείξεως τοῦ ἐναντίου—ἀποκλειστικὸν προνόμιον τοῦ ζῶντος ὀργανισμοῦ.

Ἀντιμετώπισθη καὶ ἡ ἰδέα ὅτι αἱ ψυχικαὶ ἰδιότητες εἶναι ἐκδηλώσεις μιᾶς μορφῆς ἐνεργείας παγκοσμίου, ἡ ὁποία ὅμως ἀπαιτεῖ τὴν ἀναγκαίαν καὶ ἀπαραίτητον συνθήκην τῆς ζωῆς ὅλης διὰ νὰ δυναθῇ νὰ ἐκδηλωθῇ. Ἡ ὑπόθεσις αὐτὴ θὰ εἶχεν ἓνα πλεονέκτημα: δὲν θὰ μᾶς ἠνάγκαζε νὰ βασανίζομεν τὸν νοῦν, διὰ νὰ δώσωμεν ἐξήγησιν εἰς τὴν ἀπροσδόκητον ἐμφάνισιν μιᾶς—μόλις πρὸ ὀλίγου ἀνυπάρκτου—ἐνεργείας, ἐμφανισθεῖσας ἀκριβῶς ὅταν ἤρχισαν νὰ σχηματίζονται τὰ πρῶτα ζῶντα μόρια. Θὰ ὁμοίωζε δηλ. ἡ ἐνέργεια αὐτὴ πρὸς μίαν ἄγνωστον δύναμιν πού θὰ ἐκαιροφυλάκτει τὴν κατάλληλον στιγμήν, διὰ νὰ ἐπέμβῃ καὶ νὰ δημιουργήσῃ τὸ θαυμασίον αὐτὸ στολίδι τῆς γῆς πού λέγεται «ζωή».

Τὰ συμπεράσματα αὐτὰ ἀπαλλάσσουν τὸν ἔρευνητήν, ὁ ὁποῖος θέλει νὰ βλέπῃ κατὰ βάθος τὴν πραγματικὴν ἀξίαν τῶν ἐπιστημονικῶν ἀποκτημάτων, ἀπὸ τὴν ἀφέλειαν νὰ πιστεύῃ, ὅτι ἡ ἐπιστῆμη ἔλυσε κά-

θε τι τὸ σχετικὸν πρὸς τὰ προβλήματα τῆς ζωῆς, τὰ ὁποῖα εἰς τὴν πραγματικότητά παραμένουν τελείως ἄγνωστα.

Πρὸ τῶν καθημερινῶν νέων θαυμασῶν κατακτήσεων τῆς ἐπιστήμης ὁ ἀμύητος στέκεται ἔξω τῶν ἐργαστηρίων καὶ παρατηρεῖ ἔκπληκτος. Ὁ μετρίως μορφώσεως ἀνθρώπος ἐνθουσιάζεται καὶ ἐπευφημῆ με διαθέσεις θρησκευτικῆς λατρείας διὰ τὸ ἀνθρώπινον δαιμόνιον, τὸ ὁποῖον ἀκτινοβολεῖ με φῶτα ὀλονέν καὶ ἐκτυφλωτικώτερα. Ὁ ἀνθρώπος ὅμως, ὅστις παρακολουθεῖ ἐκ τοῦ ἀνεγγυῆ τὴν βαθμιαίαν ἐξέλιξιν τῆς ἐπιστήμης, ὅταν δὲν ἔχῃ διαθέσιν πρὸς θεωρητικὰς πτήσεις καὶ προχειρολόγον φιλοσοφίαν, ὅσον περισσότερο κατορθώνει νὰ διεισδῇ μέσα εἰς τοὺς μαϊνάνδρους τῆς φύσεως, τόσο αἰσθάνεται τὸν ἑαυτὸν τοῦ ὀλονέν μικρότερον πρὸ τῶν ἀποκαλύψεων τῆς φύσεως, τὴν ὁποῖαν βλέπει νὰ περιβάλλεται ἀπὸ τὸ μεγαλύτερον μυστήριον. Ὁρθότατα ὁ Laurence λέγει, ὅτι: «Ὁ πραγματικὸς ἐπιστήμων ἐργάζεται μέσα εἰς ἓνα αἰσθητὸν θαυμασμοῦ. Εἶναι ἀτύχημα, ὅτι ὅταν ἐξέρχεται τοῦ ἐργαστηρίου του, ἀφίνει ὅπως τὸν θαυμασμόν μετὰ τῶν συσκευῶν του καὶ θέλει νὰ κἀνῃ τὸν δάσκαλον. Ἡ ἐπιστῆμη εἰς τὴν πραγματικὴν τῆς κατάστασιν τοῦ θαυμασμοῦ εἶναι τόσο θρησκευτικὴ, ὅσον καὶ κάθε θρησκεία» (2).

Ἡ σημερινὴ «κρίσις» τῆς ἐπιστήμης κάμνει μερικὸς νὰ φαντάζονται, ὅτι, ὅταν ὑπερπηδηθῇ ἡ κρίσις αὐτὴ, θὰ κατορθώσουν νὰ λάβουν ἀπὸ τὴν ἐπιστῆμην ἀπάντησιν δι' ὅλα τὰ μεγάλα προβλήματα, ὅπως εἶναι καὶ τὸ τῆς ἀρχῆς καὶ τῆς βαθυτέρας οὐσίας τῆς ζωῆς. Νομίζομεν δηλαδὴ ὅτι πάλιν ἀπὸ τὴν ἐπιστῆμην μόνην θὰ ὀδηγηθοῦν μέχρι τοῦ «ἐσχάτου λόγου», τὸν ὁποῖον ἠρνήθη αὐτὴ μέχρι σήμερον νὰ τοὺς ἀποκαλύψῃ.

Ἡ λέξις «κρίσις» ὑπενθυμίζει ὅσα καὶ ὁ Nigris, εἰς τὸ βιβλίον του «Κρίσις τῆς ἐπιστήμης» (3), λέγει διὰ κάποιο δόλωμα τὸ ὁποῖον μᾶς παρασῆυε καὶ «μᾶς κάμνει νὰ κινδυνεύωμεν νὰ χάσωμεν τὴν ἔνοιαν τῆς ἰσορροπίας κατὰ τὴν ἐκτίμησιν τῶν πραγμάτων, μᾶς κάμνει νὰ λησμονήσωμεν τὸ ὑπερφυσικὸν μέσα εἰς τοὺς συνδυασμοὺς τῶν αἰσθητῶν».

Ἡ διάκρισις ἀκολούθως τῶν ἐπιστημῶν εἰς κλάδους καὶ ὑποδιαίρεσις ἀναριθμητοῦς, εἰς τὰς ἐιδικότητας, ἂν καὶ εἶναι γόνιμος εἰς πρακτικὰ ἀποτελέσματα, εἶναι

(1) S. v. Bertalanffy. Das Gefüge des Lebens—1937—s. 48 f.

(2) Σ. Παπαδάκη ἐνθ' ἄνωτ. σελ. 28.

(3) L. Nigris Crisi nella scienza 1939, p. 3.

συνήθως καταστρεπτική διὰ τὴν σκέψιν, διότι περιορίζει ἀναποφύκτως τὴν ἐναργὴ καὶ ὀλοκληρωμένην δρᾶσιν τοῦ πνεύματος τοῦ μελετητοῦ, διὰ τῆς παρεμβολῆς πολλῶν ἐμποδίων εἰς τὴν πανοραματικὴν κατόπτευσιν τῆς πραγματικότητος. Ἡ ἀνυπομονή αὐτῆς ἐρεύνης κάμνει τὸν ἐρευνητὴν νὰ χάνεται μέσα εἰς τὸν δαιδαλὸν τῶν φαινομένων καὶ τῶν λεπτομερειῶν. Τὸν παρακολουθεῖ ἀκαταπαύτως, καὶ τὸσον ἔντονος, ὥστε τοῦ ἐμποδίζει τὰς πτήσεις τῶν μεγάλων συνθέσεων. Μικρὰ κογχύλια, ἐπειδὴ συνελέγησαν μὲ κόπον ἀπὸ τὸν ὄκεανόν τῆς, ἐκτός τῶν ὀρίων τῆς συνήθους δι' ἡμᾶς τοῦς ἄλλους, φύσεως, προκαλοῦν εἰς τὸν ἐπιστήμονα τὸν ἐνθουσιασμόν τῆς κατακτήσεως. Ὑπὸ τὸ κράτος τοῦ ἐνθουσιασμοῦ αὐτοῦ λησμονεῖ τοὺς παλμούς τῆς καρδίας ἀναριθμητῶν ζώωντων οργανισμῶν οἱ ὅποιοι εἰς μίαν θαυμασίαν συμφωνίαν, σφύζον ἀπὸ ζωῆν γύρω του. Οὕτως ἐμποδίζεται ἡ ἀνοδος ἀπὸ τὸ πολὺπλοκον πρὸς τὸ "Ἐν, τὸ ὁποῖον εἶναι ἡ πηγὴ ὄλων αὐτῶν. Ἐκτός τούτου, ἡ βιομηχανοποίησις τῆς ἐπιστημονικῆς ἐρεύνης, χωρὶς ἀνάλογον φιλοσοφικὴν προπαρασκευήν, κάμνει ἀδύνατον τὴν πραγματοποίησιν τοῦ habitus philosophicus. Διὰ τοῦτο, δὲν εἶναι σπάνιον νὰ εὐρίσκωμεν ἐπιστήμονας οἱ ὅποιοι νὰ ἀγνοοῦν στοιχειώδεις ἐννοίας τοῦ κόσμου καὶ τῆς ζωῆς. Ἡ ἐπιστήμη μόνη βεβαίως δὲν ἀρκεῖ. Ἐάν δὲν τὴν ὀλοκληρῶνῃ ἡ πραγματικὴ φιλοσοφία καὶ ὁ σεβασμὸς ἐναντὶ τῶν μεγάλων καὶ βασικῶν προβλημάτων, καταντᾷ εἰς μίαν στιγμιαίαν ἀναλαμπὴν ἢ ὅποια τὸ μόνον τὸ ὁποῖον κατορθώνει εἶναι τὸ νὰ αὐξάνῃ τὴν ἀπορίαν ἐνώπιον τῶν αἰνιγμάτων τοῦ κόσμου. Ἐν τούτοις «οἱ φυσικοὶ μας δὲν εἶναι πλέον ἀρκετὰ συνετοὶ εἰς τὰ τελικὰ συμπεράσματα τὰ ὅποια ἐξάγουν τὸσον ταχέως ἀπὸ γνώσεις καταφανῶς ἀνεπαρκεῖς». (Léman, Scientia 1937).

Περίεργον! Λέγομεν ὅτι ζῶμεν εἰς τὸν αἰῶνα τῶν φῶτων, καὶ ὅμως, ἡ ἐπιστήμη μόλις κατορθώνει νὰ προχωρῇ ψηλαφητὰ μέσα εἰς ἕνα ἡμίφωσ. Ὁ ρυθμὸς τῶν ἀνακαλύψεων ἐπεταχύνθη ὅσον οὐδέποτε ἄλλοτε, καὶ μολατᾷ τὰ αἰνίγματα τῆς φύσεως πολλαπλασιάζονται μὲ ρυθμὸν γεωμετρικῆς τῶρα προόδου. Ὑπῆρξαν ἄνθρωποι οἱ ὅποιοι ἠθέλησαν νὰ ἀποδιώξουν τὴν πίστιν καὶ νὰ καθίσουν εἰς τὸν θρόνον τῆς τῆς ἐπιστήμης. Ἀλλὰ σήμερον καὶ αὐτὴ ἡ φύσις, καταφανῶς πλέον, τοὺς ἐμπαίζει διὰ τὴν ἀφέλειαν τῶν κατὰ τρόπον μάλιστα

ἀπροσδοκῆτως σκληρόν, ὅταν ἀφίνη νὰ διαγράφεται ὁλονὲν σαφέστερον ἢ ἀνάγκη τῆς παραδοχῆς τοῦ ὑπερφυσικοῦ στοιχείου, ἢ ὅταν διδῆ ἀφορμὰς πρὸς γέννησιν ἀντινομιῶν αἱ ὅποια προκαλοῦν σύγχυσιν καὶ εἰς αὐτὸ τὸ βασιλεῖον τῆς ἐπιστήμης. Θὰ ἔπρεπε νὰ σημειωθῇ, τέλος καὶ τὸ κατάντημα τῶν ἐπιστημονικῶν κατακτήσεων, αἱ ὅποια δὲν ἠκολουθήθησαν ἀπὸ ἀνάλογον πνευματικὴν πρόδον, καὶ διὰ τοῦτο συνεργοῦν καὶ αὐταὶ εἰς μίαν τρομερὰν ἀνθρωποκτόνον αἱματοχυσίαν, ὅμοιον τῆς ὁποίας οὐδέποτε μέχρι σήμερον εἶχεν ἴδει τὸ πρόσωπον τῆς γῆς.

Ἄλλοιμονον ὅμως ὅταν ἀρχίζουσι αἱ ἐκλαϊκεύσεις τῆς ἐπιστήμης καὶ διὰ καθ' ὃν τρόπον ἔγιναν εἰς τὸν τόπον μας! Τότε διδάσκεται ὁ λαὸς ὅτι ἡ ζωὴ δὲν εἶναι δῆθεν τίποτε ἄλλο, παρὰ νεκρὰ ὕλη εὐρισκόμενη εἰς ἰδιαίτουσάν τινα ἀέναον κίνησιν, καὶ καλεῖται νὰ ἐξαγάγῃ ἐκ τῆς ταυτότητος ταύτης τὰς συνυπερίας τῆς εἰς τὸν ψυχικόν του κόσμον.

Ἐν τούτοις ἡ Βιολογία, ἡ σύγχρονος Βιολογία, παρ' ὅλας τὰς προόδους τὰς ὁποίας ἐπετέλεσε, πρὲς νὰ τὸ ὀμολογήσωμεν ὅσον καὶ ἂν δυσκολευώμεθα—δὲν ἔχει τίποτε νὰ προσθήσῃ σήμερον, μετὰ παρέλευσιν ὀγδοήκοντα περίπου ἐτῶν, εἰς ἐκεῖνον ποῦ ἔγραψε τὸ 1860 ὁ Pasteur: «Εἰς τὴν θέσιν ποῦ εὐρίσκεται σήμερον ἡ ἐπιστήμη, ἡ θεωρία τῆς αὐτομάτου γενέσεως, τὸ θεμέλιον δηλαδὴ τῆς μηχανοκρατίας, εἶναι μία μεγάλη χίμαιρα» (*).

Ἀλλὰ καὶ κάτι ἄλλο ἀκόμη. Αὐτὴ ἡ Βιολογία μᾶς δεικνύει ὅτι ἡ ζωὴ εἰς τὴν βασικὴν τῆς ὑπόστασιν ἔχει «κάτι τὸ ἰδικόν» τῆς, καὶ τὸ ὁποῖον τὴν παρουσιάζει τελείως διαφορετικὴν ἀπὸ τὴν νεκρὰν ὕλην τῆς Φυσικῆς καὶ τῆς Χημείας. Ὅτι ἔχει μίαν ἀνωτέραν πνοὴν καὶ ἐπὶ πλέον—ἂν θέλετε—ἕνα σκοπόν. Ὁ ἀληθινὸς ἐπιστήμων, ὁ βιολόγος, ὁ ὁποῖος δὲν θαμβῶνεται καὶ δὲν χάνεται μέσα εἰς τὰς ἀμοιβάδας, τὸ πρῶτόπλασμα καὶ τὰς μεμβράνας, ἀλλ' ἐξετάζει ἐν τῷ συνόλῳ του τὸ φαινόμενον «ζωή», στέκεται μὲ σεβασμὸν ἐμπρὸς εἰς τὸ μυστήριόν τῆς. Ἀναγνωρίζει τὸ μυστήριον τοῦτο καὶ ὡς τοιοῦτον τὸ παραδέχεται καὶ τὸ παραδίδει εἰς τὸν πνευματικὸν ἄνθρωπον, διὰ νὰ δώσῃ νόημα καὶ περιεχόμενον εἰς τὴν φυσικὴν ζωὴν.

I. OI.

(*) J. Magrou, La vie du Sol, Paris 1929 p. 114.

τὸ θέλημα τῆς ζωῆς

ΡΑΒΝΙΑ

Πῶς νὰ προφτάσῃ τὸ χέρι ἀδύνατου ἀνθρώπου μιά περιγραφή γιὰ τὴν ἐλευθερωμένη Ἀθήνα, τὸ φτέρωμα αὐτὸ τῆς ταλανισμένης ἐλληνικῆς καρδιάς;

Εἶναι τραγοῦδι, δάκρυ, ἰαχή, χειρῶν ἀνάταση, γονάτισμα, δοξολογία, πλατάγισμα φτερῶν στὸ φύσημα τῆς λευτεριάς (ἐλεύθερες οἱ γαλανόλευκες στοὺς δρόμους καὶ στὰ κτίρια) μέθη μέσα σὲ φῶς ἐλεύθερο καὶ σὲ γαλάζιο ἐλληνικοῦ οὐρανοῦ.

Τὴ ζήσαμε ἐτούτη τὴ σκηνή; Εἶναι ἀλήθεια;

Ἔνα πελώριο μάτι ἔχει γίνει ἡ Ἀθήνα ὀλόκληρη, ἀπὸ τὸν Ὑμηττὸ ὡς τὸν Αἰγάλεω καὶ ἀπὸ τὰ Φάληρα ὡς τὴν Πάρνηθα. Νὰ ἰδῆ τὸ θαῦμα:

Ἐκεῖ στὴν ἀνατολικὴ πλευρὰ τῆς Ἀκροπόλεως!

Στὸν ἰσότο...

Τὸ Σύμβολο...

Στέκει ἀκόμα... Τὸ σύμβολο ποῦ ἡ ἱστορία θὰ ὀνοματίσῃ σύμβολο καταστροφῆς.

Ἀλλὰ ἡ ὥρα του ἔφτασε. Ἐννέα καὶ τριάντα... Δέκα παρὰ εἴκοσι... Παρὰ τέταρτο...

—Ζήτηω!...

Τὸ ἔμβλημα τῆς δουλείας κλονίζεται. Ἐπειτα ἀρχίζει νὰ κατεβαίνει σιγά-σιγά.

—Ζήτηω!...

Καὶ ἀπὸ τὸν Ὑμηττὸ ὡς τὸν Αἰγάλεω καὶ ἀπὸ τὰ Φάληρα ὡς τὴν Πάρνηθα, κάτω ἀπὸ τὸ φῶς τοῦ πῶλο λαμπροῦ ἡλίου ποῦ εἶδαμε ποτέ, ἕνας ἀνασασμός, ὅσοι βλέπουν κι' ὅσοι δὲν βλέπουν.

—Ζήτηω!

Ἡ περιφρονημένη ἀνασαίνει: ἡ Ἑλληνικὴ σημαία μένει γιὰ πρώτη φορὰ ἀμίαντη καὶ μόνη. Τριάμισυ χρόνια τὰ δάκρυα καὶ τὸ αἶμα ρούφαγε τοῦ λαοῦ τῆς, λαοῦ δολοφονημένου, ληστεμένου, σφαγιασμένου. Καὶ ἀπαίσια ὑποκρισία τὴν διατηροῦσε ἐκεῖ, πλῆρῃ στὴν ἄλλη, σκιάδα μέσα στὸ σπῆτι τῆς—τὸν Παρθενῶνα.

Ἐκεῖ ποῦ κυμάτιζε ἡ ἄλλη, τὸ κοντάρι μένει τώρα γυμνὸ. Ἀδιάντροπη κι' ἀσύστολη μεγαλαυχία τὸ ἔσπασε πελώριο στὴ θέση ἐκείνη. Ὡρα ὀργῆς εἶναι τώρα. Κι'

αὐτὸ λυγίζει, τραντάζεται, γέρνει, ἔσπασε. Ὁ λαὸς τὸ γκρεμίζει. Καὶ μένει ἐκεῖ τσακισμένο, γιὰ νὰ μαρτυρῇ τὴν Θεοῦ Δίκη.

Τραθηχτήκαμε ἀπ' τὸ μπαλκόνι, μέσα. Νὰ κάτσουμε λίγο—τὰ πόδια μας εἶναι κομμένα ἀπ' τὴ συγκίνηση—ν' ἀναλογιστοῦμε... Τί νὰ θυμηθῆ κανεῖς πρῶτο;

—Κλαίτε;

—Καὶ σεῖς;

—Ἐγώ; Ὡ, νὰ ξέρατε τί ἀναμνήσεις ξυπνᾷ ἡ μακάρια αὐτὴ ὥρα... Μιά ἀπάντηση, ὕστερα ἀπὸ τριάμισυ χρόνια... Πόσες στιγμὲς ἡ πίστη πῆγαινε νὰ λυγίσῃ. Ἡ ἦττα τῶν νικητῶν... ἡ ὁποδούλωση, τὸ ρήμαγμα τῆς πείνας, ὀμνήρια, σφαγές.... Πόσο εἶναι ἀλήθεια ὁμως ὅτι ὁ Θεὸς κυθερνᾷ!..

Καὶ ἐκεῖ στὸ ἠλιοφώτιστο δωμάτιο—ἀπὸ τὸ μπαλκόνι φαίνεται ὁ κυματισμὸς τῆς σημαίας—ἐνῶ προσφέρονται γλυκά, τοὺς διηγῆθηκε ἕνα μικρὸ δράμα ποῦ σήμερα ζοῦσε τὴ λύση του.

*

—Μᾶς ξέχασε ὁ Θεός, κύριε λοχαγέ!

Μέσα ἀπὸ τ' ἀνάριο σύννεφο τῆς πάχνης ποῦ γλυστῶρ ἀδύρουθο ἀπὸ τὴν ἀφαντὴ κορφή τοῦ λόφου ἐπάνω στὶς ἄγριες πέτρες, ἔρχεται σάν σκιά ἕνας καθυστερημένους στρατιώτης. Αὐτὸς περνώντας μίλησε τὰ παραπάνω λόγια στὸ λοχαγὸ ποῦ στέκει, καθάλλα στὸ δυνατὸ ψαρί του ἄλλο. Ἀκίνητοι εἶναι—καθαλλάρης κι' ἄλλο—σάν νὰ ἔχη ριζώσει τὸ σύμπλεγμά τους ἐκεῖ μέσα στὸς ἄγριους βράχους τοῦ Μπόζ-Ντάγ, ἀντίκρου στὴ βουλγαρικὴ μεθόριο, σὲ μιά ροχοῦλα ποῦ ἀλλοιῶς θὰ ἔμενε ὀλότρελα ἀγνώστη; στὴ Ράβνια.

Μακρὰ στὴ μεθόριο θὰ κατέληγε κι' ἡ ματιά τοῦ λοχαγοῦ, ἀν' ὁ ἥλιος ποῦ ἀργοῦσε ἀκόμη νὰ βγῆ, θὰ εἶχε τὴ δύναμη νὰ διαλύσῃ τὴ βαρεῖα μακεδονικὴ ομίχλη. Ἐκεῖ εἶχαν χυπιῶσει οἱ Γερμανοί. Καὶ ἐκύτταζε ὁ ἀξιοματικὸς κι' ἄς μὴν ἔβλεπε, μαρμαρωμένος, ἀκίνητος πάνω εἰς τὴ σέλλα, μὲ τὰ «μαροῦπια» ἐμπρὸς καὶ τὸ «εἰσακί» πίσω, ἐπάνω στὰ εὐρωστὰ πλευρὰ τοῦ εὐγενικοῦ ζώου, γεμάτα μὲ τὴν βιαστικὴ ἀποσκευὴ τῆς πῶλο τραγικῆς πορείας.

Ἦταν βυθισμένος σὲ ἀφατη ὄδυν. Ἡ ψυχὴ του σφάδαζε. Κι' ἐναγώνια ἀπορία τὸν ἔπινε.

—Γιατί; Γιατί, Θεέ μου;

Γιὰ νὰ περιμαζέψῃ τίς σκέψεις του εἶχε τραθηχτῆ ἐκεῖ καὶ βοήθεια στοργικὴ τοῦ ἔδωσε τὸ ἔλαφρὸ φύσημα τοῦ βουνοῦ, σκεπάζοντάς του μὲ τοὺς ἀέρινους ἄγκους τῆς ομίχλης. Δὲν φαίνονται πιά παρὰ λίγα μέτρα πράσινης ὕγρας γῆς, μπροστὰ στὰ πόδια τοῦ ἀλόγου του.

Πιο πίσω οι άντρες του τέλειωναν τις τελευταίες προετοιμασίες για την βιαστική αναχώρηση. Πώς πονούσε... Έκει στον ίδιο τόπο—ο ήλιος τότε πετούσε ένα συντριβάνι από έκπαγλο φως, κρυμμένος ακόμη πίσω απ' την κρυσταλλωμένη κορφή του βουνού—ένα μήνα πριν, με πύση χαρά ξεφόρτωναν τὰ κτήνη κι' έστηναν οι άντρες του τ' αντίσκηνα και κροτάλιζαν οι αρβύλες και οι όπλές, όπως και τώρα, πάνω στις πέτρες. Μά τότε ήταν γελαστοί όλοι, όπως και τὸ τοπίο.. Τὸ τοπίο πὸυ έδειχνε, εκεί, ὁ αρχηγός του σέρνοντας στον άέρα, ένα γύρω, τὸ τενωμένο του χέρι όταν του έδινε την έντολη:

—Θά μείνετε έδῶ μέχρις εσχάτων... Καταλαβαίνετε; τὸν είχε ρωτήσει και τὸν κυττούσε.

Ναι, είχε καταλάβει καλά ὁ νεαρός λοχαγός. Γι' αυτό πονάει τώρα τόσο βαθεία, σαν αναλογίζεται τὰ γεγονότα τῶν τελευταίων τριῶν ημερῶν.

Μία προαίσθηση, τὸ Σάββατο τὸ βράδυ, νά βιαστή περίσσοι. Και, πριν φέξη ἡ Κυριακή, ἦσαν πανέτοιμοι. Σὲ λίγο ακούστηκε γιά πρώτη φορά ὁ γδοῦπος τῶν πυροβόλων στό γειτονικό ὄχυρό. Έκει στή διάβαση τοῦ λίσσε δέχτηκαν πρώτοι τὴν επίθεση. Οἱ ὕπουλες συγκεντρώσεις στό έδαφος τῶν βορεινῶν γειτόνων, πὸυ παρατηρούσε με τίς διόπτρες ὄλη ἡ γραμμή, είχαν έκδηλωθῆ. Ἡ ὠρα είχε φτάσει.

Διέταξε τότε προσκλητήριο και μέσα σὲ δευτερόλεπτα είχαν μαζεῦθῆ οἱ άντρες του. Κρατούσαν τὴν ανάπνοή τους, ακίνητες σκιές στό πρώτο ἀντιφέγγισμα τῆς αὔγης. Τους ἀγκάλιασε ἡ ματιά του. Τους μίλησε. Και στή φωνή του ξεχειλίσε ὁ παλμός πὸυ τὸν δονούσε:

—Παιδιά, ἡ ὠρα ἔφτασε! Ἀπὸ μᾶς ἔδῶ περιμένει ἡ πατρίδα, οἱ γυναίκες, οἱ γέροι, τὰ παιδιά μας, νά κρατήσουμε ἀκλόνητοι, πιστοὶ μέχρι τὸ τέλος, με μίαν ἀπόφαση: Νίκη ἢ θάνατος! Ὁ ἔχθρός είναι δυνατός, βαρεία ὀπλισμένος. Μά τὴν ψυχὴ μας δέν μπορεί με ὄπλα νά τὴν νικήση, σαν τὸ θελήσουμε ὄλοι ἔμεεις, και τὸ θελήση κι' ὁ Θεός!..

Εἶχε φθάσει σὲ ἱερὴ ἔξαρση. Οἱ γδοῦποι τῶν πυροβόλων τῆς γραμμῆς ἀρχίζουν νά πυκνώνουν.

Εἶμαστε ἔτοιμοι, συνέχισε. Κι' ἡ μάχη ἀρχίζει. Τώρα σ' αὐτὴ τὴν ἱερὴ στιγμή, ἄς γυρέψουμε ἀπὸ τὸ δίκαιο Θεό, τὸν Παντοδύναμο, νά μᾶς ἀντρεϊψῆ!...

Ἀποκαλυφθῆτε! ἔδωσε τότε ἡρεμο παράγγελμα.

Με μίαν κίνηση ἔβγαλαν τὰ κράνη τους οἱ άντρες. Ἐβγαλε κι' αὐτός τὸ δίκωχο ἔκστρατείας. Με τὸ ἄλλο χέρι ξεκούμπω-

σε τὴν ἑπάνω τσέπη τοῦ χιτωνίου του και τράβηξε ἕνα παλλὸ σημειωματάριο:

Ὁ κύριος φωτισμός μου και σωτήρης, ποιον νά φοβηθῶ;

Ὁ Κύριος ὑπερουσιастῆς τῆς ζωῆς μου, ἀπὸ ποιον τὰ δειλασοῦ;

ἀπάγγειλε αὐτοσχεδιάζοντας μία μετάφραση τοῦ ἀθάνατου ψαλμοῦ. Μερικοὶ ἔσκυψαν τὸ κεφάλι. Δέν ἤθελαν—ὤρμιοι άντρες πιά—νά φανοῦν τὰ δακρυσμένα τους μάτια.

Τρεῖς μέρες ἔπειτα, με τὴν ψυχὴ στό μάτια, ξεδιάλυσε μέσα ἀπὸ τους φακούς τῆς διόπτρας μία ἐποποιία:

Δρυμός βαθύς ἀπλωνόταν στό βάθος τῶν συνόρων. Ἀπὸ ἕκει ἀτέλειωτα ξεχύνονταν βαρεία ὄχηματα και ἀδειάζαν, ἀπανωτά, σὲ κύματα, στή γῆ, χλωρὴ ἀπ' τὴν ἀνοιξη, πεζούς ἔχθρους. Και τ' ὄχυρὸ ἀκατάβλητο! Μέσα ψυχές ἀήτητες, ἀδιάκοπα χτυποῦνε και νύχτα και ἡμέρα. Δίπλα στό καταπράσινα τὰ κέδρα, στ' ἀφύτρωτα τὰ κόκκινα και κίτρινα χῶματα χέρσων τόπων ἢ στή χλόη τῶν χωραφιών, ἀτραφταν οἱ ἔκρήξεις και φούντωνε ὁ καπνός. Κι' αὐτοὶ πὸυ είχαν προχωρήσει κοντά στό ὄχυρὸ λυγίζανε και πέφτανε τα πίστωμα, σαγκώναμε τὸ χῶμα καταδικασμένοι. Ἀπ' τὸν άέρα και ἀπ' τὴ γῆ λυσομαναν ὁ ἔχθρός, νά ξεριζώση τὰ παλληκάρια ἀπ' τὸ βράχο, πὸυ τὸν ἑκάλυπτε ἀδιάκοπα ἡ φλόγα τῶν ἔκρήξεων. Και ὅταν κάποτε στά διαλείμματα, ἀδειάζε ἀπ' τους καπνοῦς τὸ ἔνδοξο πεδίο, φαινότανε πάλι ἕκει ὁ προμαχῶνας, νά στέκη ἀκατάβλητος, κι' ἀκόμα ἔβλεπε μπροστά του, χάμα στρωμένους τοὺς ἔχθρους, ἄλλους στό συρματοπλέγμα πεσμένους ακίνητους νεκρούς, κι' ἄλλους πίσω, νά τρέχουνε γιά νά γλυτώσουνε τὴ φοβερὴ φωτιά. Και πάρα πίσω ἄλλους νά σέρνουν τ' ἄμυχτα τὰ σώματα, πὸυ ἦσαν σωρός.

Αὐτὰ ἔδειχνε ἡ διόπτρα. Δάκρυα τότε κυλούσανε στό μάγουλά του, στή θέξ τῆς ἡρωϊκῆς αὐτῆς σκηνῆς και μία τρελλὴ ἔλπιδα τοῦ γεννιώτανε στό στήθη: Τάχα και νά νικούσαμε ἕκει τὸ ἄγριο τὸ σιδερόφρακτο σίφος;

Ἄλλοίμονο. Ἡ νίκη αὐτὴ ἦταν ἀναλαμπὴ πὸυ ἔκανε ὕστερα ἀκόμα πιὸ πικρὸ τὸν πόνο του.

Ἐχτές τὸ βράδυ τέλειωνε ἡ τρίτη ἡμέρα τῆς γερμανικῆς ἐπιθέσεως. Περιέργη ὄμως σιωπὴ είχε βουθάνει τὴ βοὴ στή γραμμὴ τῆς δοξασιμένης ἀμύνης. Τὰ ὄχυρά είχαν πάρει τὴ διαταγή: «Παύσατε πῦρ!»

Ἀπὸ τότε ἀρχισε τὸ μαρτύριο. Πλησιάζε νά φέξη ἡ σημερινὴ μέρα, όταν τοῦ ἔφεραν μία ἀπίστευτὴ εἰδηση: Δυὸ ἡμιονογὰ τῶν μεταγωγικῶν πὸυ τροφοδοτοῦσαν τὴ Ράβνια με νερό, εἶπαν ὅτι κάτω

στό μεγάλο δρόμο, στην πηγή, ο στρατός ἐγύριζε πίσω, κι' ἀκόμα ὅτι τους πέταξαν πέρα τὰ βαρέλια πού γέμιζαν καί τους συμβούλευσαν νά μὴ χάσομερᾶνε ἀδίκαι ἐκεῖ, γιατί ὁ πόλεμος τελείωσε κι' οἱ Γερμανοὶ μῆχαν στὴ Θεσσαλονίκη.

Φαρμακωμένοι τότε ἀπ' τὴν εἰδησιὴ ριχτήκε ἔξω ἀπ' τὸ ἀντίσκηνο. Τὸ μυαλό του πηδοῦσε ἐδῶ κι' ἐκεῖ ζητώντας μάταιο στήριγμα σὲ ἀπίθανες ἐλπίδες.

Ἄλλὰ τὴν ἴδια ὥρα τοῦ ἔφεραν μιὰ διαταγή: Νά ἀφήσουν τίς θέσεις τους καί νά γυρίσουν πίσω, νά συναντήσουν τὴ μονάδα τους. Τίποτε ἄλλο. Μά ἦταν φανερό.

Οἱ βάρβαροι εἶχαν νικήσει...

Μὲ σθυσμένη φωνή, τὰ μέλη παγωμένα, χειρονομεῖ, συλλαβίζει ὀδηγίες γιὰ νά γίνουν αὐτὰ πού ὠριζε ἡ διαταγή. Καί ἡ ἐτοιμασία τελείωνε πιά. Ὁ ἱπποκόμος του, ἀμίλητος, μὲ σκυμένο τὸ κεφάλι, ὠδήγησε τότε κοντὰ του τὸ ἄλογό του. Ἐκεῖνο ἐπλησίαζε ἡσυχά σηκώνοντας μὲ προσοχὴ τίς ὀπλές, γιὰ ν' ἀποφύγη τίς πέτρες. Ὅταν ἐστάθηκε, χρεμέτισε, ἔκαμψε πλάγια τὸν στερερό τράχηλο καί τὸν κύτταξε μὲ ἤρεμα ἀκίνητα μάτια. Στὶς σκοτεινὲς μεγάλες κόρες του κρύβεται κάτι σάν ψυχὴ. Ἐκεῖνος ἐκαθάλισε, ἔδιωξε τὸν ἱπποκόμο, χαλάρωσε τίς ἡνίες καί τ' ἔλογο προχώρησε λίγο, ἔως ὅτου οἱ ἀνάλαφροι κι' ἀδιάφανοι ὄγκοι τῆς δμίχλης, πού τὸ φύσημα τοῦ βουνοῦ κυλοῦσε στὴν πλαγία, τὸν χώρισαν σιγά-σιγά ἀπὸ τοὺς ἄλλους. Ἦταν ἡ ὥρα πού τὸν συνήντησε ὁ Ζαραστάγκας—ὁ πιὸ ράθυμος γιὰ ν' ἀρθρώσῃ μιὰ κουβέντα στρατιώτης σ' ὀλόκληρο τὸ λόχο—καί μὲ παράδοξη εὐκαλία τοῦ μίλησε.

—Μᾶς ξέχασε ὁ Θεός, κύριε λυγαγέ.

Ὁ περίεργος αὐτὸς φαντάρης μὲ τὸ ἀξίωστο πάντοτε πρόσωπο καί τὰ μισόκλειστα πονηρὰ μάτια, ἔκλεβε ὅταν τοῦ δινόταν εὐκαιρία τοὺς συναδέλφους του, καί τώρα, πού ἔφευγαν βιαστικοί, ξαναγύρισε στὴ θέση τοῦ καταυλισμοῦ. Ἴσως κάτι πολύτιμο νά εἶχε παραπέσει. Θὰ πρέπει νὰ ὑπάρχουν πονηρὰ πνεύματα πού προπαγανδίζουν τὸ θάνατο, γιὰ νὰ ὑπαγορέψουν σ' ἓνα βραδύγλωσσο καί ἀξεστο στρατιώτη, τὴν τραγικώτερη στιγμή τῆς ζωῆς τοῦ λοχαγοῦ του, τὴν πιὸ ἀπελπιστι-

κὴ ἀπάντηση στοῦ μαρτυρικό ἐρώτημα πού κρύβεται στὰ βάθη τῆς ψυχῆς του.

Μά ὁ Θεὸς πού ἀγαπᾷ ἀκόμη κι' ἐκεῖνον πού μακρὰ του θέλει νά βρισκεται, θὰ ἀφήσῃ τὸν δικό του χωρίς βοήθεια στὴν ὥρα μιᾶς δοκιμῆς, στὴν κρίσιμη ὥρα τοῦ πειρασμοῦ; Πονᾷ τὸν γυιὸ πού ὑπέρτερος ἀντίπαλος τοῦ ἔστησε παγίδα.

Καί ὅταν γιγάντωνε ἡ πάλῃ μέσα στὴν ψυχὴ τοῦ λοχαγοῦ, τ' ἄλογό του παράχηκε σάν νά εἶχε δῆ κάτι καί τὸ ἐξάφισε. Τινάχτηκε στὰ πίσω, πλαγιοστάθηκε καί ρουθύνει ἀνήσυχο. Ἔσκυψε ἐκεῖνος καί τὸ χάιδεψε σὸ λαίμο.

—Ἡσούχασε, Τέλος!

Τοῦ μίλησε μὲ τὸ ὄνομα πού τοῦ εἶχε δώσει ὁ ἴδιος...

«Τέλος»... Σάν ἄκουσε τὰ ἴδια του τὰ λόγια, μιὰ σκηνὴ ἀστράψε σὸ μυαλό του· τότε πού ξεκινούσε γιὰ τὸ μέτωπο... Ἡ προπομπὴ τῶν φίλων «πιστὸς μέχρι τὸ τέλος!» Κι' ὕστερα τὸ ὄνοματισμα τοῦ ἀλόγου του μ' αὐτὸ τὸ σύνθημα, ὡς τὸ τέλος!

Τότε ἓνα δάκρυ ξεχειλίσει ἀπὸ τὰ θαυμάσιμα του μάτια. Κι' ἀμέσως, σάν κίνημα λεπτῆς αὔρας πού πέρασε μέσα ἀπὸ ἀνοιγμα τῆς ψυχῆς, νοιώθει στὰ σωθικά του ἓνα γλυκύτατο ψίθυρο στοργικό, ζωογόνο:

...Καί ὁμως ὁ Θεὸς κυβερνᾷ. Δὲν ἔφτασε τὸ τέλος!

*

Ἡ σημαία κυματίζει χαρμόσινα σὸ μπαλκόνι. Ὁ πιὸ φωτεινὸς ἥλιος φωτίζει ἔξω ψυχὲς καί ἄμυχα. Δάκρυα βαθύτατης χαρᾶς ὑγραίνουν ἀκόμη εὐαίσθητα πρόσωπα στὴν δημόγυρη. Καί γίνονται ἄλ' αὐτὰ ἡχώ, ὕστερα ἀπὸ τέσσερα χρόνια στὸν Ἄδη, σήμερα πού γράφεται ἀπὸ μιὰ θαυματουργικὴ νίκη τὸ τέλος τοῦ δράματος αὐτοῦ, ἡχώ πανεθνικῆ, βροντῆς ἡχώ, πού ἀρχίζει ἀπὸ ἐκεῖνον τὸν λεπτό, γλυκύτατο ψίθυρο: Καί ὁμως ὁ Θεὸς κυβερνᾷ....

—Ἐκεῖνος δὲν μᾶς ξέχασε! Ἐμεῖς, ἐμεῖς τὸν ξεχνοῦμε... Ὁμολόγησε τότε κάποιος μὲ εὐλικρινεῖα καί ἐτοιμότηκαμε ὄλοι νά βγοῦμε ἔξω στὴ γιορτῆ, στοὺς δρόμους καί στὶς πλατεῖες τῆς ἐλευθερωμένης Ἀθήνας.

ΟΥΤΙΣ

Ο Κόσμος τῶν Γραμμάτων.

ABRAHAM LINCOLN

*"Ένας μεγάλος έργα-
της της ελευθερίας.*

A.

Ἄρχες τοῦ 1809. Στό θερμό περιβάλλον μιᾶς φτωχικῆς καλύθας, χαμένης κάπου μέσα σ' ἀπέραντο δάσος τοῦ Κεντούκ τῶν Ἠνωμένων Πολιτειῶν τῆς Ἀμερικῆς, βασίλευε μιά μεγάλη χαρά. Ἐνα χαριτωμένο ἀγοράκι εἶχε προστεθῆ στή μικρή οἰκογένεια τοῦ ξυλοκόπου Lincoln.

Ἡ ἱστορία τῆς οἰκογενείας αὐτῆς ἦταν κάπως συνειθισμένη στή Β. Ἀμερικῆ. Λίγο μετά τήν ἀνακάλυψη τοῦ Νέου Κόσμου, Εὐρωπαῖοι μετανάστες ἀρχισαν νά ἔρχονται σ' αὐτόν, γυρεύοντας μιά καλύτερη τύχη, μακριά ἀπό τίς διάφορες δυσκολίες τῆς ζωῆς στήν Εὐρώπη. Μὲ μόνο σὺντροφο μιά ἀκατάβλητη ἐργατικότητα, οἱ ἀποικοὶ αὐτοί, κυρίως Ἀγγλοὶ, ἐξαπλώθηκαν μέσα στίς ἀπέραντες μοναξιές τῆς Ἀμερικῆς, δημιουργώντας ἐστίες ζωῆς ἐδῶ κι' ἐκεῖ μέσα σ' ἀδιάβαστα δάση. Πάντοτε ἦσαν ἀναγκασιόμοιοι νά βρίσκονται σέ διαρκῆ συναγερμό, εἴτε γιά νά προφυλάσσωνται ἀπό τὰ ἀγρία θηρία, εἴτε γιά νά ἀποκορῶν τὰ καταστρεπτικῆς ἐπιδρομῆς τῶν Ἰνδιάνων.

Ὅλη ἡ ἀπέραντη χώρα ἦταν στή διάθεσή τους, καί συχνά ὑποχρεώνονταν ν' ἀλλάζον τόπο κατοικίας. Μάζευαν τὸ φτωχικό νοικοκυριό τους, τὸ φόρτωναν σέ κανένα καρροτσάκι ἢ σέ καμιιά σχεδία ἀπό κορμούς κι' ἐφευσαν. Γύριζαν μέσα στίς ἀπέραντες ἐκτάσεις, ἢ ἀφήναν νά τους τραβᾷ τὸ ρεῦμα τοῦ ποταμοῦ ἔως ὅτου συναντοῦσαν καμιιά τοποθεσία πιὸ κατὰλληλη γιά νά μένουν.

Ἐταὶ τὸ 1816, ὁ Θωμάς Lincoln, μὲ τὴν μικρὴ του οἰκογένεια, τὴ γυναῖκα του, τὴν κόρη του Σάρρα καί τὸ μικρό του γιοῦ, τὸν Ἀβραάμ, ἦλθαν στὰ δάση τῆς πολιτείας Ἰνδιάνια. Ἐκεῖ ὁ Ἀβραάμ ἔμαθε νά συλλαβίζει, νά ψελλίζει τίς πρώτες προσευχῆς κι' ἀκούσε τίς πρώτες ἱστορίες γιά τὸν καλὸ Θεό, τοὺς ἀγγέλους, τὸ μικρὸ μαραγκὸ τῆς Βηθλεὲμ καί τόσες ἄλλες.

—Θυμάμαι, ἔλεγε κατόπιν ὁ πρόεδρος τῶν Ἠνωμένων Πολιτειῶν, τίς προσευχῆς τῆς μητέρας μου' συνδεθήκανε μαζί μου

καί μὲ συγκρατήσανε σ' ὅλη μου τὴ ζωὴ!

Δὲν πέρασαν πολλὰ χρόνια κι' ἡ ἀγαπημένη του μητέρα ἀφινε τὸν κόσμο αὐτό. Μὲ τὸν δεύτερο γάμο τοῦ πατέρα, ἡ οἰκογένεια γρήγορα αὐξήθηκε καί μαζί της κι' οἱ διάφορες ἀνάγκες τῆς. Γι' αὐτό ὁ Ἀβραάμ μὲ χαρὰ ἐργαζόταν σ' ἕνα παντοπωλεῖο τῆς περιοχῆς καί μπορούσε εἶσι νά βοηθᾷ τοὺς δικούς του. Τότε μόλις, στήν ὠριμὴ ἐφηβικὴ ἡλικία, ἀρχισε νά φροντίζει γιά τὴ γενικὴ του μόρφωση καί κυρίως βέβαια μὲ τοὺς ἀτομικοὺς του κόπους. Γιατί ὅλη ἡ ζωὴ του στὰ μαθητικὰ θρανία, σὲ πέντε διάφορα σχολεῖα, δὲν βᾶσθηε πάνω ἀπὸ 12 μῆνες! Ἰδιαιτέρα, ἐκτός ἀπὸ τὴ Βίβλο, ἀγαστοῦσε ἀκόμη νά μελετᾷ τὸν Ἀγγλο ποιητὴ Butus καί τὸν Σαίξπηρ.

*

Ἄλλὰ ἀπὸ τότε κάτι ἄλλο ἀρχισε νά κυριαρχῆ στὸν ἐσωτερικὸ του κόσμο καί νά κατευθῆν ἐιδικότερα τὴ ζωὴ του ὀλόκληρη. Ἐκεῖ στὸ μεγάλο ποτάμι, τὸν Μισισσιππὴ, ὅταν κατέβαινε πρὸς τὴν Νέα Ὀρλεάνη γιά διάφορες ὑποθέσεις μικροεμπορίου, ἡ σχεδία του συναντήθηκε πολλές φορές μὲ κάτι παράξενα πλοῖα τοῦ ποταμοῦ. Θρήνιοι καί πνιγμένοι στεναγμοὶ ποῦ ἔβγαιναν ἀπὸ τὸ ἐσωτερικὸ τους φανέρωναν τὸ ἐμπόρευμά τους: ἦσαν δουλεμπορικὰ ποταμιόπλοια κατὰφορτα ἀπὸ ἀλυσσοδεμένους σκλάβους. Μάλιστα μέσα στὴν Ὀρλεάνη, μιά μέρα ποῦ περιδιάβαινε τὴν πόλη, βρέθηκε σέ μιὰν ἀγορὰ σκλάβων. Ἐκεῖ εἶδε ἀνδρες νά χωρίζονται μὲ βία ἀπὸ τίς γυναῖκες τους, νέες κοπέλλες νά σέρνονται ἀπὸ ἀγριοὺς ἐμπόρους, μητέρες, τρελλές ἀπὸ τὸν πόνο, ποῦ τοὺς τραβοῦσαν ἀπὸ τὴν ἀγκαλιά τὸ παιδί τους.. Κι' οἱ θλιβερές αὐτὲς εἰκόνες δὲν ἔφυγαν ποτὲ ἀπὸ τὸν νοῦ τοῦ Ἀβραάμ Lincoln ἦταν τὸ διαρκὲς κίνητρο, ποῦ τὸν ὥθοῦσε ἐπὶ χρόνια καί χρόνια στὴν κατοπινὴ του δράση. Θὰ προσπαθοῦσε νά σβύσει τὴν κηλίδα αὐτὴ τοῦ νεώτερου πολιτισμοῦ. Θὰ θυσιαζόταν γι' αὐτό!

Ὅταν ἦλθε ἡ ὥρα νά ἐκλέξῃ τὸ ἐπάγγελματά του προτίμησε ν' ἀκολουθήσῃ τὰ νομικά. Εἶχε κι' ἀπὸ παλαιότερα μιά ἰδιαιτέρη ἀγάπη στὴν πολιτικὴ. Τὰ λίγα ποῦ ἔζηυρε ἀπὸ τίς ὑποθέσεις τῆς χώρας του, φανέρωναν ἀδικους νόμους, ἀπάτες ποῦ ἔπρεπε νά γνωσθοῦν, μιά ἠθικὴ παραλυσία στὴν κρατικὴ μηχανή, ποῦ ἔπρεπε νά κτυπηθῆ καί νά διορθωθῆ. Ἐπειτα, πῶς

θά μπορούσε νά πραγματοποιήσῃ ἐπιτυχέστερα τὸ ὄνειρό του γιὰ τοὺς μαύρους δούλους παρὰ ὅταν θά εἶχε μιὰ δημοσιώτερη θέσῃ στὴν κοινωνία;

*

Στὰ φοιτητικά του χρόνια, ἂν καὶ τὰ περνοῦσε μέσα σὲ μεγάλες δυσκολίες καὶ στερήσεις, μ' ἄλλα αὐτὰ εὗρισκε μέσα καὶ τρόπους γιὰ νά βοηθῇ τοὺς φτωχότερους ἀπ' αὐτόν. Ἔσπευδε νά παρηγορήσῃ μὲ τὸ εὐχάριστο ὕφος του, αὐτοὺς ποὺ ἔπασχαν ἢ ἦσαν ριγμένοι στὸ κρεθθάτι τοῦ πόνου, ἐνῶ ἄλλες φορές ὁ ἀπογευματινὸς περίπατός του γινόταν στὸ κοντινὸ δάσος, γιὰ νά κόψῃ μερικά ξύλα καὶ νά τὰ προσφέρῃ, χωρὶς καμμιά ἀμοιβὴ βέβαια, σὲ κανένα φτωχόσπιτο ἢ σὲ κανένα ἄρρωστο γέροντα. Ἐφήρμοζε μὲ μιὰν ὥραια ἀπλότητα, ἐκεῖνο ποῦχε διαβάσει ἀρκετὲς φορές στὴ Γραφή του: «Ἰλαρόν γὰρ δότην ἀγαπᾷ ὁ Θεός».

Ἐνας σημαντικὸς σταθμὸς στὴ ζωὴ του ἦταν ἡ ζωὴ του στὸ New Salem. Ἐκεῖ πέτυχε γιὰ πρώτη φορά ν' ἀρχίσῃ μιὰν ἐνεργὴ δημοσίᾳ ζωὴ καὶ ἔβλεπε πᾶς ὅτι τὸ πρῶτο, μὰ καὶ σημαντικότερο βῆμα γιὰ τὴν πραγματοποίησιν τῶν πόθων του εἶχε γίνει. Ἀλλὰ τὴ χαρὰ του αὐτὴ τὴν ἔδωξε μιὰ θλιθερὴ ἱστορία. Ὁ θάνατος τὸν χώρισε ἀπὸ τὴν Anne Rutledge, τὴ μελλοντικὴ σύντροφό του, σχεδὸν τίς παραμονὲς τοῦ γάμου των. Τὸ κτύπημα ἦταν σκληρὸ γιὰ τὴν εὐαίσθητη ψυχὴ τοῦ Ἀβραάμ. Φαινόταν ἀπαρηγόρητος κι' ἡ μεγάλῃ του μελαγχολία ἦταν φανερὴ σὲ ὄλους. «Μὲ τὸν καιρὸ, ὅμως, γράφει ἡ βιογράφος του Yvonne Pitrois (*), ὁ Ἀβραάμ στὴ βαθεῖα καὶ δοκιμασμένη πίστη του εὗρισκε τὴν δύναμη νά ὑποτάσσεται ταπεινὰ ἐμπρὸς τοῦ θέλημα τοῦ Θεοῦ». Καὶ κατάρθρωσε ἔτσι νά περάσῃ κι' ἀπὸ τὴ θύελλα αὐτῆ.

Ἦταν ὅμως καὶ στὸ θεωρητικὸ πεδίο δοκιμασμένη ἡ πίστη του. Γιὰτὶ ἐκεῖνὴ τὴν ἐποχὴ, τὰ μέσα περίπου τοῦ περασμένου αἰῶνα, ἔφθασαν καὶ στὸν Νέο Κόσμο συχνότερα τὰ φουσκωμένα λόγια τῆς ἀνήσεως, ὅλο καὶ πιὸ συχνά. Ἡ μορφὴ τους μάλιστα ντυνόταν μ' ἐκεῖνο τὸ ἐνδυμα τῆς ἐπιστημονικοφάνειας πού τις καθιστοῦσε—ἔτσι τουλάχιστο φαινόταν—ἀπρόσβλητες. Ἦταν ἡ ἐποχὴ πού ἡ πάλῃ τῶν «νέων» ὁμορφοντυμένων ἰδεῶν ἐνάντια στὴν πίστη τοῦ Χριστοῦ, μεγάλωνε συνεχῶς σὲ ἔνταση. Μήπως οἱ «νέες» αὐτὲς ἰδέες θὰ κατάρθωναν νά νικήσουν τὸν Σταυρὸ; Κι' ἡ γερασμένη Εὐρώπῃ ἔστειλε μηνύματα, ὄχι καὶ τόσο εὐχάριστα—μιὰ ἐπιπόλαιη ματιὰ,

τουλάχιστον, αὐτὸ ἔδειχνε. «Τὰ ἐρείπια» τοῦ Βόλνεϋ ἦταν τὸ βιβλίον τῆς μόδας σὲ ὅλα τὰ κοινωνικὰ στρώματα, ἰδιαίτερα βέβαια στὰ σαλόνια τῆς καλῆς τάξεως, πούθελε πάντοτε νά μὴ φαίνεται καθυστερημένη. Ὁ Lincoln διάβασε αὐτὸ τὸ βιβλίον μαζί μὲ ἄλλα τέτοια γραπτὰ κηρύγματα τοῦ ἀθείσμου· μὰ ἐνοιῶσε ὅτι κάτι τὸ ἀνευλικρινές, τὸ τεχνητὸ, τὸ ἀντιφατικὸ ἦταν στὸ περιεχόμενό τους. Καὶ προτίμησε, χωρὶς ἀμφιταλαντεύσεις, νά μείνῃ κοντὰ στὸν Χριστὸ, πού τοῦ χάριζε τὴν ἐπαγγελία μιᾶς ζωῆς ἀνώτερης καὶ ἀξίας γιὰ ἕναν ἐργάτη τῆς ἔλευθερίας.

*

Μὲ καινούργιες ἀποφάσεις ὕστερα ἀπὸ τὸν θάνατο τῆς μητρίδος του, ρίχτηκε πάλι στὴ δημιουργικὴ του προσπάθεια. «Ὡ! ἔλεγε τότε, πόσο θὰ ἦταν σκληρὸ νά πεθάνω χωρὶς ν' ἀφίσω τὸν κόσμον κάπως καλύτερο περιώντας ἀπὸ αὐτόν!» «Ὅταν μάλιστα σὲ λίγο ἐξέλεγχῃ γιὰ δευτέρη φορά βουλευτῆς, δυὸ χρόνια μετὰ τὸν θάνατο τῆς Anne Rutledge, εἰσηγήθηκε στὴν Νομοθετικὴ ἐξουσία μιὰ πρόταση μέσα στὴν ὁποία τολμοῦσε νά διακηρύξῃ—πράγμα τεράστιο γι' αὐτὴ τὴ στιγμή—ὅτι «ὁ θεσμὸς τῆς δουλείας βασιζόταν στὴν ἀδικία!» Ἀπὸ τοὺς 81 γερουσιαστὲς καὶ βουλευτὲς τοῦ Ἰλλινόις δὲν βρέθηκε παρὰ ἕνας μόνον γιὰ νά συνυπογράψῃ τὴν διαμαρτυρία του. Αὐτὸ ἔδειχνε φανερά πόσο παντοδύναμη ἦταν ἡ ἀντίδραση πού ἔπρεπε νά ὑπερникηθῇ. Μὰ εἶχε φέρεῖ μόλις τὸ πρῶτο κτύπημα—καὶ ἤξευρε καλὰ ἀπὸ τὴ ζωὴ τοῦ ξυλοκόπου ὅτι τσεκουριά μὲ τσεκουριά εἶχε σωριάσει χάμω στὴ γῆ περήφανες βαλαντιδιές, πού ὕψωναν τὴν ἀγέρωχη κορμοστασιά τους χιλιά καὶ πλέον χρόνια.

Ἐν τῷ μεταξύ πήρε καὶ τὸ πτυχίον τῆς Νομικῆς, σὲ λίγο δὲ καὶ τὴν ἀδεία νά δικηγورῇ. Ἐπειδὴ δὲν μπορούσε βέβαια νά ἐξασκήσῃ τὸ ἐπάγγελμα στὸ μικρὸ χωριὸ πού ἔμενε, ἀπέφασκε κι' ἔφυγε ἀπὸ τὸ New Salem κι' ἐγκατεστάθηκε στὴ μικρὴ πρωτεύουσα τοῦ Ἰλλινόις, τὸ Springfield. Τότε γνωρίστηκε καὶ μὲ τὸν Douglas, ἕναν νεαρὸ κομφουδμένο συνάδελφό του, πού μπορεῖ νά πῇ κανεὶς ὅτι ἦταν ὁ τέλειος ἀντίποδός του. Ὑστερα ἀπὸ κάμποσα χρόνια ὁ Στέφανος Douglas στὶς κρίσιμες προεδρικὲς ἐκλογὲς τοῦ 1860 θὰ ἦταν ὁ ἐπικίνδυνος ἀντίπαλος τοῦ Lincoln.

Παρ' ὄλους τοὺς πειρασμοὺς καὶ τίς δυσχερείες τοῦ ἐπαγγέλματός του ἡ εὐσυνείδησια τοῦ Ἀβραάμ ἦταν ὑποδειγματικὴ. «Ἐάν δὲν μπορεῖτε, ἔλεγε στοὺς συνάδελφους του, νά εἰσθε ἕνας τίμιος δικηγόρος, προτίμησε νά μείνετε ἕνας τίμιος χωρὶς νά εἰσθε δικηγόρος». Καὶ κυρίως

(*) Στὸ βιβλίον τῆς «Abraham Lincoln». Τὸ ἔργο αὐτὸ ἦταν σπουδαιότατο βοήθημα γιὰ τὸ βιογραφικὸ τοῦτο σημεῖωμα.

τὸ ἐπιστοποιοῦσε αὐτὸ, τὸ τέλειο παράδειγμα τοῦ καὶ στὶς τελευταῖες λεπτομέρειες τῆς καοριέρας του. "Ἐτσι ἀπέφευγε πάντοτε τὴν ἀπασχόληση μὲ ὑποπτες ὑποθέσεις, ἐνῶ ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριά ἦταν πρόθυμος νὰ ἐξυπηρέτησῃ, χωρὶς καμμιὰ ἀμοιβή, τοὺς ἀδυνάτους, τοὺς καταπιεζομένους, αὐτοὺς ποὺ ἡ ὑπόθεσή τους ἐθεωρεῖτο χαμένη ἀπὸ τὶς δολιότητες τῶν ἀντιδικῶν τους. Σ' αὐτοὺς ἐρχόταν συχνὰ νὰ ἀποδώσῃ τὴν εἰρήνη καὶ τὴν εὐτυχία ποὺ εἶχαν χάσει.

"Υατέρα ἀπὸ λίγα χρόνια εἶχε τὴν χαρὰ κι' αὐτὸς νὰ δῇ νὰ κτίζεται ἡ φωνή του, μετὰ τὶς πρῶτες ἐναντιότητες. Ἡ νέα γυναίκα του ἦταν κόρη ἑνὸς συναδέλφου του' ἡ κατοπινὴ κοινὴ ζωὴ τους ἔδειξε ὅμως ὅτι δὲν κατάρθωσε νὰ φτάσῃ τὸ ὕψος τῆς ψυχῆς τοῦ Lincoln. Ἡ οἰκογένεια γρηγορὰ πλουτίσθηκε μὲ τρία ἀγοράκια, ποὺ ἦταν ἰδιαίτερη εὐχαρίστηση τοῦ πατέρα τους νὰ τοὺς μεταδίδῃ ὀλους τοὺς θησαυροὺς τῆς μεγάλης του καρδιάς. 'Ἄλλ' ἐνῶ ἡ δικὴ του οἰκογένεια πλημμυροῦσε ἀπὸ ζωὴ, ἡ πατρικὴ του ἐστία ἔσθυνε. Μαθαίνοντας τὴν βικριαὶ ἀρρώστεια τοῦ πατέρα του, ποὺ θὰ τὸν ἔπαιρνε ἀπὸ αὐτὸν τὸν κόσμο, ἔγραψε στοὺς δικούς του: «Ἐλπίζω ἀκόμη ὅτι ὁ πατέρας μας μπορεῖ νὰ ἐκναθρῇ τὴν ὑγεία του' ἀλλά, ὅ,τι κι' ἂν συμβῆί πέστε του νὰ καταφεύγῃ καὶ νὰ ἐμπιστευεῖται στὸν μεγάλο μας ἀγαθὸ καὶ πολυεὐσπλαγχνὸ Πλάστη, ποὺ δὲν θὰ μᾶς ἀποστραφῇ, ὅπουδῆποτε κι' ἂν εἴμεθα. Αὐτὸς ποὺ προσέχει τὸ πένσιμο ἑνὸς σπουργιτιοῦ, κι' ἔχει μετρήσει τὰ μαλλιά τῆς κεφαλῆς μας, δὲν θὰ ἐχξαστῇ ἐκείνον ποὺ πεθαίνοντας ἐμπιστευεῖται σ' Αὐτόν. Πέστε τοῦ πατέρα, ὅτι ἐάν μπορέσουμε νὰ ξαναἰδωθοῦμε ἐδῶ κάτω, αὐτὴ ἡ συνάντησή μας θὰ ἦταν περισσότερο θλιβερὴ παρά χαρούμενη, ἀλλ' ἐάν θὰ ἔφευγε σὲ λίγο, θὰ εἶχε μιὰ χαρούμενη συνάντηση μὲ πολλοὺς ἀγαπημένους σου, ποὺ ἔφυγαν πρὸ μπροστά' ἐκεῖ, ὅπου ἐμεῖς ποὺ μένομε ἐδῶ κάτω ἔχομε τὴν ἐλπίδα, μὲ τὴν βοήθεια τοῦ Θεοῦ, νὰ τοὺς συναντήσουμε πρὶν περάσῃ πολὺς καιρὸς!»

"Ὅλη ἡ συνέχεια τῆς ζωῆς του δείχνει καθαρὰ τὴν θρησκευτικὴν θερμὴν ποὺ ἀναπνῶ ἀπ' τὶς λίγες αὐτὲς γραμμῆς. Γενικά ὅμως λίγες φορές ἀνοίγει τὴν καρδιά του ἐπάνω σὲ ζητήματα πίστεως, ὅπως ἄλλωστε συνήθιζε καὶ γιὰ ὅλα τὰ αἰσθητάματα ποὺ κυριαρχοῦσαν στὸν ἐσωτερικὸ του κόσμον. Μὰ δὲν ἦταν κρυφὴ ἡ θρησκευτικὴ του ζωὴ. Βρίσκονταν σὲ καθημερινὴ ἐπαφὴ μὲ τὸν Κύριό του. 'Αφιέρωνε πάν-

τοτε τὴν πρώτη ὥρα τῆς ἡμέρας του στὴν προσευχὴ καὶ στὴν μελέτῃ τῆς Γραφῆς. «Σχετικὰ μὲ αὐτὸ τὸ τόσο μεγάλο βιβλίον—ἔγραφε κάποτε—δὲν ἔχω νὰ πῶ παρά μόνον ἕνα πράγμα: εἶναι τὸ μεγαλύτερο δῶρο ποὺ ἔκαμεν ὁ Θεὸς στὸν ἄνθρωπον. "Ὅ,τι ὀφείλει ὁ ἄνθρωπος στὸν Σωτῆρα μας, τὸ γνῶρισε ἀπ' αὐτὸ τὸ βιβλίον. Χωρὶς αὐτὸ δὲν θὰ μπορούσαμε νὰ ξεύρουμε ποῖο εἶναι δίκαιον καὶ τί δὲν εἶναι. "Ὅλα τὰ πράγματα, τὰ ποὺ ἐπιθυποῦν γιὰ τὴν εὐτυχία τοῦ ἀνθρώπου ἐδῶ στὴ γῆ καὶ πάνω στὸν οὐρανὸ, περιγράφονται μέσα σ' αὐτό».

Κι' ἐνῶ ἡ πορεία του γινότανε πρὸ σκοτεινὴ καὶ πρὸ σκληρὴ, ἐνῶ οἱ δυσκολίες μεγάλωναν κάτω ἀπ' τὰ βήματά του, ἀναζητοῦσε ὄλο καὶ περισσότερο, στὰ δυὸ αὐτὰ στηρίγματα, τὴν Βίβλον καὶ τὴν προσευχὴ, τὴν δύναμη ποὺ ὀδηγεῖ στὴ Νίκη.

Ὁ Lincoln ἔως τώρα εἶχε ἐκλεγῆ τέσσερες φορές βουλευτῆς, ἀπέκρουσε μιὰ πέμπτη ἐκλογὴ, καὶ δὲν δέχθηκε σὲ δυὸ περιπτώσεις ἀκόμη τὴν τιμὴ ποὺ ἤθελαν νὰ τοῦ ἀπονεύμουν οἱ συμπολίτες του ὀνομάζοντάς τον Κυβερνήτῃ τῆς πολιτείας 'Ιλλινόις. Κατάρθωσε ὅμως νὰ ἐκλεγῇ δημοσπονδιακὸς γεροῦσιαστής, ἀλλὰ δὲν ἐπέτυχε νὰ ἐκλεγῇ γιὰ δευτέρη φορά καὶ ἀποσύρθηκε γιὰ λίγο διάστημα ἀπὸ τὴν πολιτικὴν γιὰ νὰ ἐπιδοθῇ καὶ πάλι στὸ δικηγορικὸ τοῦ ἐπάγγελμα. Καὶ εἶναι ἀλήθεια ὅτι τοῦ ἄρεσε ἰδιαίτερα νὰ ζῆ κοντὰ στὴν οἰκογένειά του, τὴν ποτισμένη μὲ ἀπλή χαρὰ, νὰ ἐργάζεται στὸ μικρὸ γραφεῖο τοῦ Springfield. Κι' ὅταν ἔγερνε ἡ μέρα στὴ δύση τῆς, νὰ παρασκευάζεται μὲ τὴν περισυλλογὴ καὶ τὴν προσευχὴ γιὰ τὴν βραδυὴν ἀνάπαυση.

'Ἄλλὰ στὸ διάστημα αὐτὸ δολόκληρον, ἡ διαρκὴς ἀπασχόλησή του ἦταν ἡ ὑπόθεση τῶν μαύρων σκλάβων. Ἡ πωλῆ ἀπόσχεσή του νὰ κάμῃ ὅ,τι μπορούσε γιὰ τὰ δυστυχισμένα ἐκείνα πλάσματα, ἦταν πάντα καινούργια μῆσα του. Ἡ ἀπόφασή του μάλιστα, μὲ τὸν χρόνον ρίζωνε πρὸ βαθειὰ στὴν ψυχὴ του, ἐνῶ ἡ συνείδησή του τὸν πληροφοροῦσε ὅτι εἶχε τὴν πλήρη ἐπιδοκιμασία τοῦ Θεοῦ. "Ἦταν θέλημα Θεοῦ αὐτό! Κι' ἦταν ἔτοιμος πιά νὰ ριχθῇ ὀλοκληρωτικὰ στὸν ἀγῶνα, θυσιάζοντας τὸ πᾶν, γιὰ νὰ ἐπιτύχῃ τὴν κατάργηση τοῦ ἀπάνθρωπου θεσμοῦ τῆς δουλείας: νὰ δώσῃ τὴν ἐλευθερία στοὺς μαύρους ἀδελφούς του!

'Ἄλλὰ πρέπει νὰ συνεχίσωμε σὲ δεύτερον σημεῖωμα, γιὰ νὰ παρακολουθήσωμε τὸν Lincoln στὸ κύριον ἔργο του, τὸν ἐπικὸν ἀγῶνα του γιὰ τὴν κατάργηση τῆς δουλείας.

ΤΑ ΒΙΒΛΙΑ

Σπ. Μ. Καλλιόφα: Διάνοια, Ἐπι-
στήμη καὶ Ἠθικὴ προκοπή,
1944.

Ὁ κ. Καλλιόφας, συγγραφεὺς πολὺ
γνωστὸς ἐκ τῶν διαφόρων ἐργασιῶν του
τῶν ἀναφερομένων εἰς τὴν ψυχολογίαν, τὴν
βιολογίαν, τὴν φιλοσοφίαν, τὴν παιδαγωγί-
κην κ. ἄ. ἐδημοσίευσε καὶ νέον ἔργον με-
τὸν τίτλον: «Διάνοια, Ἐπιστήμη καὶ Ἠθι-
κὴ προκοπή».

Τὸ θέμα εἶναι πράγματι ἀξιον πολλοῦ
ἐνδιαφέροντος. Ἡ σχέση τῆς διανοίας, τῆς
ἐπιστήμης καὶ τῆς ἠθικῆς, εἶναι ζήτημα
τὸ ὁποῖον ἀπηχοῦσε τὸ ἀνθρώπινον πνεύ-
μα εἰς τοὺς παλαιούς καὶ νέους χρόνους.
Ἀκούονται ἀκόμη μέχρι τῆς ἐποχῆς μας
αἱ φωναὶ πολλῶν ἐπιστημόνων τῶν δύο
τελευταίων ἰδία αἰῶνων, οἱ ὅποιοι ἐν ὀνό-
ματι τῆς ἐπιστήμης καὶ διὰ τῶν λεγομένων
θετικῶν ἐπιστημῶν ἰσχυρίζοντο ὅτι συνέ-
θεσαν νέαν διὰ τὴν ἀνθρωπότητα ἠθικὴν,
ἀσχετον πρὸς κάθε μεταφυσικὴν ἔννοιαν*
Πολλὰ δὲ εἶχον γραφῆ καὶ περισσότερα
εἶχον λεχθῆ διὰ τὴν ἠθικὴν τοῦ λόγου, ἢ
ὅποια καθ' ὃ ἐπιστημονικὴ, θὰ ἀντικαθί-
στα πάσαν ἄλλην καὶ μάλιστα τὴν χριστι-
ανικὴν, τὴν τόσο, ἀτυχῶς κατ' αὐτούς,
σπηριζομένην ἐπὶ μεταφυσικῶν βάσεων.

Ὁ κ. Καλλιόφας ἀφορμώμενος ἀπὸ τῆς
μικρᾶς πραγματείας τοῦ Eugenio Rigna-
no, «Wissenschaft und Morals», ἔχων ὑπ'
ὄψει καὶ ἄλλους ὀνομαστοὺς συγγραφεῖς,
ὅπως π. χ. εἶναι ὁ Driesch, ὁ Hartmann,
ὁ G. Lipps, ὁ Planck, ὁ Jung, θέτει καὶ
ἀναλύει εἰς τὸ νέον βιβλίον ἐνδιαφέροντα
ζητήματα, ὅπως εἶναι: ἡ γένεσις τῆς συν-
ειδησεως, ἡ ἔννοια τῆς βουλήσεως, ἡ ρι-
ζικὴ διάκρισις μεταξὺ τῶν συμβαινόντων
εἰς τὴν ἀνόργανον ὕλην καὶ τῶν συμβαινόν-
των εἰς τὴν ἐνόργανον, ἢ σχέσις τῆς ἠθι-
κῆς πρὸς τὴν ἡδονὴν καὶ ἄλλα. Ἐξετάζει
τὴν συμβολὴν τὴν ὁποίαν δύναται ἡ ἐπι-
στήμη καὶ μάλιστα ἡ Φυσικὴ, ἡ Χημεία, ἡ
Βιολογία καὶ ἡ Ψυχολογία, νὰ ἔχουν εἰς
τὴν ἐπίτευξιν ἠθικῶν σκοπῶν.

Ὁρθότατα ὁ σ. ἐξ ἄλλου ὁμολογεῖ ὅτι
ἡ θέσις τὴν ὁποίαν ἡ ἐπιστήμη θὰ λάθῃ
ἀπέναντι τῶν βασικῶν μεταφυσικῶν προ-
βλημάτων, τῆς ὑπάρξεως Θεοῦ καὶ ἀθανα-
σίας τῆς ψυχῆς, θὰ ἀσκήσῃ μεγάλην ἐπί-
θρασιν εἰς τὴν μόρφωσιν τῶν ἠθικῶν ἀξι-
ωμάτων. Κατ' οὐσίαν λοιπὸν τὸ πρόβλη-
μα τῆς ἠθικῆς ἐξαρτᾶται κυρίως ἀπὸ τὸ
μεταφυσικὸν πρόβλημα καὶ ἐπὶ τοῦ σημεί-
ου τούτου ἔχει λόγον, κατὰ τὸν σ., ἡ ἐπι-
στημονικὴ μεταφυσικὴ. Ἀλλὰ εἰς τὸν ἀν-

θρώπινον «ὄν, τοῦ ὁποίου πᾶν συνειδητὸν
φαινόμενον φέρει συναισθηματικὸν τόνον,
κατ' ἀνάγκην ψυχολογικὴν, αἱ μεταφυσικὴ
καὶ πεποιθήσεις μεταβάλλονται ἐν τέλει
ἀφ' ἑαυτῶν εἰς θρησκευτικὰς καὶ διὰ τοῦ-
το ὀρθῶς λέγεται διττὴ φιλοσοφία σή-
μερον ἀκολουθεῖ τὸν δρόμον
ὃ ὁποῖος ἄγει πρὸς τὴν θρη-
σκείαν» (σελ. 76). Καὶ δὲν δυνάμεθα
παρὰ νὰ συμφωνήσωμεν πρὸς τὸν σ. ὅτι
τὰ πολλὰ δεινὰ τὰ ὁποῖα μαστιάζουν σήμε-
ρον τὴν ἀνθρωπότητα προέρχονται ἀπὸ τὴν
ἀταλαίπωρον ἀπόρριψιν τῆς θρησκείας, ἀ-
πὸ τὴν ἀπόρριψιν δηλαδὴ τοῦ μόνου ἀξι-
ολόγου ἐγκύρου ἐρείσματος τῆς ἠθικῆς.
Δικαιολογούμενον δὲ τὸ συμπέρασμα ὅτι
«εἰς τὸν γνησίως θρησκέουσαν, ἀδιάστω
καὶ αὐθορμήτως ἀνακύπτει ἡ ἠθικότης».

Ὁ σ. ἐκφράζεται μὲ πολλὴν ἐνθουσιασμόν
περὶ τῆς θρησκείας τῶν ἀρχαίων Ἑλλή-
νων. Ἡ Ἑλλάς, ὅπως πολὺ ὀρθῶς διαπι-
στῶναι, ἠκμαζεν ἐφ' ὅσον εἰς τὴν ψυχὴν τῶν
Ἑλλήνων ἔξη ἡ θρησκευτικὴ πίστις. Ἡ κα-
τάπτωσις τῆς θρησκείας ἔφερε τὴν κατά-
πτωσιν τῶν Ἑλλήνων ὡς αἰῶνων καὶ ὡς
ἔθνους. «Ἀφῆρσε μὲν ἀπὸ τὴν περὶ τοῦ
σώματος μέριμναν τοὺς πρὸς τὸ θεῖον δε-
σμούς, ἐνίσχυσε δὲ τὸ κράτος τῶν ὀρμῶν». Ἄι
ὀρμαὶ ἔγιναν κτηνώδεις καὶ «ἐφθειραν
ὄχι μόνον τὸ πνεῦμα ἀλλὰ καὶ αὐτὸ τὸ
σῶμα» (σελ. 55). Ἡ ἀρχαία Ἑλληνικὴ θρη-
σκεία κατὰ τὸν σ. ἐθεράπευε τὸ πνεῦμα
καὶ τὸ σῶμα. Τὸν Χριστιανισμόν ἐξ ἄλλου
ὁ σ. χαρακτηρίζει ὡς τὴν πνευματικωτά-
την τῶν θρησκείων, ὡς τὴν θρησκείαν τοῦ
ἁπολύτου πνεύματος. «Ἄλλ' ὁ Χριστιανι-
σμός—προσθέτει—ἀκριθῶς ἔνεκα τῆς πνευ-
ματικότητος αὐτοῦ ταύτης, παρήγαγε τα-
χέως ὑπέμετρον ἀρνησιν τῶν ἀκραϊφνῶς
βιολογικῶν λειτουργιῶν, ἀρνησιν ἢ ὅποια,
ἀναγκαῖα οὖσα κατ' ἀρχάς, ὑπὲρ τὸ θεόν
ἔπειτα παρετάθη» (σελ. 55). Καὶ ἐν συνε-
χείᾳ ὁμιλεῖ ὁ σ. περὶ τῶν κακῶν συνεπει-
ῶν τὰς ὁποίας ἔχει εἰς τὴν θρησκευτικὴν,
πνευματικὴν καὶ σωματικὴν ζωὴν τῶν ἀ-
τόμων ἡ ἀπόθησις τῶν βιολογικῶν ὀρμῶν.

Ἄλλ' ἐν προκειμένῳ θὰ ἔπρεπε νὰ λη-
φθῆ ὑπ' ὄψιν, ὅτι ὁ Χριστιανισμός ἔκαμε
τὴν ἐμφάνισίν του εἰς ἐποχὴν κατὰ τὴν ὁ-
ποίαν ἐκυρίαρχε εἰς τὸν πλείστον κόσμον,
μορφώσασθαι καὶ ἀμόρφωτον, ἢ πλέον ὕλι-
στικὴ ζωὴ καὶ αἱ πάσης φύσεως ὀρμαὶ ἀ-
νεπτυγμένα εἰς λίαν ἐπικίνδυνον βαθμὸν
κατεδυναστεύαν, ἀπεκτηνύσαν κατὰ τὸν
ἐλεεινότερον τρόπον τὸν ἀνθρώπον, ὅπως
ἄλλωστε καὶ ὁ συγγραφεὺς ὁμολογεῖ διὰ
τὴν ἐποχὴν τῆς καταπτώσεως τοῦ Ἑλλη-
νισμοῦ. Ἐξ ἄλλου τὰ ἀναζωογονούμενα
τότε διδάγματα τῶν Πυθαγορείων, τῶν Πλα-
τωνικῶν καὶ τῶν στωικῶν ἐν συνδυασμῷ
πρὸς τὰ διὰχρυτα δόγματα τῶν μυστηρια-
κῶν θρησκείων κατεδίκασαν τὸ σῶμα, τὸ

(*) Βλ. καὶ ἄρθρον Ἀκτινῶν: 1938, σ. 258.

ἐθεώρουν κακόν, καθ' ὃ ὕλικόν, καὶ ἐδίδασκον τὴν καταταλαιπώρησιν αὐτοῦ διὰ τὴν ἀποδέσμευσιν καὶ ἀνάτασιν τῆς ψυχῆς. Οἱ δὲ Ἑσραῖοι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης εἶχον ἀπουρηθῆ ἀπὸ τὸν μολυσμένον κόσμον εἰς μίαν ἔντονον ἀσκητικὴν ζῶην καὶ μὲ τὰ διδάγματα καὶ τὸ παράδειγμά των ἐκαλλιέργουν τὴν ἀντίληψιν ὅτι ἀπαιτεῖται καταδυναστεύσει τοῦ σώματος διὰ τὴν ἐπιτυχίαν τῆς ἀπολυτρώσεως. Ὁ Χριστιανισμός, ἐν τῷ μέσῳ τῶν δύο αὐτῶν ἀκροτήτων ἐμφανισθεὶς, ἔθεσεν εἰς τὴν κλίμακα τῶν ἀξιών ἐκεῖ ὅπου πρέπει τὸ πνεῦμα καὶ τὸ σῶμα. Τὸ πνεῦμα εἶναι τὸ ἀνώτερον, τὸ σῶμα εἶναι τὸ κατώτερον. Ἀλλὰ τὸ σῶμα εἶναι τὸ ἀπαραίτητον συνάρτημα τοῦ πνεύματος, εἰς τρόπον ὥστε νὰ μὴ εἶναι δυνατὸν νὰ νοσηθῆ ὀλοκληρωμένως ἄνθρωπος χωρὶς τὸ σῶμα του. Τὸ σῶμα εἶναι «ναὸς τοῦ Θεοῦ» καὶ ὁ φθειρὸν τὸν ναὸν αὐτὸν ἔχει εὐθύνην ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ. Αἱ βιολογικαὶ λειτουργίαι ἐξηγιασθήσαν ὑπὸ τοῦ Χριστιανισμοῦ, ἀνέκτησαν τοὺς ἀληθεῖς αὐτῶν σκοποὺς διὰ τὴν ὀρθὴν ἐξυπηρέτησιν τοῦ ὅλου ἀνθρώπου καὶ ἔλαθον τὴν πρέπουσαν θέσιν εἰς τὴν ζῶην. Ἡ δι' ἠθικοῦ τρόπου πλήρωσις αὐτῶν ἀποτελεῖ καθήκον ἀλλ' ὄχι καὶ τὸν μοναδικὸν σκοπὸν τῆς ζωῆς. Σκοπὸς τῆς ζωῆς εἶναι ἡ ἠθικὴ τελειώσις τοῦ ἀνθρώπου καὶ ἡ ὁμοίωσις του πρὸς τὸν Θεόν. Γενικῶς ἡ ὅλη διδασκαλία τοῦ Χριστιανισμοῦ, καλῶς νουομένη καὶ τηρουμένη, ἐξυπηρετεῖ τὸ σῶμα κατὰ τὸν καλύτερον τρόπον διότι εἶναι ἐκ τῆς ἐμπειρίας ἐξηκριθῶμενον ὅτι ἡ ἠθικὴ ὑγεία ὑπὸ τὴν εὐρείαν αὐτῆς σημασίαν ἔχει ἀγαθωτάτην ἐπίδρασιν ἐπὶ τοῦ σώματος. Σήμερον ἀναζητεῖται οὐ μόνον εἰς τὰς ψυχικὰς ἀλλὰ καὶ τὰς σωματικὰς παθηθεῖς ὁ ἠθικὸς παράγων ὁ ὁποῖος κατὰ τὴν γνώμην ἐπιφανῶν βιολόγων, ψυχολόγων καὶ ἱατρῶν, ἀσκεῖ ἰσχυροτάτην ροπὴν ἐπὶ τοῦ σώματος. Ὅταν ἐξέχουσαι ἱατρικὰ φυσιογνωμία, ὅπως ὁ καθηγητῆς Jung, ὁ ψυχίατρος Maeder, ὁ πολὺς καθηγητῆς τῆς χειρουργικῆς Sauerbruch, ὁ βιολόγος Carrel καὶ τόσο ἄλλοι συνιστοῦν διὰ τὴν ἀπαλλαγὴν ἀπὸ τὰς σωματικὰς ἀσθενείας καὶ ἀπὸ τὸν ἐκφυλισμὸν τοῦ ἀνθρωπίνου ὀργανισμοῦ τὴν ἐπάνοδοσιν εἰς τὴν πνευματικὴν καὶ μάλιστα τὴν χριστιανικὴν ζῶην, (*) ὅταν ἀπὸ ἀρμόδια

στόματα ἀκούεται μία τιοαυτῆ κραυγὴ ἀγωνίας, εἶναι φοβερὸν ὅτι ἐδῶ εἰς τὴν Ἑλλάδα ὑποστηρίζεται (ὄχι βεβαίως ἀπὸ τὸν κ. Καλλιάρην, ὅπως οὐδ' ἀπὸ ἄλλον τινὰ ἔγκυρον ἐκπρόσωπον τῆς νεωτέρας ἐπιστήμης) ἀκόμη ἡ ὀλεθρία προκατάληψις ὅτι τάχα ἡ χριστιανικὴ ζῶη δὲν συμμοιάζεται μὲ τὴν σωματικὴν ἀκμὴν καὶ ὑγείαν. Ὡς ἐάν ἡ ζῶη τῆς ἀρνήσεως καὶ τῆς ἠθικῆς ἀποστασίας δημιουργῆ γερὰ σώματα καὶ ὑγιεῖς ὀργανισμοὺς! Ἐκεῖνος, ὁ ὁποῖος θὰ ἤθελε νὰ μελετήσῃ τὴν καταφρόνησιν καὶ τὴν κατάπτωσιν τοῦ σωματικοῦ ὀργανισμοῦ τοῦ ἀνθρώπου δὲν ἔχει ἀνάγκη νὰ σκεφθῆ ἐπὶ πολὺ διὰ τὴν ἰδίαν ὅτι πρέπει νὰ στρέψῃ τὴν προσοχὴν του εἰς τὴν μελέτην τοῦ ἠθικοῦ καὶ τοῦ ψυχικοῦ ἐκφυλισμοῦ, ἀπὸ τὸν ὁποῖον ὑποφέρει ὁ σύγχρονος ἄνθρωπος. Κανεὶς σοβαρὸς ἄνθρωπος δὲν κάμνει σήμερον λόγον περὶ νοσημάτων προερχομένων ἀπὸ τὴν χριστιανικὴν ζῶην, ἐνῶ πολὺς λόγος γίνεται εἰς ἀρμόδια βιβλία περὶ νοσημάτων προερχομένων ἀπὸ τὴν ἀντιχριστιανικὴν ζῶην. Θὰ ἦτο ἀναμφισβότως εὐτυχὴς ἀπὸ βιολογικῆς καὶ πνευματικῆς ἀπόψεως ἡ κοινωνία, ἡ ὁποία θὰ ἐδίδοι τὴν πρέπουσαν σημασίαν εἰς τὰ μεταφυσικὰ καὶ ἠθικὰ χριστιανικὰ διδάγματα καὶ θὰ ἐκανόνιζε τὴν ζῶην τῆς συμφῶνως πρὸς αὐτά. Ἄν δὲ εἰς διαφόρους ἐποχὰς μερικὰ άτομα παρεξηγήσαν κατὰ τὸν ἕνα ἢ τὸν ἄλλον τρόπον τὴν διδασκαλίαν τοῦ Χριστιανισμοῦ καὶ ἡ ἀπέδωσαν μεγάλην σημασίαν εἰς τὸ σῶμα ἢ τὸ παρέῤωσαν ἐντελῶς καὶ ἀδικαιολογητῶς, δὲν πταίει βεβαίως ὁ Χριστιανισμός, ὁ ὁποῖος ποτὲ δὲν υἱοθέτησε ὡς διδασκαλίαν τὰς ἐκρότητας. Θὰ ἠδύνατο ἴσως ὁ σ. νὰ ἐπικαλεσθῆ ὀκνηρτῆς γνώμης του τὴν ἐμφάνισιν τῶν ἀσκητῶν εἰς ὀρισμένῃν περιόδον τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας. Χωρὶς νὰ θέλωμεν νὰ ἀπολογηθῶμεν ὑπὲρ αὐτῶν, ἔχομεν νὰ ἀντιπρωμεν ὅτι ἡ ἀσκησις τῶν ἀνθρώπων ἐκεῖνων, ἡ ὁποία δὲν ἐστερεῖτο καὶ ἡρωϊσμοῦ, ἦτο ὀφθαλμῶς ἐντονος διαμαρτυρία κατὰ τῆς ἀπαθλιωμένης κοινωνίας. Καὶ σημειώτεον ὅτι οὔτε πνευματικῶς οὔτε σωματικῶς τοὺς ἐβλάπεν. Εἶχον ἀρκετὰ φωτεινὸν τὸν νοῦν καὶ σιδηρὰν τὴν ὑγείαν καὶ ἀντοχὴν ὥστε παρὰ τὴν καθημερινὴν ἐργασίαν νὰ κατανοῦν αἰωνόβιου. Ἐπειτα κάθε διδασκαλία καὶ κάθε σύνθημα δὲν πρέπει νὰ κρινεῖται ἀπὸ τὰς ἐπὶ μέρους καὶ ἐκ μέρους μερικῶν παρεξηγήσεως τῆς, ἀλλὰ κατὰ τὸ γνήσιόν τῆς περιεχόμενον.

Καὶ γενικώτερον θὰ εἶχομεν νὰ παρατηρήσωμεν ὅτι ὁ σ. ὁμιλεῖ περὶ τοῦ Χριστιανισμοῦ πολλὰκις κατὰ τρόπον μαρτυροῦντα δυσμενῆ προκατάληψιν.

Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ὁ σ. ὁμιλῶν περὶ τῆς ὑποκειμενικότητος τῶν ἠθικῶν ἀξιομάτων τῶν ὑπὸ τῶν ἐσωτερικῶν κλίσεων

(*) Παραπέμπομεν καὶ εἰς τὸ τελευταῖον ἐκδοθὲν ἱατρικὸν βιβλίον τοῦ Dr. Paul Tournier «Médicine de la Personne» καὶ εἰς τὸ ὁποῖον οὔτε ὀλίγον οὔτε πολὺ ὁ Ἑλβετὸς ἱατρὸς Tournier συνιστᾷ εἰς τὸ τέλος διὰ τὴν ἀπόκτησιν τῆς σωματικῆς ὑγείας καὶ ἀρμονίας τὴν γνωριμίαν μὲ τὸν Θεόν.

καὶ τῆς φιλοσοφίας τοῦ ἀνθρώπου συλλαμβανομένη καὶ διατυπωμένω προσαθεῖ νὰ ἐρμηνεύσῃ τὴν διαφορὰν τῆς ἠθικῆς τοῦ Εὐαγγελίου ἀπὸ τὴν ἠθικὴν τῆς Στωᾶς ὡς ὀφειλομένην εἰς τὰς ὑποκειμενικὰς αὐτὰς κλίσεις τοῦ θεμελιωτοῦ τῆς πρώτης. Ἀφήνει δηλαδὴ νὰ ὑπονοηθῇ ὅτι ὁ Ἰδρυτὴς τῆς χριστιανικῆς ἠθικῆς εἶχε τὸ ἴδιον αὐτὸ ὡς ἄνθρωπος θυμικόν, τὰς ἰδικὰς τοῦ ὑποκειμενικὰς κλίσεις, ὅπως καὶ ὁ Ζήνων καὶ ὁ Κλεάνθης καὶ ὁ Χρυσίππος εἶχον τὰς ἰδικὰς τῶν, καὶ ὑπὸ τὴν ἐπήρειαν αὐτῶν, προσέδωκεν ἀνάλογον περιεχόμενον καὶ μορφήν εἰς τὰ ἠθικὰ ἀξιώματα. Μὴ ἱκανοποιούμενος προφανῶς ἀπὸ τὰ ἠθικὰ ἀξιώματα τοῦ Χριστιανισμοῦ ἐλπίζει καὶ προφητεύει ὅτι θὰ γεννηθῇ γενικώτερον ἠθικὸν ἀξίωμα μέλλον νὰ ἀναγνωρισθῇ ἀπὸ ὄλους τοὺς λαούς. Ἀλλὰ τοῦτο δὲν ὑπενθυμίζει κάπως τὴν ἀρνησὶν τῶν Ἑβραίων νὰ ἀποδεχθοῦν τὸν Μεσσίαν καὶ τὴν ματαίαν αὐτῶν ἀναζήτησιν νέου Μεσσίου;

Ἄλλου ὁ σ. (σελ. 56) ὁμιλεῖ μὲ κάποιαν ἀμφιβολίαν περὶ τῆς κατὰ τὸν μεσαίωνα ἀγαθῆς ἐπιδράσεως τοῦ Χριστιανισμοῦ εἰς τοὺς βορείους λαοὺς τῆς Εὐρώπης, οἱ ὅποιοι κατὰ τὴν ὁμολογίαν αὐτοῦ τοῦ ἴδιου ἔζων εἰς πρῶτον σχεδὸν κατὰστασιν ἔχοντες τραγὰ καὶ ἀγροῖκα τὰ ἦθη. Ὁ σ. δὲν θὰ εἶχε οὐδεμίαν ἀμφιβολίαν ἐὰν ἐλάμβανεν ὑπ’ ὄψιν εἰς τοὺς ἰσὺς ἀποδρῶν ὁ Χριστιανισμὸς τοῖς λαοῦς ἀποδρῶν ἔδρεν ὁ Χριστιανισμὸς τοῖς λαοῦς ἐκείνους καὶ πόσον τοὺς ἐμόρφωσε. Δὲν εἶναι δυνατόν σήμερα νὰ ἀγνοοῦνται τὰ θαύματα τὰ ὁποῖα ἐπέτελεσεν ὁ Χριστιανισμὸς εἰς τοὺς λαοὺς τοῦ μεσαίωνα. Χωρὶς πολλὰς περιστροφὰς ἡ ἀλήθεια εἶναι μία. Ὁ Χριστιανισμὸς ἔδρε μίαν Εὐρώπην βάρβαρον καὶ τὴν ἔκαμε πολιτισμένην. Ἡ ἀρνησις εὐρήκε μίαν Εὐρώπην μὲ θρησυχρὸν πολιτισμὸν, ἀποτέλεσμα τῆς διαπαιδαγωγήσεως ἀπὸ τὸν Χριστιανισμὸν, καὶ ἔφερε τὸν πολιτισμὸν αὐτόν... εἰς τὸ σημερινὸν κατάντημα τοῦ ὁποίου πέραν ἐλάσθαμεν ὄλοι μας, πλὴν ἡ ἀρκετὴν.

Ἡ Spengler εἰς τὸ βιβλίον του «Ἡ ὄσις τοῦ δυτικοῦ πολιτισμοῦ» ἔκαμε τὴν διαπίστωσιν ὅτι ἡ κατὰπτωσις τῆς θρησκευτικῆς ζωῆς εἶναι ἐκδηλὸν χαρακτηριστικὸν γνώρισμα τῆς καταπτώσεως τοῦ πολιτισμοῦ. Ἐάν σήμερον ὑπάρχῃ εἰς τοὺς «πολιτισμένους Χριστιανούς» ὅπως τοὺς ὀνομάζει ὁ σ. σκληρότης, πνευματικὴ ἀναπηρία, ἀκατανόητον μῖσος καὶ τὰ παρόμοια, αὐτὸ ὀφείλεται ἀκριβῶς εἰς τὸν κοῦφον καὶ ἀνευ Χριστοῦ πολιτισμὸν, εἰς τὴν ὕλιστικὴν καὶ ἀντιχριστιανικὴν φιλοσοφίαν καὶ ἐπιστήμην, διὰ τὴν ἀνάπτειν τῶν ὁποίων τόσον φιλοτίμως ἐμμέσως ἢ ἀμέσως, ἐν ἐπιγνώσει ἢ ἀνεπιγνώτως πολλοὶ ἐπιστήμονες εἰργάσθησαν.

Εἶναι δυστυχῶς γεγονός ὅτι εἰς τὴν ἐκτροπὴν τῆς κοινωνίας ἀπὸ τὴν ἀνωτέραν καὶ κοινωνικῶς σωτήριον χριστιανικὴν ζωὴν συνετέλεσαν πολλοὶ ἀπὸ τοὺς ἐπιστήμονας οἱ ὅποιοι τὸν ἀτομικὸν τὸν βίον μεταβάλλοντες εἰς κοσμοθεωρίαν ἐκήρυξαν τὴν ἀποστασίαν. Καὶ ἐναντίον αὐτῶν ἔχει δίκαιον νὰ καταφέρεται ὁ κ. Κ. καὶ νὰ γράφῃ ὅτι: «Οἱ ἄνθρωποι οὗτοι δὲν ἀγαποῦν τὴν ἀλήθειαν, οὐδὲ ἔχουν κύριον σκοπὸν τῆς ζωῆς τῶν τὴν ζήτησιν αὐτῆς. Σκοπὸς κύριος τῆς ζωῆς τῶν εἶναι ὁ κορεσμὸς τῶν ἐκ τῶν ἐγωϊστικῶν ὁρμῶν, αἱ ὁποῖαι κυριαρχοῦν ἐν τῇ ψυχῇ τῶν, προερχομένων ἐπιθυμιῶν. Ἡ ἀσχολία μὲ τὴν ἐπιστήμην εἶναι οὐχὶ σκοπὸς καθ’ ἑαυτὸν, εἶναι μέσον διὰ τοῦ ὁποῦ ἐπιδιώκουν τὴν κτήσιν δόξης, δυνάμεως, πλοῦτου, ὕλικῶν ἀπολαύσεων παντοίων» (σελ. 67). Πράγματι ἀντὶ νὰ εἶναι ὅπως ὀφείλον, πρότυπα ἀρετῆς, καταντοῦν, δυστυχῶς, τύποι ἠθικῆς ἀπαθλιώσεως καὶ δὲν ὑπάρχει ὁμολογουμένως ἐλεινότερον θέαμα ἀπὸ τοὺς ἠθικῶς χρεωκοπημένους διανοουμένους. Αὐτοὶ ἀποτελοῦν τὴν λύμην τῆς κοινωνίας, καὶ ἂν θελήσωμεν νὰ συγκρίνωμεν τὸ μέσον ἐπίπεδον τῆς ἠθικῆς ποιότητος τοῦ λαοῦ πρὸς τὸ τῶν διανοουμένων, θὰ συναγάγωμεν πολὺ ἀποκαρδιωτικὰ διὰ τοὺς διανοουμένους μας συμπεράσματα. Καὶ θὰ ἔπρεπε ὅσοι βλέπουν μὲ πραγματικὸν πόνον τὴν ἀπαθλιώσιν αὐτὴν καὶ ποθοῦν μίαν ἀνάτησιν καὶ κάθαρσιν ἐπιστήμης καὶ ἐπιστημόνων νὰ σημάζων τὸ ἐγερτήριον σάλπισμα καὶ νὰ ἐργασθοῦν ἐντόνως διὰ τὴν ποθομένην πρόσοδον. Διερχόμεθα μίαν ἐποχὴν κρίσιμον, μίαν περιόδον νέας κοσμογονίας καὶ ἀποτελεῖ καθῆκον κάθε εὐσυνειδήτου ἐπιστήμονος νὰ συνεισφέρῃ τὸ ἕξ ἑαυτοῦ εἰς τὴν γενικὴν ἀνόρθωσιν. Ἡ ἀνόρθωσις ὁμῶς αὐτὴ προϋποθέτει βασικὴν γραμμὴν αὐθεντικὴν, κύρους ἀπολύτου καὶ σεβαστοῦ, τὴν ὅποιαν θὰ κληθῇ νὰ ἀκολουθήσῃ ὁ σύγχρονος ἄνθρωπος μέσα εἰς τοὺς θαυμάτους τῶν ἐρειπίων, διὰ νὰ ἀρχίσῃ τὸ ἔργον τῆς ἀνασυγκροτήσεως. Καὶ ἐφ’ ὅσον ἡ ἠθικὴ κατεῦθυνσις εἶναι τὸ θεμελίον διὰ τὴν ἀνασυγκρότησιν αὐτὴν καὶ ἐφ’ ὅσον τὰ πειράματα τῆς ἐξωχριστιανικῆς ἠθικῆς σαφῶς ὡς καθ’ ἡμέραν ἀποτυχίας καὶ γκρεμίσματα, κάθε ἐπιστήμων, ὁ ὅποιος τὴν χριστιανικὴν ἠθικὴν τὴν ἀνεύρει μὲ ἐπιφυλάξεις καὶ μόνον σχετικὸν κύρος τῆς ἀποδίδει δὲν συμβάλλει (ὅσον δήποτε εὐγενεῖς καὶ ἂν εἶναι αἱ προθέσεις του) εἰς τὴν ἀνόρθωσιν τῆς ὁποίας ἔχομεν ἐπιγινώσκον ἀνάγκην. Καὶ τοῦτο εἴμεθα ὑποχρεωμένοι νὰ παρατηρήσωμεν καὶ διὰ τὸ παρὸν βιβλίον.

Ἐνα ὅπὸ τὰ ἐλάχιστα ἑλληνικά βιβλία ποὺ ἀσχολοῦνται μὲ τὰ ἔντομα εἶναι καὶ τὸ ὑπὸ τὸν τίτλον «Ὁ ἄνθρωπος καὶ τὰ ἔντομα», δημοσιευθὲν ὑπὸ τοῦ Καθηγητοῦ τῆς Γεωργικῆς Ζωολογίας καὶ Ἐντομολογίας τῆς Ἀνωτάτης Γεωλογικῆς Σχολῆς καὶ προσέδρου μέλους τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν κ. Κ. Ἰσακίδου.

Ὁ συγγραφεὺς μαζί μὲ τὴν ἐκθεσὶν τῶν ἐπιστημονικῶν ἀπόψεων παρέχει καὶ στοιχεῖα τῆς πλουσίας πείρας του ἀπὸ τὴν μελέτην τῶν ἐντόμων τῆς Ἑλλάδος. Ἀκόμη παρέχει καὶ πορίσματα οἰκονομικοῦ ἐνδιαφέροντος, εἰς τὰ ὅποια κατέληξεν ἢ μέχρι τοῦδε ἔρευνα τῶν ἑλληνικῶν φυτοπαθολογικῶν προβλημάτων, ἢ συνεχιζομένη εἰς τὸ ὑπὸ τὴν διεύθυνσίν του «Μπενάκειον Φυτοπαθολογικὸν Ἰνστιτοῦτον». Τὸ βιβλίον προλογίζει ἐκτενῶς ὁ ἀκαδημαϊκὸς κ. Γ. Κυριακός.

Ἡ ἀνάγνωσις τοῦ βιβλίου αὐτοῦ συνιστάται ὄχι μόνον διότι παρέχει πλουσίας γνώσεις ἐπιστημονικάς, ἀλλὰ καὶ διότι κατατοπίζει τὸν ἀναγνώστην του καὶ εἰς σοβαρά τινα προβλήματα τῆς ὅλης ἐθνικῆς Οἰκονομίας.

I. OI.

Τὸ βιβλίον τοῦ Gunn Buster «Return via Dunkirk» Ἐπιστοφὴ μίση Δουκέρκη) ἀναφέρεται εἰς τὰς δραματικὰς σκηνὰς ποὺ ἐξετυλίχθησαν κατὰ τὴν μεγάλην ἐκείνην μάχην, τὴν ἀποκληθείσαν τιτανομαχίαν τῆς Φλάνδρας. Πρόκειται περὶ μιᾶς συναρπαστικῆς ἐξιστορήσεως τῶν γεγονότων ἐκείνων, τὰ ὅποια ὀλόκληρος ὁ κόσμος παρακολούθησεν ἐκτυλισσόμενα κατὰ τὴν ἀρχὴν τοῦ παρελθόντος θέρους, καὶ τὰ ὅποια ὁ συγγραφεὺς ἐκθέτει μὲ δύνομιον λόγου καὶ ὕψος ζωντανῶν, ἐπιστῶν οὕτως ἀμέριστον τὸ ἐνδιαφέρον τοῦ ἀναγνώστου ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τέλους.

Θὰ ἠθέλαμεν νὰ συστήσωμεν εἰς τοὺς ἀναγνώστας μας τὴν μελέτην τοῦ βιβλίου τοῦ γνωστοῦ ἀγγλοῦ ἀστρονόμου Sir James Jeans «Οἱ ἀστέρες εἰς τὰς πορείας τῶν» (The Stars in Their Courses) τὸ ὅποιον ἐκκλοφόρησε τελευταίως εἰς νέαν ἔκδοσιν εἰς τὴν σειρὰν τῶν Pelican Books.

Τὸ σύντομον αὐτὸ ἔργον τοῦ καθηγητοῦ Jeans εἶναι μία καλὴ εἰσαγωγή εἰς τὴν γνώσιν τοῦ μεγαλείου τῆς δημιουργίας, τὸ ὅποιον παρουσιάζουν οἱ κόσμοι τοῦ οὐρανοῦ ποὺ ἀποκαλύπτονται εἰς τὸ τηλεσκόπιον. Εἰς γλώσσαν ἀπλὴν καὶ μὲ γλαφυρότητα ποὺ διακρίνει ὅλα τὰ ἔργα τοῦ κορυφαίου συγχρόνου ἀστρονόμου. Ζωγραφίζεται τὸ μέγεθος τοῦ σύμπαντος καὶ ἡ διανομὴ τῶν διαφόρων εἰδῶν τῶν ἀστῶν ἐν τῇ χώρῃ, κατὰ τοιοῦτον τρόπον ὡ-

στε νὰ εἶναι καταληπτά καὶ εἰς ἐκείνους οἱ ὅποιοι στεροῦνται εἰδικῆς μορφώσεως.

Ἡ ἐξέλιξις τοῦ τεχνικοῦ πολιτισμοῦ δὲν ἔχει μόνον ἀγαθὴν ἐπίδρασιν ἐπὶ τῆς υγιεινῆς τοῦ ἀνθρώπου, μάλιστα ἐκείνου ποὺ ζῆ εἰς τὰς μεγαλοπόλεις, εἰς τὰς ὁποίας καὶ ἀπολαμβάνει ὅλα τὰ κατὰ τῆς προόδου, ἀλλὰ παρουσιάζει καὶ δυσκολίας ποὺ φαίνονται τελείως ἀνυπερβλητοί. Ἔτσι π.χ. μὲ τὴν εἰσαγωγὴν τοῦ γρημμοφόνου καὶ τοῦ ραδιοφόνου ὁ πολιτισμένος ἀνθρώπος εὐχρηστεῖται ποικιλοτρόπως, ἀλλὰ μὲ τοὺς μεγάλους θορύβους ποὺ προκαλοῦν τὰ ὄργανα αὐτὰ δημιουργεῖται δι' αὐτὸν ἓνα σοβαρὸν πρόβλημα. Ἡ ἀνησυχία τῶν μεγαλοπόλεων αὐξάνει ἐπικίνδυνος, ἔχει δὲ ὡς συνέπειαν τὴν αὐπνίαν καὶ τὸν ἐκνευρισμὸν τῶν κατοίκων. Καὶ ἐπειδὴ δὲν εἶναι δυνατόν νὰ λείψουν οἱ θόρυβοι αὐτοί, εἶναι ἀνάγκη νὰ ἀντιμετωπισθοῦν ἀπὸ τοὺς εἰδικούς, μὲ τὸν σκοπὸν νὰ περιορισθοῦν εἰς τὸ ἐλάχιστον δυνατόν ὄριον.

Τὴν ἔργασίαν οὕτην κάμνουν δύο τεχνικοί, οἱ R. Fitz Maurice καὶ W. Allen εἰς τὸ ἔργον ἰσὺν Sound Transmission in Buildings (Ἡ μετάδοσις τοῦ ἤχου εἰς τὰ οἰκοδομήματα) τὸ ὅποιον ἐξέδωκαν εἰς τὸ Λονδίνον κατὰ τὴν πολεμικὴν περιόδον. Τὸ βιβλίον αὐτὸ παρουσιάζει μεγάλου πρακτικῶν ἐνδιαφέροντος κυρίως διὰ τοὺς ἀρχιτέκτονες καὶ τοὺς μηχανικοὺς. Διότι ἐξετάζει λεπτομερῶς τοὺς διαφόρους τρόπους μετάδοσεως καὶ ἐνισχύσεως τῶν θορυβῶν εἰς τὰς οἰκοδομὰς καὶ ὑποδεικνύει τὰ κατάλληλα μέτρα μὲ τὰ ὅποια εἶναι δυνατόν νὰ ἐλαττωθοῦν εἰς τὸ ἐλάχιστον οἱ ποικίλοι ἤχοι.

ΑΛΛΗΛΟΓΡΑΦΙΑ

κ. Δ. Μιχαήλ. Ἐνταῦθα. Θὰ ὁμολογήσατε ὅτι ἀπαιτεῖ ἐξαιρετικὴν προσπάθειαν τὸ κατόρθωμα νὰ ἐρμηνευθῇ τὸ δημοσίωμα εἰς τὸ ὅποιον ἀναφέρασε ὡς περιέχον... περιφρόνησιν ὀρισμένων ἐπαγγελμάτων, εἰς τὰ ὅποια κατὰ σύμπτωσιν ἀνήκουν καὶ πολλοὶ ἀπὸ τοὺς συνεργαζομένους μὲ τὸ περιοδικόν. Ἐπειτα δὲν ἐπρόκειτο περὶ διηγήματος, ἀλλὰ περὶ ἀφηγήσεως πραγματικοῦ γεγονότος. Κατὰ τὰ λοιπὰ, καλὸν βεβαίως ἔργον εἶναι ἡ κριτικὴ καὶ ἡ διδασκαλία, προσηπθῆτον ὅμως μίαν προηγουμένην μαθητείαν, πατρὰν εἰς δημιουργικὴν ἔργασίαν καὶ θετικὴν προσπάθειαν τῆς ὁποίας κυρίως ἔχει ἀνάγκην ὁ τόπος. Ἦτα ἐξ ἄλλου καὶ Ἰακώβου γ' Ι. — κ. Α. Δημητρίου. Πειραιεῖς. Εὐχαριστοῦμεν. Θὰ χρησιμοποιηθῇ ἐν καιρῷ. — κ. Γ. Ζαφειρ. Ἐνταῦθα. Τὸ ζήτημα διὰ τὸ ὅποιον μᾶς γράφατε δὲν ἡμπορεῖ νὰ ἐνταχθῇ εἰς τὸν ρυθμὸν τῶν «Ἀκτίνων».

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ ΕΒΔΟΜΟΥ ΤΟΜΟΥ

1944

ΑΡΘΡΑ ΤΗΣ ΣΥΝΤΑΞΕΩΣ: Τὸ θέ-
μα, σελ. 1-3. Διατί; 49-50. Πρὸς τὴν ὑγεί-
αν, 97-98. Οἱ ἐμὴ συνάγοντες», 193-195.
Ἡ δοκιμασία, 244-246.

ΕΠΙΚΑΙΡΑ: Ἱστορικὴ φωνὴ σ.248-50.
Ἀπολογισμὸς μᾶς προσπαθείας 251-255.

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΑ ΘΕΜΑΤΑ: Θετι-
καὶ ἐπιστῆμαι καὶ προπαγάνδα σελ. 68-71.
Ἡ ἐν τῷ ἀτόμῳ τῆς ὕλης σκοπιμότης, 85-87.
Δημιουργία καὶ πιθανότης 102-104. Νέα
στοιχεῖα, 137-138. Τὸ πρόβλημα τῆς ἀρ-
χῆς τῆς ζωῆς, 157-162, 202-206, 270-274.

ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΑ ΘΕΜΑΤΑ: Ἄπ' τῆ
γυναικεία πεζογραφία τοῦ τόπου μας, 34-7.
Σύγχρονες Γαλλίδες Χριστιανές διανοού-
μενες, 38-44. Γύρω στὸ ἀνθρώπινο δράμα,
118-24. Ψυχᾶρης καὶ δημοτικισμὸς, 168-74
Ἕνας κόσμος ποὺ φεύγει, 207-213. Ἡ
ποίησις ὡς πνευματικὴ πείρα, 214-215.
Κατὰ ἀκόμη διὰ τὸ γλωσσικὸν ζήτημα,
216-229.

ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΑ ΘΕΜΑΤΑ: Ὑπάρχει
νόημα εἰς τὴν ἀνθρώπινον ἱστορίαν; σελ.
151-156. Ἡποίησις ὡς πνευματικὴ πεί-
ρα, 214-215.

ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ ΘΕΜΑΤΑ: Ἡ Ἄγ.
Γραφή διὰ τὴν γυναῖκα, σελ. 6-11. Γυ-
ναῖκα, οἰκογένεια, δίκαιον, 12-17. Γυναῖ-
κα καὶ φεμινισμὸς, 18-22. Ἡ γυναῖκα μέσα
στὸ Χριστιανισμὸ, 23-26. Ἡ ἐργαζομένη
γυναῖκα, 45-48. Στὸ βωμὸ τῆς ἀγάπης,
72-78. Ἡ κρίσις στὴ σημερινὴ οἰκογένεια,
196-201.

ΙΣΤΟΡΙΚΑ ΘΕΜΑΤΑ: Ἡ γυναῖκα
στὸ Βυζάντιο, σελ. 27-33. Ἀναδρομὴ στὸν
ἄγνωστο Μεσαίωνα, 62-68, 111-117. Ἄ-

πὸ τὴν Ἱστορίαν τοῦ Νεοελληνικοῦ Χρι-
στιανικοῦ κινήματος, 256-261.

ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΑ ΘΕΜΑΤΑ: Μιὰ μα-
τιὰ στὰ σχολικὰ μας βιβλία, σελ. 262-269.

ΜΟΡΦΑΙ: Κοσμᾶς ὁ Αἰτωλὸς, σ. 55-61.
Πέτρος Βράβλας Ἀρμένης 105-9, 163-67.
Augustin Louis Cauchy, 233-235. Ἱερό-
θεος Μητρόπουλος, 256-261. Abraham
Lincoln, 278-280.

ΔΙΗΓΗΜΑΤΑ: Τὰ φλουριά, σ. 79-84.
Ἄνθρωποι στὸν κάμπο, 125-133. Συντα-
γὴ γιὰ κάθε δυστυχία, 175-184.

ΠΟΙΗΜΑΤΑ: Μάνα γλυκύτατη, σελ.5.
Κλητές, 17. Πιστοῦ ἀποδημία, 54. Κου-
ράγιο ἀδέρφια, 88. Σπουδὴ, 110. Ἰκεσία,
117. Διπλὸς θάνατος, 134-136. Ἐὰν ἀνα-
λάβω τὰς πτέρυγας μου κατ' ὄρθρον, 136.
Μέσ' στὰ στάχυα, 145-146. Μεταμόρφω-
σις, 150. Καθαρισμὸς, 195. Λίμνη ἀγαπη-
μένη, 229. Ὁ ὕμνος τῶν λυτρωμένων, 241.
Ἄπὸ τὸν ὕμνο τῆς ἐλευθερίας, 247.

ΤΟ ΘΕΑΤΡΟ ΤΗΣ ΖΩΗΣ: Ἡ «ἔν-
δειξις», σελ. 51-54. Τὸ συρτάρι τῆς τουα-
λέττας, 99-101. Ἄριστα, ὁ μπαμπᾶς, 147-
150. Καταθλιπτικὸ, 230-2. Ράβνια, 275-77.

ΕΠΙΣΤΟΛΑΙ: σελ. 92-93, 139-140,
140-41, 188, 216-20, 220-21, 221-25, 235-6.

ΕΙΚΟΝΕΣ: Rembrandt, Μητέρα, σ.4.
N. Γύζη, Ἡ δόξα, 243.

ΑΠΟΦΕΙΣ: Θεατρικά, σελ. 89-92. Νέα
στοιχεῖα, 137-138. Καλλιτεχνικά, 185-187.

ΤΑ ΒΙΒΛΙΑ: σελ. 93-96, 141-144,
188-192, 236-240, 281.

ΑΛΦΑΒΗΤΙΚΟΝ ΕΥΡΕΤΗΡΙΟΝ

ΕΒΔΟΜΟΥ ΤΟΜΟΥ

Α

*Αγάπη	254
*Αγγλία	261
*Αγία Γραφή	6-11, 236-8, 248-250
*Αθωνιάς Σχολή	57
«Αιώνια Ιδέα»	153
*Αλβανικός πόλεμος	248-250
*Αλκούνος	63, 112
*Αμαντος Κ.	30, 33, 48
*Αναγέννησις	63, 67, 68
*Απειρον και πιθανότης	102-103
*Αποστολίδης Σ.	68
*Απόστολος Παύλος	6, 10, 11, 16, 20, 154, 171, 215.
*Απόστολος Πέτρος	6, 9
*Αριστοτέλης	6, 152, 155
*Αρμένιος Βράβιλας Π.	105-109, 163-167
*Αρρησις	2
*Αστικός Κώδιξ	13-17
Arrhenius	157
*Ατομον	85-87
Αύγουστίνος	156
Audra Alliette	39

Β

Βαλέτας Γ.	208, 213
Βασιλείος Μέγας	48, 223
Bedier Joseph	112, 113, 114
Βενετία και δημοτικισμός	216-29, 172-74.
Bernhart J.	154, 156
Bertalanffy	272
Βιβλία σχολικά	262
Βίβλος και *Επιστήμη	236-238
Βιολογία	140-141
Βιταλισμός	156
Βλαχόπουλος *Ηλ.	256, 258, 259
Βλησιδης	70-71
Bollngbroke	155
Βολταίρος	155
Βούλγαρης Εδγένιος	57, 58, 219, 223
Brunner August	96, 143-144
Βυζάντιο	27-33
Bühler	62, 63, 64, 68, 111, 113
Burckhardt	67, 152

Γ

Γαλλίδες Χριστιανές διανοούμενες	38-44
Γαλλικά γράμματα	252
Γαλιλαίος	188
Γάμος	9, 10
Γλωσσικόν ζήτημα	225-229
Γράμματα και τέχνη	252

- Γύζης Ν.	254
Γυναίκα και πίστις	2-3, 12-17
Γυναίκα εις τὸ Βυζάντιο	27-33
Γυναίκα εις τὸ δίκαιον	12-17
Γυναίκα ἐργαζομένη	45-48
Γυναίκα και Χριστιανισμός	23-26
Γυναικεία πεζογραφία τοῦ τόπου μας	34-37

Δ

Damie de Veuster	72-78
Δάντης	115, 156
Δαρθινισμός	137, 140
Δέλτα Πηνελόπη	35
determinismus	152, 153
Δημοτικά τραγούδια	265
Δημοτικιστικό κίνημα	172-174, 216-229
Διαζόγιον	9, 13, 14, 21, 22, 31
Διαφώτισις, Μεσαίων	65
Diehl Charles	29, 30
Dilthey	152
Δουλεία	241
Driesch H.	137, 138, 141
Δύναμις ἐν τῷ ἀτόμῳ	85

Ε

*Εγγελιανή φιλοσοφία	153
*Εγγελιανός ιδεαλισμός	153
*Εθνική ἀλληλεγγύη	254
*Εκπαίδευσις	93, 94
*Ενέργεια ηλεκτρική	20
*Εντροπία	161
*Εξέλιξις ζώντων οργανισμῶν	137-138
*Ερυθρός Σ ταυρός	248

Ζ

Ζαμπέλιος Σ.	253
Ζέγγελης Κ.	103, 159
Ζερβός Π.	70
Zhishmann Jos.	31, 33
Ζωή (βιολογ.)	157-162, 202-206
Ζωϊκή δύναμις	203-206, 236, 270, 272

Η

*Ηθική και *Επιστήμη	281
----------------------	-----

Θ

Goebel K	137
Goethe J. W.	158, 236
Θεοτοκάς Γ.	238-240
Θετικά ἐπισημα	68-71

Θεωρία ἐξελέξεως	137-138
Θεωρία τῆς καταγωγῆς	138
Θεωρία κινητικῆς ἀερίων	102
Θεωρία τῆς ἀνάγκης	152-153
Θεωρία τῆς πανσπερμίας	157

I

*Ἰδεαλισμὸς Ἑγγελιανὸς	153
*Ἱεραποστολή	72-78, 256-261
*Ἰουστινιανὸς	28-31
*Ἰππὸται	67-69
*Ἱστορικοκρατία	152
*Ἱστορικός σκεπτικισμὸς	152
*ΐψεν	89-91

K. C.

Καθάφης Κ. Π.	118-124, 208, 213
Καζαντζάκη Γ.	35-37
Κάντ	44, 49
Καραγκούνης Γ.	69, 103, 161
Καρυωτάκης	118, 213
Carrel	141
Κασσιανή	2, 11
Καταφυγιώτης Ι.	56, 57, 59, 61
Κατοχή Ἑλλάδος	248-250
Cauchy Augustin Louis	233-235
Charasson Henriette	39-40
Chaigne	38, 40, 41
Chasles Madeleine	92-93
Ciamician	205
Glaudel Paul	38, 40, 91, 114, 139-140
Κοινότητες	64
Colosi	158, 162, 203, 204, 206, 271, 272
Κοσμάς Αἰτωλὸς	55-61, 218, 227
Könvessl	204-205
Cohen G.	112-114
Κριτική	252
Κρυσταλλογόνος δύναμις	203-204
Kuhn O.	137-138

Λ

Λαμαρκισμὸς	70
Lamartine	7
Λαμπρόπουλος Ἰγνάτιος	61, 256
Λαπαθιώτης Ναπολέον	207-213
Laurence	273
Leduc	159
Lessing, Th.	152
Liebert	153
Lincoln Abraham	278-280
Λογοκρισία	254

M

Magrou J.	157, 160
Μακράκης	256
Maritain, J.	38, 39, 63, 111, 215-216
Ματθόπουλος Εἰσέβιος	57, 61, 219, 256, 258, 9
Mauriac François	38, 142
Μέγας Α.	216, 218
Μεσαιών	62-68, 111-117
Μεσοπολεμικὴ περίοδος	252

Μηριάτης Ἡλίας	172-173, 218, 224, 227
Μηχανισαί	202
Μηχανοκρατία	102, 157
Μοίχο	234
Μπωντελαίρ	208, 215
Murri	203

N

Naturalismus	152
Neanderthal κρανίον	268
Νεύτων	155, 234
Νικολαΐδης Ρ.	158
Νουμάς, περιοδικὸν	168, 169, 170, 172, 221
Nordau Max	20, 200

O

*Οδύσσεια	265-266
Οἰκογένεια	12-17, 198-201
Oshon	75
Ουάιλντ Όσκαρ	89-92, 208
Ουγκώ Βίκτωρ	263

Π

παγκόσμιος ἔλις	104
Παλαιοντολογία	137-138
Παλαμᾶς Κ.	169, 171, 209, 213, 220, 225
Παπαδιαμάντης Ἄλ.	169
Παπαδιαμάντης Ἀραϊνὴ	35
Παπαρηγόπουλος Κ.	29, 31, 33, 164
Papini Giovanni	96, 141, 142
Pasteur	274
Πεζογραφία γυναικεία	34-37
Πιθανότης καὶ δημιουργία	102-104
Pirenne Henri	64, 115, 117
Πίστις ἑλληνικοῦ λαοῦ	248-250, 251
Plank M.	71, 104
Πλάτων	6, 151-152, 155, 165, 266
Πόε "Εντγερ	208
Πολίτης Φώτος	89
Πουλχερία	29, 30
Πρωτόγονος ἄνθρωπος	264
Πτωχοπρόδρομος	29

Q

Quincke	159
---------	-----

P

Ραδιόφωνον	248
Réau Louis	112, 116
Rembrandt	4
Ρεμοῦνδος Γ.	233
Ριθιέρ Ἰσαβέλλα	42, 43
Rivière J.	42
Ροΐδης Ἐμμ.	63, 66, 172
Ρολάνδου τραγοῦδι	114
Ροντέν	185, 187

Σ. S

Σάβας Κ.	56, 57
Sandy Ἰσαβέλλα	43

Simpson	85, 86	Φ. F.	
Sherrington Charles	403	Φεμινισμός	18-22, 33, 66-67
Schopenhauer	12, 20	Φιλήμων Τιμολέων	166, 167
Σκαλτσούνης I.	254	Φιλοσοφία τῆς Ἱστορίας	151-156
Σκεπτικισμός	152	Φλαμιάτος	61
Σκλαβοῦνος	69	Fliche A.	64, 65, 111, 112
Σκοπιμότης ἐν τῷ ἀτόμῳ	85-87	Forillon Henri	115, 116
Σκοῦφος Φρ.	172-173, 218, 223-224	Φυσιοκρατία	152
Σολωμός	94-95, 172		
Spengler Oswald	153, 155, 283	X. H.	
Spremann H.	137-138	Hartmann Nikolai	153
Steinheim κρανίον	268	Χατζηδάκις Γ.	216, 219
Συνεταιρισμοί	64	Χατζηδάκις Ν.	70
Συντεχνίες	64	Hegel	153, 155
Σχετικοκρατική ἀπαισιοδοξία	153	Herder	95, 96
Σωκράτης	165	Hobbes	152, 155
		Hohenlohe	30, 34
T		hominiculus	158, 160
Τάγμα Ἀγ. Φραγκίσκου Ἀσσιζης	65	Χόνδρος Δ.	69, 96, 104, 142-143
Ταρσούλη Ἀθ.	35	Χρυσότομος	31, 32, 223
Termier P.	71	Χρωμόσωμα	272
Tomson W.	160, 216	Huisman G.	113
Τουρκοκρατία	253-254		
Τραγική διαλεκτική	153	Ψ	
Troeltsch	152	Ψυχάρης Ἑρν.	38, 169
Troplong	28, 29	Ψυχάρης καὶ δημοτικισμός	168-74, 216-25
		Ψυχώσεις	68
		W	
Υ		Willamowitz-Möllendorf	151
Ἔλη	85	Wells H. G.	264
Ἔλη, μεταστοιχείωσις	87		
Ἔλισμός	85, 251	Ω	
Vis vitalis	236	Ἔφελμισμός	271